STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap III. évf. 3. szám | 2014.

A TARTALOMBÓL

- Nagy Gáspárra emlékezünk
- Véghelyi Balázs tűnődései Csoóri Sándorról
- Áron Attila, Bakonyi István, Bakó Endre, Fazekas István és Pósa Zoltán írásai
- Baka Györgyi, Bobory Zoltán, Csoóri Sándor és Nagy Gáspár versei
- Vincze László rajzai

Nagy Gáspár
Kórlap-lépcső

Lágyulás
gerincben
agyban
kicsiben
nagyban

14003

Ára: 300 Ft

A SZÜLŐFÖLD HATALMA

Kósa Csaba

Nem voltunk puszipajtások, barátilag sem jártunk össze. De *földiek* voltunk. És ez néha többet jelent a barátságnál is.

Mert ha két földi találkozik, két vasi hegyháti, és beszélgetni kezdenek, csak ők tudják, hogy mit jelent ez a szó: *csuhittos*. Vagy: *csepőtés*. Vagy: *zsibbos*. És nem kell elmagyarázniuk egymásnak, hogy melyik madár búgja az erdőben: *bukurrban, bukurrban*, és a bodros üstökű, sötét erdőt, ahol a madár énekel, miért nevezik *Kondor-Akácosnak*.

Azt, hogy földiek vagyunk, csak Budapesten tudtuk meg egymásról. Akkor, amikor a Móra Kiadó értesített, hogy elfogadták a kéziratomat. A folyosón Nagy Gáspárba ütköztem, a kiadó ifjú szerkesztőjébe, aki bemutatkozott, és azt mondta, hogy örömmel javasolta kiadásra a regényemet.
– Szóval hegyháti vagy? – kérdezte.
– Honnan tudod?
– Hát a könyvedből. Hiszen ott játszódik. A Kondor-Akácosban.
De hát játszódhatott volna náluk is, néhány kilométerrel nyugatabbra az én Andrásfámnál – Bérbaltavár vagy Nagytilaj határában. Mert az akácosok ott is éppen olyanok, mint mindenütt a Vasi Hegyháton. Kondor, bodor lombkorona borul föléjük, vadgalamb búg rejtett mélyükön, vízmosások, horhosok szelik keresztülkasul őket.
Nekem sem kell hazamennem Andrásfára, otthon vagyok akkor is, amikor Nagy Gáspár versét veszem magam elé, a *Hegyi búcsú Kisasszony napján* című:
Évente csak egyszer mindig ezt a harangot hallom,
Amint szinte bocsánatkérő rekedtséggel lelopakodik
A szőlőhegyi kápolnából és jelenti az ünnepnapot,
(a világ túlvégén, óceánzúgásban is hallottam)
s látom „belső vásznaimon" ahogy sietve lépünk,
és örökre fülemben anyám szelíd nógatása:
gyerünk, gyerek, ne állj meg, már csak két nyúlugrás odáig!
majd kifújjuk magunkat föntt, öregapád vén gesztenyefájánál,
bíztatja magát is, fején a fonott, elemózsiás „kerék-kosár"…
szegény anyám, visszeres lábaival egyre csak szaporázza még,
kanyargó ösvények, lombfödte, kátyús szekérutak, horhosok után
végre megpihenünk a hófehére meszelt hegyi kápolna tövében…
Nagy Gáspár a világ túlsó felén, Amerikában is hallotta a hegyháti harangszót, ahogy én is halottam az Újvilágban járva, a Pittsburgh melletti erdőkben a hegyháti vadgalamb burukkolását, a Niagara vízesés dübörgésében a mihályfai vízimalom szelíd zúgását.

Ilyen hatalma van a szülőföldnek. Ilyen érzékeny füle szülötte fiának. Ez a már-már misztikus érzékenység, ezek a váratlanul, szinte a tudatalattiból felbukkanó hangok kötik össze a *földit* a *földivel.*

Nem találkoztunk sűrűn. Néha havonta, kéthavonta, máskor meg évszámra sem. De bármennyi idő telt el, mindig ott tudtuk folytatni, ahol egy-két hete, egy-két hónapja, egy-két éve abbahagytuk. Ahogy ez a *földiek* között magától értetődő.

Mázsás súlyokat vett a vállára ő a Magyar Katolikus Rádiónál, ahol az irodalmi, művészeti műsorok főszerkesztője lett. Küldetésnek tekintette ezt a munkát, és örömmel adta az erejét, az idejét, a hitét. A megnyugtató, megértő, szelíd egyéniségét. Minőség és érték szinte észrevétlen teremtődött az ő kisugárzásában.

De soha nem beszélt a munkájáról, a szerkesztőségi gondjairól. Ha éppen nem volt a fején fülhallgató, ha éppen nem ült szerkesztőségi értekezleten, s meglátott a folyosón, ezt kérdezte:
– Voltál otthon?

Cseréltük a híreinket. Ő Nagytilajról beszélt nekem és Bérbaltavárról, én az andrásfai és győrvári történésekről számoltam be neki. És hát, persze, emlegettük Vasvárt, a valamikori járásszékhelyet, amelyet gyermekkorunkban városként csodáltunk.

Éppen a vasvári újságban olvastam egy öregemberről, Nagy Gyuláról, aki túl a kilencvenedik esztendején a nagytilaji hétszáz éves gesztenyefa alját tisztogatja a *csekmettől*. Vagyis: a mindent elborító gaztól, folyondártól, tarackfűtől.

Jegyzetet írtam Gyula bácsiról a Katolikus Rádiónak. És az általa oltalmazott nagy gesztenyefáról, amelynek lombkoronája alatt valamikor a vasi kuruc, Béri Balogh Ádám brigadéros megpihent.
– Tudod, hogy ki ez a Nagy Gyula? – kérdezte Gáspár, amikor legközelebb találkoztunk.
– Nem… Talán a rokonod?
– A nagybátyám! – fénylett fel Gáspár szeme.– Csodálatos ember!

Mesélni kezdett róla, mi mindent tett életében Gyula bácsi, milyen elvek szerint élt, miért nem tűrte soha maga körül a *csekmetet.*

Néhány hét múlva Gáspár megállított a rádió folyosóján.
– Leveled jött! – tett a kezembe egy vastag borítékot. – Gyula bátyám megkért, hogy adjam át neked.
Ebből a levélből ismertem meg igazán a nagytilaji gazdaember egyéniségét, arcélét, jellemét, szívét. A szülőföldért, a közösségért tevékenykedő Nagy Gyulát, a hitében bízót, a lokálpatriótát, a szűkebb és a teljes hazát féltőt.
Gyula bácsi 1933 és 1935 között kétéves mezőgazdasági szakiskolát végzett Szombathelyen. Olyan kiváló eredménnyel, hogy mindjárt olaszországi ösztöndíjat kapott. Így szervezhette meg aztán a tilaji hízómarhák értékesítését Itáliában. Hazatérve megalakította a községi Gazdakört. 1938-ban százötven kötetes Népkönyvtárat nyitott a faluban, amelynek a könyvtárosa is lett. 1935-től tizenegy éven át növényvédelmi megbízottként tevékenykedett. 1936-tól hat éven át kisüzemi számtartást vezetett a keszthelyi gazdasági Akadémia hallgatói számára.

Mindezt a gazdálkodás mellett.
1946-ban fiókpostát kérvényezett a faluja számára, meg is kapták. 1948-ban gazdajegyző lett – míg lehetett. Ugyanekkor ezüstkalászos gazdatanfolyamot szervezett a tilaji gazdák számára. 1957-ben hídmérleget szerzett a falunak. 1990-ben kiharcolta, hogy megépüljön a zsákfalu Tilajt Zala megyével összekötő betonút.

„Ingyen tettem mindent" – írta a levelében. Mert így tanulta. Tenni másokért, az övéiért, hogy előbbre menjen a világ.

Ám Nagy Gyula bácsi, aki tizenöt évi munkával megírta a faluja krónikáját, egyre szomorúbban látta, hogy a magyar világ nem előre, hanem hátrébb megy. A postájukat 2004-ben bezárták, a lakosság fogyásnak indult. Mint oly sok kisfalut, Nagytilajt is végképp magára hagyták.
Ebben a hangulatban – mert verselő ember is – így zárta a levelét:
Szívemből szeretlek, lelkemben siratlak,
Pusztulásra ítélt kis falum…
Búcsúzásul egyszer még megcsókolom
Hamvas szép arcodat,
Mert én is a te földedből vétettem,
És te fogadd be majdan porladó testemet.
Gáspár is látta, hogyne látta volna az *Öröknyár,* a *„nem szabad feledni"* költője: nem előre halad ez a magyar világ, nem megy ez semerre sem. Csak süllyed és süllyed, csak gyűlik és gyűlik a *csekmet.* Az egyik rabságból kibontakoztunk, és hamarost reánk terpeszkedett a másik. Rabokból – Nagy Gáspár látnoki szavaival – *szabadrabok* lettünk.

A világ megállt – az ő szíve annál szaporábban vert:
Szívem, te álmaimban is rohansz!
Mikor fogsz lelassulni végleg?
S lesz-e majd nyugalmas, könnyű éjed?
Nekem már az is „megszolgált vigasz",
ha aggódásomat megérted…
Lassulj, szívem, hisz élni kéne még!
Élni kéne még! – biztatta magát. Mert meg kell írni a párját ama 1983-as *Öröknyárnak*, meg kell írni az *Örökletet*…
A szíve csak rohant, rohant. 2006 telén, tavaszán már nem lehetett nem észrevenni megkínzott arcát, halk szavai mögött a lélek gyötörtségét. „Annyi emberben kell csalódni…" – mondta, aztán mégsem folytatta. Írta a verseibe, de vitte, ásta be magába is, bévülre a bánatot, a gyötrődést, a féltést a szűkebb haza és a nemzet féltését.

Míg bele nem halt – a *szabadrabságba.*

Hagyomány-oszlop

NEMESRADNÓTON MEGTALÁLTAM NEGYEDIK KISHAZÁMAT

Pósa Zoltán

Gyökérfeltáró, ősi kötéseket megújító utakkal ajándékozott meg a Teremtő Isten az utóbbi tíz hónap során jómagamat, Pósa Zoltán felvidéki származású ma Újbudán és Balatonföldváron élő költőt, írót, a Magyar Írószövetség választmányának a tagját. Hazatalálásomról szól az alábbi beszámoló, melynek aktualitást ad, hogy dédnagybátyám, Pósa Lajos halálának századik évfordulója 2014. július 9-én lesz, amikor is megkoszorúzzuk Pósa Lajos sírját a Fiumei úti sírkertben. . Ebből az alkalomból a Rákóczi Szövetség Balogvölgyi Szervezete elnöke, Homoly Erzsébet, Pósa Lajos Nemesradnóton élő leszármazottjai, a rimaszombati Pósa Lajos emlékbizottság, a Rákóczi Szövetség, a Nemesradnóti Református Gyülekezet és mások közreműködésével Pósa Lajos emlékévet ünnepel a Felvidék.

Leküzdve a trianoni stigmát és a távolságot

Többször is jártam, és júniusban újra visszatérek feleségemmel, Barna Mártával egy hétre szülővárosomba, Debrecenbe. Ott egy ízben a fiammal, Pósa Mátéval is megfordultam. Nemrégiben Mártával ellátogattunk gyermekkori nyaraim idilli helyszínére, Cserépfalura, valamint a palócság büszkeségébe, Matyóföld szívébe: Mezőkövesdre, majd Miskolcra. A cserépfalui temetőben és a miskolci avasi templom mentén is fölkerestük a Pósa család nyughelyeit. Nagyapám, dr. Pósa Péter esperes első családja, korán elhunyt első felesége Hubay Erzsébet, és nagynénéim, Pósa Jolán, az akkor még Ózdhoz tartozó Farkaslyuk népszerű tanítónője, valamint Mizser Lajosné Pósa Erzsébet, s férje idősebb Mizser Lajos Cserépfalu legendás tanítói voltak. Unokanővérem Kazai Sándorné Mizser Évike, Kazai Sándor bátyám: mezőkövesdi tanárok voltak, már szintén nem élnek. És sajnos pár hete már unokabátyám, ifjabb Mizser Lajos nyíregyházi főiskolai tanár is megtért a cserépfalui Pósa síremlékhez. Nagyapám, Pósa Péter miskolci, majd cserépfalui esperes és nagyanyám, Szőllőssy Irén egykori tolcsvai református tanítónő Miskolc fölött, az avasi temetőben találtak utolsó földi lakásra. Május első vasárnapján az ősi családi fészekbe, a Gömör megyei Nemesradnótra utaztam, Ózdig busszal. Arra gondoltam, felemelő ez az út, és olykor fájdalmas a történelem és a hétköznapi élet kegyetlensége. Ők, a felsorolt anyaországi felmenőim is mindig szívfájdalommal mondták: kis túlzással, szinte a szomszédban laknak gömöri, balogvölgyi rokonaink; a nemes nagy Pósa családunk tagja, Pósa Lajos, a magyar gyermekirodalom megteremtője, kiváló gyermek költő és lapszerkesztő csudaszép falujában, Nemesradnóton. Ebben a faluban, idézve másod unokatestvérem, id. Pósa Dénes későbbi szavait „minden harmadik embert Pósának hívtak, a nagy Pósák a közvetlen, de valószínűleg a kis Pósák is a rokonaink. A mi megkülönböztető előnevünk Bedécs." A trianoni határok és 1945 után a kommunizmus vasfüggönye nagymértékben elválasztotta már az anyaországban lakó felföldieket is a felvidékiektől. A cserépfaluiak, a mezőkövesdiek, akik madártávlatból közel laktak ugyan hozzájuk, alig látták őket kétszer-háromszor, viszont sokat gondoltak a radnóti rokonokra. Jómagam, mint 28 éves koromig debreceni ember, viszonylag gyakran megfordultam a Partiumban és Székelyföldön, anyai nagyszüleim onnan származtak, Délvidéken is, Kárpátalján is voltam. Döbbenetes, hogy éppen a Felvidéken jártam eddig csupán kétszer, akkor is Pozsonyban, Révkomáromban, Kassán, Sátoraljaújhely határon túli felén megfordulván. Csak épp ott nem voltam még 2014. május 4-e előtt, ahol őseim bölcsőjét ringatták: a Balogvölgyben, a Rimamentén, Gömörben. Annak szép faluit: Nemesradnótot, Uzapanyitot, Balogiványit, Cakót, Rimaszombatot csak hírből, képről ismertem. Pedig ott élnek közeli rokonaim: unokabátyám, id. Pósa Dénes és felesége, Fodor Éva, unokaöcséim, Pósa Sándor, ifjabb Pósa Dénes. Szépséges unokahúgom, Czeglédy Zoltánné Pósa Éva férjével Rimaszombatban neveli a gimnazista Botondot és kisiskolás Leventét. A közeli Iványiban él unokanővérem Szarvas Károlyné Pósa Irma és férje Károly. Egyik szép leányuk, akit megismerhettem, Szarvas Szilvia szintén Rimaszombatban lakik férjével, gyermekeivel. Nálam ez a trianoni stigmán, a távolságon kívül valljuk be, azzal is összefügg, hogy a szüleim, Nagy Ilona és ifjabb Pósa Péter két éves koromban elváltak. Édesapám Szegeden, édesanyám Debrecenben házasodott újra (apám Kiss Katalinnal, anyám Dombrovszky Józseffel lépett második frigyre). Én Debrecenben éltem, így értelemszerűen vagy anyám és nevelőapám erdélyi rokonait látogattuk nyaranta, vagy Szegeden, Cserépfalun, Mezőkövesden, Farkaslyukban, Ózdon nyaraltam. Az anyaországi Pósa rokonság is ritkán járt Felvidéken, engem pedig egyszer sem vittek magukkal.

Meg kell ismerni az igazi őshazát: Nemesradnótot

Milyen varázslatos dolog is az irodalom, a nemzeti hovatartozás legmagasabb szintű hordozója, átörökítője. Összeköti azt, ami mindig is összetartozott. Engem most végre őseim falujával, Pósa Lajos szülőhelyével. Azzal kezdődött, hogy Dinnyés József daltulajdonos azzal a meglepetéssel hívott föl 2010-ben, nyugdíjba vonulásom után néhány nappal, hogy megzenésítette Pósa Lajos és Pósa Zoltán verseit. Meghívott a Székelyföldről elszármazott Gergely Felicián barátunk legendás budapesti unitárius könyvesboltjába egy közös Pósa Lajos-Dinnyés József-Pósa Zoltán estre. S ott ismerkedtem meg egy kiváló emberrel, Homoly Erzsébettel, a Rákóczi Szövetség Balogvölgyi Helyi Szervezete elnökével, ma már ő a Felvidék.Ma című internetes hírportál főszerkesztője is. Eljött az estünkre, s figyelmeztetett: egy nemzeti elkötelezettségét vállaló, felvidéki gyökerű költőnek meg kell ismernie igazi őshazáját: Nemesradnótot. Szerettem már akkor is hallgatni ízes palócos archaikus ízeket őrző magyar beszédét. S most eljött az idő. Pósa Lajos, költő-író, Az én újságom legendás szerkesztője 1897-ben Bródy Sándor előszavával jelentette meg Édes anyám című könyvét, benne félszáz verssel, melyek mind nemes Pósa Antalné nemes Kovács Máriához, Marcsa nénihez szólnak. Homoly Erzsó és radnóti rokonaim meghívására érkeztem őseim falujába, hogy megkoszorúzzuk ennek a feledhetetlen édesanyának, Marcsa néni a sírját, ahogy teszik ezt a faluban 2002 óta minden esztendő első vasárnapján, Anyák napján. Azóta emelkedik itt gyönyörű kopjafa a sírhant fölé, hogy őrizze Pósa Lajos édesanyjának földi maradványait. Sejtettem, hogy nem mindennapi találkozásokban lesz részem. Most már tudom is: a valóság felülmúlta a képzeletet, 2014. május 4-ét és 5-ét életem egyik meghatározó élményeként őrzöm ezentúl.

Vasárnap délelőtt, május 4-én sz ózdi buszmegállóban vártak rám ketten, akit már ismertem, Homoly Erzsébet, és akiről csak hallottam: unokaöcsém ifjabb Pósa Dénes, a Nemesradnóti Református Egyházközség gondnoka. Megkönnyíti a közlekedést, hogy nincs határátlépő, nincs hosszadalmas igazoltatás az elválasztott magyar földek között, így már percek múlva Felvidéken vitt bennünket Dénes piros Škodája, s ahogy az egyívású emberek, első perctől egymásra találtunk. Elém tárult a semmivel össze nem hasonlítható Balogvölgy, a szelíd lankák, termőföldek, rétek közötti bukolikus épület-szigetek, a regénybe való falvak. Rimaszécsen át haladtunk, az útról odalátszott Zádorháza, Balogiványi, Cakó. A valósághoz képest semmi az, hogy festő ecsetjére kívánkozik az Isten alkotta táj, mely magához öleli az emberlakta házakat. Drámai és meghatározó pillanat következett. 2014. május 4-én, 10 óra 51 perckor elhaladtunk Nemesradnót határát jelző tábla előtt. Szelíden büszke házak, archaikus faluképet formázó utca. Partján a kakasos református templom, az iskola előtt Pósa Lajos és Radnóti Miklós mellszobrával. A két költő egyik szeme ugyan sír, a másik nevet, mikor a falut nézik. Örülnek a sok tiszta, magyar szívű, irodalomszerető embernek, a népesség fogyatkozásának, a beszögezett ablakoknak kevésbé. Annál vidámabb és takarosabb egyik legközelibb élő felmenő ági rokonom, idősebb Pósa Dénes és felesége Fodor Éva, fiaik ifjabb Pósa Dénes és Pósa Sándor nagyudvaros, szépen művelt, nagy szántós-kertes portája. Az udvaron várták a vendéget a három kutyával, a nagy fehér Cézárral, a barna Buksival és a kis fekete Bársonnyal, a kezes cicákkal. Az archaikus, beépített verandán családi képek, Pósák, Bodonok, nagy bajuszú magyar férfiak, tiszta tekintetű magyar asszonyok. Az én lakrészemben, Dénes hajlékában a falon fotón láttam, ahogy Orbán Viktor miniszterelnök kezet fog Pósa Dénessel a rimaszombati református templom hálaadó istentiszteletét követően. Szíves kínálás Éva néném szendvics-költeményéből, s előkerült a családfa. Közös dédnagyapánk Pósa Illés volt. Nagyapám, a cserépfalui esperes és idősebb Dénes és Irma nagyapja, Pósa Ferenc testvérek.

Dénes bátyám édesapja Pósa Rudolf, az enyém Pósa Péter első unokatestvérek, így mi másod unokatestvérek vagyunk – magyarázták unokaöcséim, ifjabb Pósa Dénes és Pósa Sándor. Hamar előjött a harmadik testvér, szép unokahúgom, Czeglédy Zoltánné Pósa Éva és a két fia Czeglédy Botond és Czeglédy Levente is.

Dénes bátyám a háborúra emlékezett, arra is, ami térben sokáig elválasztott minket. Az most jó, hogy az uniós csatlakozás óta már szabadon járhatunk-kelünk a légiesült határon, „ahogy megtapasztalhattad, itt már formális ellenőrzés sincs. Az kevésbé jó, hogy a munkahelyek megszűnése miatt egyre többen mennek városba, „Magyarba", vagy még távolabbra, külföldre szerencsét próbálni, s bizony, gyakran a városban ragadna" – mondta. Megtudtam, Sándor is öt évig dolgozott Amerikában, de visszahívták őt a szülők, a testvérek, a radnóti szülőföld. Majd Dénes bátyám kimegy megetetni a Piros tehenet, s következik a fejedelmi ebéd. Tágas ebédlőben ülünk asztalhoz, a falon a családi címer, a nemeslevél, történelmi jelenetek, Bocskai István, Rákóczi Ferenc, 1848-as kép, a Himnusz és a Szózat első versszaka bekeretezve. Magyar földön magyar lakoma: igazi tyúkhúsleves, csirke-, és marhasült valamint Éva néném ananászos süteményét nem lehetett mellőzni. Megérkezett négy újabb rokon, Szarvas Károlyné Pósa Irma, Szarvas Károly, leányuk, Szarvas Szilvia és a kis leányunoka Lilianna.

Aztán jött a lélek épülése anyák napi ünnepség a templomban

Örömmel töltött el, hogy áll, a táj fölé, az ég felé magasodik a radnóti templom és az iskola is. Pósa Dénes megsúgta nekem, hogy az egész műsor megszervezése, megrendezése, ahogy más alkalommal is, Homoly Erzsébet zseniális munkáját dicséri.

Mennyei ló

A széles Balogvölgyről az ünnepi Istentiszteletre gyűltek az emberek, tisztába öltözött lélekkel, azzal a régi megilletődöttséggel az arcukon, amit gyermekként láttam a Nagytemplomba érkező debreceni és Debrecen környéki templomjáró nagyon öreg emberek arcán. Úgy gondolom, a fogyatkozónak látszó zárt magyar közösségekből lehet újjáépíteni a hazát a Kárpát-medencében. Felvidék, Balogvölgy, Csallóköz, Székelyföld, a csonka anyaország, Délvidék és Kárpátalja falvaiból, kisvárosaiból sugározzák a hitet és hazaszeretetet, a hitves, a szülők a gyerekek határtalan megbecsülését az elidegenedett nagyvárosok felé. Öröm az is, 2010 óta hivatalosan is összetartozunk, és a soha el nem szakított lelki kötés hivatalosítása immár véglegesült.

A radnóti templom, Pósa Lajos verseiben többször megénekelt földi csoda. Számomra Felvidék és a Kárpát-medence egyik legszebb református Istenháza, gyöngyszeme lett. A takaros kis nyolcszáz lelkes falu fölé magasodva, csúcsán a Megváltót háromszor megtagadó Pétert gyöngesége emlékeztető kakassal 1875-ben épült, neoromán-gótikus stílusban. A templombelső is lenyűgöző, magyar lobogó, fehér virágok, hímzett kendők. Alacskától kapott millenniumi zászló (2001) - és mint otthon, Debrecenben, a protestáns hitükért rabságra vertek, halálra keresettek, az első és a második világháborús hősök emléktáblája, valamint Pósa Lajos lelkész és Bodon Lajos kántor-tanító emléktáblája (2012) köszön vissza a falakról. Isten igyekvő, de méltatlan szolgájaként hátul kerestem volna helyet, de a presbiterek padjába ültettek rokonaim Pósa Sándor, Czeglédy Pósa Éva fiai, Czeglédy Botond és Czeglédy Levente mellé. A gyerekek kérdéseimre, okosan, feszengés nélkül válaszoltak, elfogadták az új nagybácsit. Az istentiszteletre csöndesült népes gyülekezet előtt orgonaszóra vonultak be a lelkészek, nagytiszteletű Szőke Orémus Zsuzsanna játszott. A falu lelkipásztora, Nagytiszteletű Agócs Galgóczi Tímea apostoli áldását követően Szőke Orémus Zsuzsanna karvezetésével fölcsendült a Gömöri Egyházmegye Lelkészeinek kórusa. Tisztán csengő női és férfihangok éreztették meg az emberrel az Örök élet lényegét, a Mindenség harmóniáját. A kórus is Pósa Lajos református keresztyén szellemiségét sugározta, előbb Pósa Lajos: Hajlékodba, templomodba majd az Óh, mindenütt jelen való és a Hajlékodba, templomodba egyházi énekeit adták elő. Azokat, melyek egykoron a Pálóczi-Czinke-féle énekeskönyvben 88., 90. és 96. számú dicséretként még szerepeltek A kórus első szolgálata után örömmel üdvözölte, köszöntötte a gyülekezetet Pósa Dénes egyházgondnok, megköszönve, hogy ennyien megtisztelték a nagy költő édesanyját, saját édesanyjukat. Elmondta, hogy az ünnep három részből áll, három helyszínen: itt a templomban, a temetőben és a gyülekezeti teremben.

Ismerős énekek voltak a Fennálló, mind a Nagyének, a 162 és a 105 zsoltár. Örülök, hogy a gyülekezet tagjai nem sietik el úgy a zsoltáréneklést, mint mi, a pesti istentiszteleteken, önkéntelenül átvéve a nagyváros idegölő lüktetését még a templomban is. Úgy énekelnek, ahogy Pósa Lajos korában is felzendülhettek e magasztos zsoltárok. Az Igehirdetést nagytiszteletű Nagy Ákos Róbert a Gömöri Református Egyházmegye esperese tartotta, és a szeretet mindenható erejét hangsúlyozta. Beszélt a két asszonyról, a gazdagról, ki pompázatosan csillogó láncát mutatja a világnak, s a másikról, az édesanyáról, aki gyermekeire tekint végtelen szeretetével. Bizony, ő az igaz, aki kincseket gyűjt a Mennyek Országának, és csak annyira foglalkozik a világi hívságokkal, amennyi a család egyben tartásához szükséges.

Minden férfi lehajtott fejjel gondolt a feleségére, én is asszonyomra, Barna Mártára, aki munkája miatt nem tudott most velünk lenni. Gondoltam rá úgy is, mint Pósa Máté fiam édesanyjára, úgy is, mint aki engem, a világi dolgokban ügyetlen író-költőt életben tart. Aztán szomorúan idéztem édesanyám, a korán elhunyt Nagy Ilona, nagyanyáim, a hála istennek, sokáig velünk élt szeretetteljes Kutassy Margit és a nagyon kedves „Pósa nagymama”, Szőllőssy Irén emlékét is.

Nagy Ákos Róbert beszéde is az égiekhez vezérelt, akár az Úri Imádság (mi, reformátusok így is hívjuk a Miatyánkot). Majd a Pósa Lajos Mennyben lakó én Istenem, Óh, mindenütt jelen való énekeivel szolgált újra a Gömöri Egyházmegye Lelkészeinek kórusa. A gyerekek, Miko Dávid, Miko Fruzsina, Bodon Szabolcs a Fodormenta, Kuzma Barna az Üzenet című Pósa bácsi verseket, s Bodon Dorina Bartunek János Anyák napjára című párosát úgy mondták, hogy bizonyára örömkönnyeket sírt a Mennyekben a nagy költő. Meghatóan személyes pillanatokkal zárult az Istentisztelet, minden édesanyát és a kórusbeli lelkésznőket egy-egy szál virággal köszöntötték a presbiterek és Pósa Dénes gondnok.

A 90. zsoltár és a Himnusz eléneklése, a kézfogások, elköszönések alatt vonultunk a templomtérre, Pósa Sándor gépkocsival előre vitt engem és a gyerekeket a temetőbe, hogy megmutassa a közvetlen rokonaink sírját is. Mint ha a cserépfalui úton mentünk volna fölfelé, a temető kisebb, fölfelé lejt, az ég felé romantikus dombhajlaton.

Temetői emlékezés a közös ősökre

Emlékeztünk közös dédapánkra, Pósa Illésre, Pósa Pálra, Pósa Rudolfra, Ragályi Pósa Elemérre. Istentől megszentelt helyen, szinte a csúcson áll Pósa Lajos édesanyja, nemes Kovács Mária fejfával jelölt sírhelye.

Az erős szél sem rettentette el a gyülekezetet, majd mindenki elzarándokolt ide is. Tóth Elemér, Nemesradnót polgármestere emlékezett arra, hogy Pósa Lajos sírja Budapesten, a Kerepesi temetőben várja a kegyelet vándorait majd július 11-én, a költő halálának századik évfordulónapján is. Simon Rózsa, a helyi Magyar Tannyelvű Alapiskola igazgatója a költészet csodájáról, Pósa Lajos verseinek nemzetmegtartó erejéről beszélt. Aztán számos szervezet, a radnóti, a bátkai és a cakói iskola, a Gömöri Református Egyházmegye, a szervezők tették le a megemlékezés koszorúját. Jómagam a Magyar Írószövetség kis koszurúját hoztam magammal. HomolyErzsó, aki mindenütt jelen volt, fotózott és kamerázott, úgy döntött, hogy az óvodás Balog Géza Balog Partján van egy falu versét még meghallgatjuk, de az iskolások - Balog Mária (Három szép pillangó), Váradi Kiara (Anya meséje) és Balog Krisztina (A kis tündér sípja) – az egyre viharosabb szél miatt már a gyülekezeti teremben szerepelnek majd

Két vidéki költő a nagyváros forgatagában

Izgalommal, elfogódottsággal érkeztem az én szereplésem helyszínére Pósa Sándor unokaöcsémmel és a gyerekekkel megint jó előre a gyülekezeti terembe, ahol lenyűgöző meglepetésként várt a könyvkiállítás Pósa Lajos könyveiből, Az én újságom bekötött és egyedi példányaiból, értékes iratokból, dokumentumokból, kottás füzetekből. Ezt a tárlatot Pósa Dénes mutatta be. A gyülekezeti teremben a műsor lelke, mentora, rendezője, Homoly Erzsébet a gyerekek elmaradt szavalata után mutatott be engem, Pósa Zoltánt íróként, költőként.

Elmondta, 1948. szeptember 6-án születtem Debrecenben, a gyermekkorom a nagytemplom tőszomszédságában-átellenben, a Püspöki Palotával szemben játszódott. Magyar német szakos tanári oklevelet szereztem, a nagy múltú Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Mivel reakciós partizánnak, keresztény anarchistának bélyegzett meg a hatalom, mert verseim, elbeszéléseim „egyszerre voltak keresztények, nemzetiek és kozmopoliták” egyetlen önálló könyvem jelent meg a rendszerváltozás előtt. Utána még huszonhárom önálló és mintegy hetven „közös” kötet, mintegy négyezer cikk. A 24 díjam közül a József Attila, a Péterfy Vilmos életműdíjat, a tavalyi Pro CulturaÚjbudát és a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét emelte ki – helyesen, s hogy ebből hármat az Orbán kormánytól, egyet (Péterfy Vilmos) a Magyar Írószövetségtől kaptam. Életműdíjam is Felvidékhez köt. Péterfy Vilmos Felvidék szülötte, 1945 után áttelepítették az anyaországba, ahol 1956-ig börtönbe zárták. A kitüntetésre is felvidéki író, Péterfy Vilmos barátja, a pozsonyi Ébert Tibor terjesztett föl. Itt arra kértek, úgy beszéljek arról, mit jelent nekem Pósa Lajos költészete, hogy egy füst alatt magam is bemutatkozzak. Előadásomnak a Két vidéki költő a nagyváros forgatagában címet adtam. (Az előadás szerkesztett változatát hamarosan közöljük. – szerk. megj.) Azzal fejeztem be előadásomat, hogy Nemesradnóton immár hazataláltam, kis hazáim, Debrecen, ahol születtem, Újbuda, ahol lakom, Balatonföldvár, ahol alkotom, mellé ezen túl Nemesradnót, ahonnan őseim származnak, s ahol rokonaim élnek, ezt a kis balogvölgyi falut mondom negyediknek. A zárszót a műsor másik kiváló szervezője, Pósa Dénes, a Nemesradnóti Református Egyházközség gondnoka mondta, megnyitotta a tárlatot, s szeretetlakomára invitálván a jelenlévőket. A szervezők ünnepélyesen átadták nekem Pál Dénes általa szerkesztett Balogvölgy hagyományai című könyvét és az őseim földjét, a rokonaimat ábrázoló képekből Homoly Erzsébet által számomra összeállított csodálatos albumot a szolgálatomért, de számomra a csodák korántsem értek véget.

Szeretetvendégség, beszélgetések

A szeretetlakomán, az agapén a magyarság, a kereszténység megmaradásáról beszéltünk többek között rokonaimmal, barátaimmal, Tóth Elemér polgármester úrral, Nagy Ákos Róbert esperes úrral és a helyi lelkésznővel Agócs Galgóczy Tímeával. Újra és újra elmondtuk: újjá kell építenünk a kis közösségekben a talmi határokon átívelő nagy hazát is. Arról is elmélkedtünk: Isten, Jézus, a Szent Lélek a világegyetem központja... Megismerkedtem Pósa Judittal, a Pósa Lajos Emlékbizottság vezetőjével. Aztán kedves meghívást kaptam Szarvas Károlyné Pósa Irmától, férjétől, Károlytól, leányuktól, Szarvas Szilvia tanárnőtől. Szilvia vitt el bennünket a Balogiványi szép házba, a másik festői faluba a harmadikon, Cakón át. Gyönyörű ez a vidék, jobban oda kellene figyelnie rá az érdemeseknek. Nem az anyaországi kormánnyal van baj, az 2010 óta teszi a dolgát. Istennek hála, hogy az anyósországból 2010 óta újra anyaországgá lett. Magyarország nemzeti kormányát újra választották, melynek egyik jelmondata: a határon túli és inneni magyarság iránti tisztelete, amelyet igenis, kivívunk e világban. Szarvas Szilvia és kislánya hamar haza akart menni Rimaszombatba, de sötétedésig belefeledkeztünk az ismerkedő beszélgetésbe. Végül Irmával és Károllyal a gyerekekre, vigaszainkra, örömünkre, a rokonságra tereltük a szót. Mit jelentett Irmának és a szüleinek, hogy az ötvenes évekbeli üldöztetés legnehezebb idejében Cserépfalun, Pósa Erzsébetnél, Pötyi néménél tölthette a tél egy részét? Mi lesz velünk, megmaradunk, vagy szétszórattatunk, mint oldott kéve? Nemhagyjuk...nemszabadhagynunk. Késő éjjel, a tiszta, a csillagok világától megsokszorozódott fényességű Balogvölgyben vittek vissza Iványiból a szép, méltóságteljes radnóti birtokra. Irmáék is elhalmoztak szép emlékekkel, többek között a Gömör megye című reprezentatív, gazdagon illusztrált Ladislav Jirousek-könyvvel. Otthon tovább lapozgattuk azt a csodálatos albumot, amit Homoly Erzsó gondos kézzel maga állított össze nekem az őshazám, Radnót látképéből, a temető, a Pósa Lajos szobor, Marcsa néni sírja képéből és a május 4-i ünnepség reprezentatív meghívójából. S ami nagyon meghatott: korán meghalt édesapám, Pósa Péter, a szegedi egyetem docense és Pósa Pál, Ausztráliában ma is élő, egykori ludovikás százados nagybátyám, Pósa Pál képe is visszatekintett rám belőle. Én meg elhoztam az itteniek archívumának feleségem, múzsám, Barna Márta, fiam, Pósa Máté, keresztanyám, Nagy Éva, s az ausztráliai elebanai családrész: Pósa Pál, felesége, Hedy és lánya, Pósa Viktória arcképét. Kakasszó ébresztett másnap reggel. Megnéztem még egyszer a gyönyörű házat, a kis birtokot, Piros tehenet, Cézár, Buksi és Bársony kutyákat. Éva néném ismét remekelt, puffancstojást pirított szalonnával, ezerféle süteménnyel kínált. Fejedelmi reggeli után búcsút kellett venni. Pakoltak is jócskán rokonaim a hazaiból. Végül idősebb Pósa Dénes adott át egy becsomagolt nagy képet, s kérte, csak otthon nézzem meg. Mindenki titokzatosan mosolygott. Én elbúcsúztam akkor még csak idősebb Pósa Dénestől, Évától, Sándortól. Mivel nekem hétfőn elég volt két órakor visszaérni Budapestre, legesleg-utolsó nyugdíjas munkahelyemre, / júniusban már ezt is elhagyom, így már végképp csak író-költő, irodalomtörténész leszek, kis híján hatvanhat évesen (2014. szeptember 6-án töltöm be) az újságíró után a szerkesztő is nyugdíjba vonul)/, így 11 óráig megnézhettük Rimaszombat néhány nevezetességét is Erzsóval és Dénessel. Velük kezdtem, velük végeztük be a felejthetetlen utat. Elindultunk Rimaszombat felé. A nap bearanyozta a Balog, majd a Rima völgyet. Dénes megmutatta Bátkában a munkahelyét, ahol ő a munkavédelmi technikus és tűzvédelmi előadó. Bevonultunk Rimaszombatba, ahol találkozóm volt Pósa Lajos egykori gimnáziumával, a mostani református gimnáziummal, Tompa Mihály és Petőfi Sándor, valamint Blaha Lujza alakmásával. Fényképezkedtünk. Majd elsétáltunk a Három Rózsa kávézóba, melynek belső folyosóján Pósa Lajos kiállítás fogadott. Itt még egyszer láttam a költő radnóti mellszobrát, a leégett Pósa-házat, a bizonyítványokat, a pataki, a budapesti képeket. S már sietni kellett, mert Salgótarjánban várt a háromnegyed tizenkettes busz. Rima-völgy, Fülek aztán Somoskőújfalu. Még mindig sok mondandó maradt bennünk, de menni kellett. Érzékeny búcsút vettünk Salgótarjánban, a pesti busznál. Legközelebb Budapesten, július 11-én, a Pósa Lajos sírjánál találkozunk újra. Bizony, hazataláltam. Isten veletek, rokonaim, barátaim, Radnót: a viszontlátásra. A ráadások ráadásaként: feleségemmel, Barna Mártával újbudai lakótelepi lakásunkban nyitjuk ki a csomagot. Könnyek. Megkaptam a családunk nemesei címerét és a két nemesi levél fénymásolatát – gyönyörűen bekeretezve. A címert és kutyabőrön a nemesi oklevelet a nagy Pósák első Lipóttól (Leopold) kapták 1668. október 10-én, többek között a törökök ellen tanúsított vitézségért. Köszönöm Nektek, Dénes bátyám, Éva néném, Dénes, Sándor, Éva, fiai Botond és Levente, Irma, Károly, Szilvia, és leánya Liliána és mindenki. Köszönöm Homoly Erzsónak a csoda út megszervezését. És a Mindenhatónak a nagyszerű két napot.

Pósa Zoltán, Felvidék.ma További fényképek Pósa Lajos emlékére facebook oldalán tekinthetők meg.

Copyright © 2014 FELVIDÉK.ma. Minden jog fenntartva. - A hírportál működtetője: Szövetség a Közös Célokért – Združenie za spoločné ciele, Május 1. tér 10-12, 815 57 Bratislava - Pozsony, email: info@felvidek.ma * IMPRESSZUM - Honlap: Joomla! a GNU/GPL licenc alatt kiadott szabad szoftver.

Apostol

Viczián Sándor

Halott madár

Gyászolnak
a hegyek.
Tűlevelű
ujjaik
árnyéka,
csöndet
rejteget.
Halott madár
az égben fészkel.
A föld alól is fölkelek, ha
meghallom újra az éneket.

Nemesgulács, 2012

IRODALOM, KÖZÉLET, HIT, CSALÁD

Beszélgetés Bobory Zoltánnal

Bakonyi István

A Székesfehérváron élő Bobory Zoltán előbb versmondóként lett közismert. Sokáig ő volt a Szent István Művelődési Ház igazgatója, s ebben a minőségében is jelentős eredményeket ért el. Évtizede jelennek meg versei és prózai írásai.

Eddig hat önálló kötete látott napvilágot: *Értékeink vonzásában* (próza, 2002), *„Lelkek és göröngyök”*(próza, 2004), *Elár(v)ult csillagképek* (próza, vers, 2006), *Tenyeremből hó hull* (vers, 2007), *Vonókéssel eleven fát* (vers, 2009), *Hósorsú eskük* (vers, 2013). Ő a *Vár* c., negyedévente megjelenő folyóirat főszerkesztője.

Szűkebb és tágabb hazájának megbecsült személyisége, akinek nevéhez fűződik többek között a határainkon túl élő írók és költő évenkénti találkozójának megszervezése Fejér megye székhelyén. 2010 óta ő a Vörösmarty Társaság elnöke.

Tudjuk, hogy már középiskolás korodban foglalkoztál versmondással. Hogyan hatottak azok az idők későbbi pályád alakulására?

Sokszor eszembe jutnak, mint mindenkinek, a középiskolai esztendők, mindaz, amit a székesfehérvári József Attila Gimnáziumban szép élményként éltem meg. S ezt számomra két dolog jelentette, a sport és a versmondás. (Nagy rivalizálásban voltak bennem!) Mindkettő végigkíséri az életemet, s örülök, hogy még most sem kell a múlt időt használni. Bár, az előbbi, természetszerűleg egyre kisebb szerepet kap a mindennapjaimban, már csak azért is, mert rengeteg elfoglaltságom mellett kevés idő jut a testedzésre, rendszeres mozgásra. A versmondás, Istennek hála, állandó része az életemnek. S ezt a szeretetet, nyilván, a középiskola, az ottani élmények, sikerek adták meg nekem.

Felejthetetlen irodalmi színpadnak voltam már „elsőtől” tagja, amelyik a különböző diák kulturális találkozókon, Keszthelyen, Sopronban, sikert, sikerre halmozott. Nagyszerű tanárok vezetésével. De ez sem lett volna talán elegendő, ha nem kerülök közel a város akkori irodalmi életének nagyszerű képviselőihez, nem vehetek részt nagyon fiatalon az Élő Folyóirat, a Pirkadás nevű irodalmi kör rendezvényein.

Felejthetetlen és kitörölhetetlen élmény volt diákként, később fiatal emberként járni a megyét Takács Imrével, Sobor Antallal, Bódás Jánossal, Kalász Mártonnal, Bokros Jánossal, Dienes Ottóval, vagy a rendkívüli érdemekkel bíró Román Károllyal, Csukly Alajossal, Pesti Jánossal.

Nem is kétséges, hogy elszakíthatatlan elkötelezettséget eredményeztek. Sokszor eszembe jut, hogy vajon miért csak ketten maradtunk meg az akkori társaim közül versmondónak, előadóművésznek, Kisteleki Zoli és én.

Neved és a Látó-kör neve fogalom szűkebb hazádban és szerte az országban. Idézd föl legszebb emlékeidet e versmondó korszakból?

Az előbbi kérdésre a választ azt hiszem a Látó-kör adta meg. Csaknem húsz esztendeig működött ez a nagyszerű versmondó közösség a városban, s talán ez kötött véglegesen a versmondáshoz. Mondhatom, nem csoda, hiszen fiatal emberként megtaláltuk a módját annak, hogy miként tudunk „beleszólni az életünkbe”, miként tudjuk hitelesen és őszintén elmondani a véleményünket a körülöttünk játszódó színjátékról. Mert, úgy éreztük, ami nem a vers tisztaságában zajlott, annak a jelentős része színjáték volt. (S vallom, ma is az!)

Hihetetlen adománynak érzem, ma már különösen, hogy megteremthettem magam és a közösség számára ezt a közeget és lehetőséget. Bejártuk abban, a bizony veszélyekkel is járó időben a Kárpát-medencét, félelmetes élményekben is részünk volt, s ma már merem mondani, sok magyar embernek sikerült örömet és bátorítást adni. A vers, az irodalom eszközeivel. Ha elkezdeném ezeket az élményeket sorolni, amelyekben részünk volt Felvidéken, Erdélyben, Délvidéken, s még Ausztriában is, soha nem érnénk a végére.

Sokat emlegetjük a március 15-ei és október 6-ai utcai versmondásainkat, amelyek szerencsére legendás színezettel élnek a város emlékezetében. Egyúttal hátborzongató, hogy hivatalnokok, egykori „kiskirály” irodavezetők soha nem tudták ezt nekem megbocsátani. Persze olyat tettünk, amitől féltették a nyavalyás pozíciójukat, ráadásul úgy, hogy nem kértem tőlük támogatást. Így nem tudták kiélni felsőbbrendűségi érzéseiket.

Szerencsére nem volt veszélyérzetem, élveztem, hogy van „eszközöm”, a vers, a versmondás, amivel olyanokat mondhattunk el, amiért abban az időben Pesten bilincsbe verték és meggumibotozták az akkori fiatalokat.

A versmondás miképpen járult hozzá költővé válásodhoz?

Szeretem elmondani azt a – saját magam által megfogalmazott – magyarázatot, hogy a versmondás sok-sok élménye, az ebben élő véleményem mindenről, mint ahogy üvegbe zárjuk s a spájzban tartjuk a gyümölcsöt, lekvárt, elraktározódott bennem. „Ott voltak a polcomon”, aztán egyszer csak, szinte szándék nélkül, elkezdtem kibontogatni ezeket; őrült, megmagyarázhatatlan késztetést kezdtem érezni, s így elindult bennem egy folyamat. Kellett hozzá egy gyalázatos esemény, annak számomra szégyenteljes átélése: az emlékezetes népszavazás a határon túl élők, testvéreink sorsáról. Az azon az éjszakán írt versemet Czigány György elvitte a Lyukasórához, ahol örömmel fogadták. Ez nagy energiákat szabadított fel bennem, sorra írtam a verseket, amelyek, szinte kivétel nélkül, megjelentek az országos folyóiratokban. Nem sokkal később a Lyukasóra a *Hónap költőjévé* választott, ami még további két folyóirat esetében is megtörtént. Megjelent az első verseskötetem, majd a többiek. Tehát amilyen későn fogtam a versíráshoz, olyan rövid idő alatt érezhettem meg ezt a csodálatos érzést. S tudatosulhatott bennem, hogy valóban minden műfajok legkülönbike a költészet, a versírás.

Kiket tartasz mestereidnek?

Mindenkit, akiknek a verseit annak idején mondhattam, Nagy Lászlótól Illyés Gyulán, Takács Imrén, Bella István át Serfőző Simonig. Nehéz választani, de talán Bella Pista költészetét érzem „rezegni” leginkább a Gondolataimban, verseimben.

A versmondás és az írás mellett szerepet vállaltál a közéletben is. Miért?

Örülök a kérdésnek, mert elmondhatom, hogy soha nem igyekeztem azért, hogy így legyen. Barátaim, ismerőseim megkerestek, legyek a képviselőjük, nyilván annak köszönhetően, hogy nagy lokálpatriótaként és „örök szervezőként” sokat tettem a környezetemért, tartalmas életet igyekezve megteremteni abban a csodálatos múlttal rendelkező városrészben, ahol azóta is nagy boldogságban élek. Nem bántam meg, mert ennek is köszönhetem – talán –, hogy a mai napig jelentős feladatokat kapok a várostól, ami a kulturális életet érinti.

De pillanatig sem bántott, hogy a közvetlen politikától, politizálástól viszonylag távol kerültem. Éppen ennek a gondolkodásmódnak köszönhetően.

Ha azt mondom, Don-kanyar, vagy azt, hogy mészeghegyi kápolna, akkor Te jutsz eszembe…

Köszönöm, nagyon jólesik, mert működik a feledtetés mechanizmusa. Mindenfajta önteltség nélkül, de kellő helyzetlátással mondhatom, hogy a 2. magyar hadsereg emlékezetéért, a feledés emlékművének a lerombolásáért nagyon sokat sikerült tennem. Elsők voltunk itt Fehérváron, akik tettekkel is elindítottunk egy folyamatot, a ’80-évek végén, ennek a meggyalázott emlékezetű hadseregnek a rehabilitációjáért, hogy a nemzet el kezdett törődni a 130 000 magyar katonahalott emlékezetével, azokéval, akik az életüket áldozták a hazájukért, az itthon maradottakért.

Elkezdtem ekkor szervezni egy zarándokutat a Donhoz. Az irodalomnak, a versmondásnak köszönhetően, hiszen Serfőző verse mozdított az én lelkiismeretemen is. Nem ismétlem, micsoda veszett küzdelem kezdődött, aminek végén kivittem a Donhoz hetven zarándoktársamat. Leírhatatlan élményeket szerezve ott magamnak és a jelen lévőknek. Feledtetve azt a sok, reménytelennek látszó harcot, amit meg kellett vívni ezért a csodáért. S amiről csak annyit: végső reménytelenségemben Gorbacsovnak írtam. Ő mondta ki – mesélték – Grósz Károlynak és Nyers Rezsőnek: elvtársak, jöhetnek a magyar zarándokok. El lehet képzelni, hogyan reagáltak erre mindazok, akik addig mindennel ijesztgettek, s akadályozták a terveimet. Remélem, hogy még ezt meg fogom tudni írni, részletesebben, mint eddig. Már csak azért is, mert ma azok a leghangosabb, persze hasznot húzó korifeusai ennek a szent ügynek, akik abban az időben még arról beszéltek, hogy a „fasiszta magyar hadsereg megtámadta a dicsőséges Szovjetuniót.” Engem pedig minimum hülyének néztek, hogy mit keresnénk mi ott, ahol ellenségnek néznének minket, hiszen…. Jó alkalom ez röviden hozzászólni ahhoz az arcpirító, jellemző vitához, ami néhány hónapja zajlik már egy könyv megjelenése után.

Szóval: ha a magyar katonák elkövették volna mindazt, amit szerzője leír a 2. magyar hadsereg katonáinak cselekedeteiről, „embertelenségéről”, akkor mi nem azt tapasztalhattuk volna, ami végigkísért minket az ott élő orosz emberekkel való találkozások során. Ha a bérencek jártak volna kint a Donnál, és a harcok 200 kilométer hosszúságú helyszínén, akkor ők is azt hallották volna az ott élőktől: a magyar katona „haraső”, a német „nye harasó, fasisztü”. A lehető legnagyobb szeretettel és megértéssel fogadtak minket, a zarándokutakat megelőzően engem személy szerint is, amikor kimentem tájékozódni, és beleegyezésüket kérni. Nem félelmetes, fantasztikus, felemelő és bátorító volt. Csak annyit: a falvakban együtt imádkoztak velünk, tudták mekkora fájdalom él azokban, akik ott veszítették el édesapjukat, férjüket, szeretteiket. Ugyanazokat a fájdalmakat cipelték életen keresztül magukban, mint a zarándoktársaim. Ahogy az egyikük megfogalmazta, akkor temették el a hozzátartozójukat, édesapjukat, férjüket, testvérüket…

Röviden: háború volt, tehát nyilván előfordultak az említett könyvben általánosnak és egyoldalúan leírt események, amelyeknek forrásanyaga az orosz-szovjet levéltárak dokumentumai és hadtörténeti leírások voltak.

Én is, s akik szívükben, lelkükben viselik ennek a nemzeti tragédiának, szinte minden magyar embernek – „százharmichatezerszeresen” érintettek vagyunk – örökéletű fájdalmát, döbbenten és fájdalommal gondolhatunk arra, hogy az 1991-es igazi „békevonat” után, ezt valamilyen alantas és jellemző okból el lehet követni. Éppen a tárgyilagosság hazug álcája alatt.

Kérdés tehát: lebontottuk-e a „feledés emlékművét”, vagy vannak s lesznek olyanok, akik igyekeznek újraépíteni, ugyanolyan gyalázatosan. Nekünk ez a legnagyobb nemzeti fájdalmunk: a Don-kanyar, minden katonahalottjával, áldozatával.

Nagyon büszke vagyok arra, hogy ’93-ban felépíthettük a pákozdi Mészeghegyen a Don-kanyar Emlékkápolnát, az azóta is egyetlen nemzeti zarándokhelyet. Merem mondani, az irodalomnak, a költészetnek köszönhetően.

Sokszor emlegeted Serfőző Simon Sintéridő c. írását. Meg aztán: közélet, magyarság, szerelem, hit, család. Talán ezek lírád alappillérei. Milyen feladatok várnak ezekkel kapcsolatban a magyar költőkre?

Volt egy műsorunk, amelynek annak idején ez volt a címe. Aztán egyszer, a kilencvenes évek legelején úgy gondoltuk, hogy most már Reményik *Béke*, József Attila *Tél,* Farkas Árpád *Alagutak a hóban* című versét, a hozzá hasonlókat kell, lehet inkább mondani. Mert, hogy vége a sintér időknek. Hamar vissza kellett azonban venni a műsorainkba azokat, amelyek éppen az előzőekről szólnak: ugyan másfajta, de hasonlóan, ha nem aljasabb sintér időről. Amelyikben éppúgy benne van az említett könyvben fellelhető, sajnos, még legyőzhetetlennek tűnő összetevő: a gyűlölet.

Látok-e esélyt arra, hogy ez megváltozzon? Nos, ha az írástudó, a nemzethez, a nemzet ügyeibe beleszólni képes költők, írók látják, hogy ez az elsődleges feladatuk, akkor föltétlen. Merthogy én ezt vallom. A nyálazás és a céltalan félrebeszélés helyett a hazánkat a magasba kell segíteni azzal az eszközzel, amit az írásképes ember a Jóistentől kapott.

És az Embert. Magunkat. Legyen újra valós tartalma a gyönyörű magyar szavaknak: szeretet, szerelem, haza, édesanya, szülőföld, hit, megbocsátás…

S hogy a befejező kérdésre is teljes legyen a válasz, úgy érzem, hogy mostanában ismét a próza, a rövidebb prózai írásokkal, jegyzetekkel, karcolatokkal „lesz könnyebb dolgom”. Mintha most inkább ezekkel fogyasztom majd el mindazokat, amiket a lelkem éléskamrájában leveszek a polcról, s kibontok… Talán nem fog hiányozni belőle a humor, az irónia íze sem.

Szeretném, ha a Jóisten lehetővé tenné számomra, hogy ezt a „táplálékot” szétosszam a nélkülözők, „hajléktalanok” között.

MESE A SZEGÉNY ÖREGEMBERRŐL ÉS A VÉN FARKASRÓL

Áron Attila

Ahogyan azt az ilyen csodálatos augusztusi napokon szoktam, most is kiültem a diófám alá, hogy a magam cseresznyefából készített padján hátra támaszkodva, gyönyörködjek a lenyugvó nap aranyos sugárzásában. Innen a Búvó-hegyről rátekintve, az alig két kilométerre fekvő falu egy gazdagon hímzett színes terítőnek tűnt volna, ha nem látom az apró hangyaként mozgó embereket és nagyobb állatokat, s nem hallatszik idáig az a szinte megkomponált zenének tűnő csöndes morajlás, ami az élet biztos jelenlétéről számolt be minden másodpercben.

Valójában a Búvó-hegy sem volt igazi hegy. Igaz, a közepén, ahol szerény házikóm is állt, talán hetven-nyolcvan méterrel a környezete fölé emelkedett, amit nagyjából egyforma szélességben, körbevett egy mocsaras terület, ami egészen a falu széléig húzódott. A sűrű nád között itt-ott, kisebb-nagyobb szabad vízfelület is megcsillant, arról árulkodva, hogy a sűrű nád gazdag élővilágot rejt s halban is gazdag területről lehet szó. Mindenütt a mocsár széle felé eső részeken öreg fűzfák görbedeztek, itt-ott szürke gémek, kócsagok üldögéltek a vízbe hajló ágakon. Mindezen tulajdonságai miatt választottam éppen ezt a helyet, midőn aktív életpályámnak a végére érve, a városból ide költöztem.

A hegy nevét onnan kapta, hogy a szilaj tatár- és később, török rabló csapatok elől a falu lakói, a csak általuk ismert rejtett ösvényen, jószágaikat hátrahagyva ide menekültek. Később valaki szőlőt telepített, és gyümölcsfákat is ültetett. Kis házat is fölhúzott vert fallal, de csak amolyan présház és borpinceként szolgálhatott az épület, aminek romjain a magam kis házikóját fölépítettem.

Mivel a szőlőt tovább gondoztam, így most a lenyugvó nap fénye saját vörösboromat tartó poharamon csillant meg. Ezidőtájt túl sok munka a kertben nem lévén, még jócskán az este beállta előtt kiültem hát ide, s vártam a naplementét. Tekintetemmel végig követtem a szőlőm végéből a falu felé futó gyalogutat, ami sárgán világított, ahol a sűrű nádból itt-ott előtűnt. Valamelyik előttem gazdálkodó tulajdonos, gondosan feltöltötte és murvával megerősítette ezt az egy méternél sehol sem szélesebb utat, ami máig az egyetlen, s így most már nem titkos, hegyre vezető út volt. Éppen egy gólya röptét követtem amint a mocsár hozzám közelebb eső szélén leereszkedve, hosszú piros csőrével böködni kezdett valami kis állat után a vízben, amikor valaki a nevemet kiáltotta. A hang nem jött túl messziről és ismerősnek tűnt. Fölállva az ösvény közelebbi kanyarulatait figyeltem s nemsokára meg is láttam, a mocsárból csaknem kiérkező alakot, akiben mindjárt régi barátomra, a vándorkereskedőre ismertem. Magas, alakja kissé előre hajlott, és léptei talán túlzottan lassúnak, s talán kissé bizonytalannak is tűntek, ahogy a gyönge emelkedőn fölfelé igyekezett. Ahogy észrevett, egy pillanatra megállt és egyik karját fölemelve, integetni kezdett. Sietős léptekkel indultam felé és örömmel öleltem magamhoz a rég látott barátot, akivel egy iskolába jártunk annak idején, s kapcsolatunk később sem szakadt meg, s akitől – mikor én régiségboltot nyitottam, ő meg vándor-árus lett – elég gyakran vásároltam ezt-azt, amikor a városban járt. A kölcsönös köszöntgetés után aztán együtt ballagtunk föl, ahol mindjárt le is ült, mit ült, szinte rogyott az én cseresznyefa padocskámra. Gyorsan egy széket hoztam, s leültem vele szemben az asztal túloldalán.

– S hol van az árus kocsi? – kérdeztem, mert jól ismertem, a maga kreálta gyönge motorbiciklit, az utána kötött kiskocsival, amiben az éppen aktuális áruját hordozta s kínálta, amerre járt.

– Nincs már kiskocsi-áruda – legyintett. Aztán rövid, de annál beszédesebb hallgatás után rám emelte súlyos tekintetét és azt mondta: elfáradtam.

– Így van ez rendjén – mosolyogtam rá. – Fő, hogy egészség legyen!.Látod, én már sokkal korábban felhagytam a bolti munkával, amint azt megüzentem neked, mint ahogyan azt is, hol találhatsz rám. S íme, meg is találtál, aminek nagyon örvendek, tudod, ugye?

– Igen, igen, s nem is volt nehéz megtalálnom a helyet, hiszen gyakran jártam én errefelé is.

Halkan hümmögve bólogatott s próbált visszamosolyogni rám, kevés sikerrel.

A helyzetet oldani akarván, megkérdeztem, hogy nem éhezett-e meg az úton, mert nagyon finom húsos szalonnám van, meg friss puha kenyerem. Örültem, hogy elfogadta a kínálást és a közös szalonnázgatás mellett régi emlékeket idézgetve, hosszasan elbeszélgettünk. Vacsora után tüzet raktunk s mellé telepedve figyeltük együtt a falutól jobbra, az öreg fűzek ágai közt lebukó, aranyszínben pompázó, szinte hatalmasra nőtt napot. Egyre többet s egyre hosszabb hallgatás után, hirtelen, meglepően friss hangon, sokat ígérő mosollyal az arcán egyszerre azt mondta:

– Elmesélek neked egy történetet, pontosan úgy, ahogyan azt álmomban láttam. Akarod?

Mostanában magam is egyre többször álmodtam éjszakánként s mi tagadás, ezek közt sokkal több volt a szép, régi időket idéző álom, mint a rosszkedvű. Ezért tehát, s nem csak ezért, rögtön lelkes igennel válaszoltam, mire ő belekezdett az álom elbeszélésébe.

Hol volt, hol nem volt, túl az Óperenciás tengeren, de még az Üveghegyen is túl, élt egyszer egy szegény öregember. Nádfödeles, vert falu, egyetlen helyiségből álló házacskáját a falu legszélén maga építette, egészen az erdőhöz közel.

Egyszer, egy nagyon hideg, téli reggelen a szegény öregember azt vette észre, hogy elfogyott a tűzrevalója, még a reggeli teáját sem tudta a kis vaskályhán elkészíteni. Így aztán, rövid töprenkedés után fölhúzta a csizmáját, fölvette kopottas bekecsét, fejébe meleg kucsmát tett, megmarkolta hosszú, vastagnyakú, erdőjáró botját és elindult fáért az erdőbe. Nem is kellett messze mennie, mert igen hamar rátalált egy kiszáradt fenyőre, aminek az alsó ágait szép sorjában letördelte és egymásra rakva, összekötözte őket a magával hozott spárgával. Megállt egy kis időre, hogy szusszanjon egyet, mielőtt indul, aztán hátára lendítette a köteg fát és a térdig érő hóban nagyokat lépdelve elindult hazafelé. Bal kezében a hátán függő fakötegeget tartotta a zsinórnál fogva, a jobb kezében lévő erdőjáró bottal pedig, segítette a járást. Hamarost kiért az erdőből, maga mögött hagyva a fák, bokrok sűrűjét. Lassan haladt, mert igen erős szél is fújt, ami éppen szemből érkezett. Nemsokára vastag bajuszán, szakállán és dús szemöldökén szinte megfagyott a vastagon rárakódó hó.

Ment, csak ment a szegény öregember, és már rákanyarodott a házikójához vezető ösvényre, amikor baloldalt, a sűrű bozótból hirtelen előbújt egy farkas. Az öregember megállt, ledobta hátáról a gyűjtött fát és erdőjáró hosszú botját két kézzel erősen markolva így szólt:

– No, te farkas! Hadd lám, mire megyünk mink egymással! – és kicsit megemelte a botot.

A farkas most lekushadva kissé, a szegény öregemberre nézve, nagy szomorúan azt mondta:

– Jaj, te szegény öregember, ne gondolj felőlem semmi rosszat hiszen, ha akarnálak, sem tudnálak bántani. Vén vagyok már, látod nincsen egyetlen erősebb fogam sem, amivel megharaphatnálak – és nagyra tátotta a száját, hogy a szegény öregember belenézhessen.

Lejjebb eresztette a szegény öregember az erdőjáró botját és jól belenézett a farkas nagyra tátott szájába. Aztán hümmögött egyet és így szólt:

Hát, ami azt illeti, nem is látok szinte egyetlen fogat sem a szádban csak néhány fekete, megkopott és hasadozó kis csonkocskákat. – Kis ideig hallgatott, méregette a farkast, aztán így folytatta: – Hiszek hát neked! Eredj békével, magam is tovább megyek.

Azzal ismét megragadta a földre dobott spárgát, hátára vetette a köteg fát, és jobbjával az erdőjáró botra támaszkodva nekilendült, a nagy hóban súlyosan lépdelve, hazafelé. Nem tett meg azonban három lépést sem, amikor a farkas horkanását meghallotta. Egy mozdulattal ledobta a fát a hátáról, két kézre markolta az erdőjáró botot és megfordulva hatalmas erővel lecsapott. Az ütés a farkast éppen a két szeme között találta. El is terült nyomban és nyüszítve az oldalára fordulva, elhomályosult szemeit az öregemberre emelve, azt mondta:

– Látod, szegény öregember, nem érek én már semmit. Ha netán nem vetted volna észre, hogy rád akarok támadni, és nem ütöttél volna erősen fejbe, akkor sem ért volna bántódás, hiszen nincs, amivel beléd harapnék, te is láthattad – mondta keserves hangon, és ismét nagyra tátotta a száját.

– Teringettét! – kiáltott fel a szegény öregember és az erdőjáró botot magasra emelve, közelebb lépett – becsaptál, farkas! Mégis csak megtámadtál!

– Igen, bocsáss meg, de nem tehetek róla, igen éhes vagyok, és nem tudok már szaladni sem, hogy akár egy árva mezei nyulat is megfogjak. Kérlek, ne bánts! Hiszen látod, milyen nyomorult, vénséges vén, semmirekellő, magányos farkas lettem én, akitől valamikor az egész erdő, az összes napsütötte tisztásával, és a széles mezők minden élő állata félt, ha csak messziről is meglátott. Ne bánts hát, kérlek!

Elgondolkodva állt a szegény öregember rövid ideig, aztán lassan ismét hátára vette a fát, megfordult és elindult. Egy lépés után azonban megállt, erdőjáró botját a hóba szúrta és jobb kezével a kucsmája alá nyúlva, megvakarta a fejét. Egy pillanat múlva azonban tovább indult, de már a második lépésnél ismét megállt, és mint az imént, megint megvakarta a fejét. Aztán nagyot hümmentve megint tovább indult. Ám a harmadik lépés után megint megtorpant és most már a fát is ledobva a hátáról, nagyot mordulva megfordult és a még mindég a hóban elnyúló farkasra nézve, megszólalt:

– Mégis rám támadtál, te farkas! – kis ideig előbb csak a lába előtti hóba meredt, majd ismét a farkasra emelve a tekintetét, így folytatta: – De tudod mit? Azt mondom, gyere velem haza, az én kis házamba. Ott ellehetsz, senki bántani nem fog. És amíg énnekem lesz mit enni, addig te sem fogsz éhezni. Na, mit szólsz hozzá?

A farkas egy pillanatig csodálkozva, hálásan nézett a szegény öregemberre, majd óvatosan odabicegett mellé.

Így mentek aztán, együtt a szegény öregember, a lábához sirülő farkassal és hátán a begyűjtött fával, jobbjában erdőjáró botjával, egészen hazáig, S ma is élnek, ha meg nem haltak.

Így volt, aki nem hiszi, járjon utána!

A döbbenettől s a mese hatása alatt, megszólalni sem tudtam. Barátom olykor fölpillantott rám, miközben a tűzben kotorászott, végül várakozó tekintettel fölnézve, azt kérdezte:

– Mondj hát végre valamit! Tetszik?

Olyan mese nem volt, nem lehetett, ami nekem ne tetszett volna, egész kicsi koromtól mostanáig. Megnyugtattam tehát a barátomat s még mindég a mese hatása alatt, odacsusszantam a fűben melléje, karommal átöleltem a vállát és így, együtt, sokáig csak hallgattunk, s bámultunk az elhamvadó tűzbe, ami egyre gyöngülő hullámokban eregette napbarnított, ráncokkal teli arcunkra aranyba hajló, vöröses fényét.

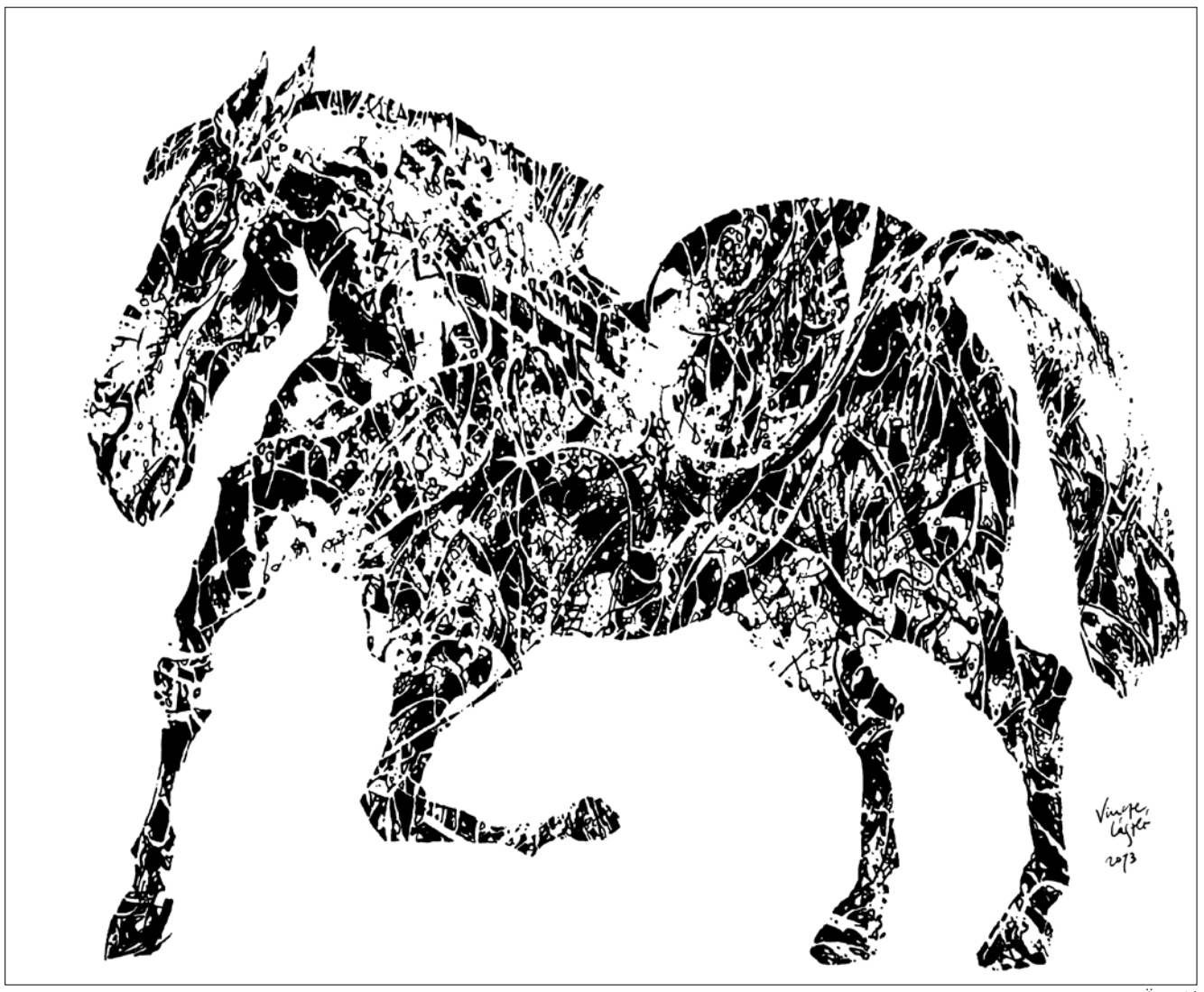

Öreg ló

A KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNY HELYE ÉS SZEREPE A TUDOMÁNYOKON BELÜL

Tamás András

Tegyük fel, hogy létezik közigazgatás-tudomány. Ehhez általános előkérdés, hogy mi a *tudomány*, és mi a *közigazgatás*. Az ezekre adott válaszok szerint tárgyalható a téma – vagyis kereshető e tudomány helye és szerepe –, amely ezúttal első sorban tudományelméleti, s korántsem csak közigazgatás-tudományi kérdés.

1. A tudomány – nagyvonalú egyszerűsítéssel – összefüggő ismeretek rendszere, amelynek meghatározzák vizsgálati *tárgyát* és *módszerét,* az ebből (és így) nyert ismeretek *rendszerezésének* módjait, majd az ezek alkalmazásával rendezett ismeretek *szabályosságait*. A szabályosságok tudományos *tételekbe* foglalhatók. E tételek együttese újra rendezhető; szabályosságaik *axiómákat* vagy *paradigmákat* (azok rendszerét) alkotják. Bármikor felülvizsgálhatók, reprodukálhatók, megismételhetők, kísérlettel ellenőrizhetők, stb. Ha az eljárás egyetlen mozzanata kétes, nem bizonyított, tudományossága kétségbe vonható. *Pl.,* ha a vizsgálat tárgyának nincs egzaktsága, vagy a módszer megbízhatósága nem bizonyított, a leírást nyugodtan félre tehetjük, tudományra nem számíthatunk benne. A tudományelmélet *cca.* 150 éve ezek szerint állapítja meg valamiről azt, hogy tudományos ismeret. Elsősorban a *matematikai* és *természettudományi* értékelés jellegzetességei ezek; alapvetően *okozatos* és pozitivista szabályosságok.

A társadalomtudományok nem pont ilyenek. Szigorú- vagy szoros értelemben egyikük sem állja ki a (*pozitivista)* természettudomány kritériumrendszerének kritikáját minden tekintetben. A természettudományok és a társadalomtudományok reménytelenül elszakadtak egymástól, talán a felvilágosodás korától. Majd viszonylag hamar „kizárás" következett: a „társadalomtudományok" nem tudományok. Ez átmeneti radikalizmusnak bizonyult; hozzávetőlegesen 100 éve, *„kemény"* és *„lágy"* tudományként vesznek tudomást egymásról. A társadalomtudományok természetesen „lágyak"; nem természeti okozatosságot fejeznek ki. Bizonyos társadalomtudományokban az okozatosságot a *„történetiség"* helyettesíti. A társadalomtudományok egy része – tudománynak elismerve, (és persze „történetileg") – régebbi, mint a természettudományok. Története szerint nemcsak a tudomány mindenkori tartalma, hanem fogalma is sokat változott, amit jól érzékeltethet *pl.* a filozófia hajdani tündöklése, majd folyamatos átalakulása – és jelentéktelenedése az újabb, többi tudományhoz képest.

2. *Közigazgatás* – mai elképzeléseink szerint – mindegyik társadalomban, valamilyen szinten létezett, ill. létezik. Közérdekű irányítás, szervezés a mindenkor szükséges együttműködés érdekében általánosan érvényesül. Az államként szervezett társadalmakban sajátosan *intézményesül*; közérdekű igazgatás nélkül államot elfogadhatóan ábrázolni sem tudunk. A közigazgatás – eltérő tartalommal – a mindenkori állami működésnek (létezésnek) egyik lényeges sajátossága, amelyet a jelenkor közigazgatás professzorai vagy definícióba sűrítenek (hogy más tudósoknak legyen mit kritizálni), vagy ellenkezőleg, meghatározását – tudatosan mellőzik azzal, hogy az olyan összetett jelenség, amit részleteiben érdemes ábrázolni, de értelmetlen kategorikusan definiálni. E „részletek" különben fölöttébb megsokasodtak legalább kétszáz éve, s a közigazgatás fogalmát is szinte átalakították, kezelésük tényleges módja, vagy módszere szerint; vagyis a *jogi szabályozás* általánossá tételével és a *szakigazgatás* lehetőség szerint teljessé fejlesztésével. A mai értelemben vett közigazgatás nélkülük nem létezik. Sok más fontos tulajdonsága is van, ám ezek – vagyis jogi szabályozás és szakigazgatás meghatározó intézményesülése – csakugyan *kritériumok,* lényegi ismérvek.

További lényeges ismérve – Európában évtizedek óta – a közigazgatás működésének az államok közötti (nemzetközi) *kapcsolatok* hatása, valamint a *világtőke* (denacionalizált, vagy transznacionális, vagy globális) struktúrák befolyása. Az EU tagországaiban a *közösségi jog elsőbbsége* korlátozza az egyes államok közigazgatását, a nemzetközi vagy világtőke pedig *csökkenti, szűkíti az állami hatásköröket*, növeli a nemzetközi vállalatok és bankok cselekvési lehetőségeit.

A közigazgatás, mint tevékenység, annak mindenkor időszerű ésszerűségei, intézményesülése, tehát a kezdetüktől folyamatos az országok vagy államok történetében; tudományként mégsem ezzel egyidejűen számítjuk. Egyes, rokonítható kérdései érintettek *pl.* az antikvitásban a filozófiával, a jogtudománnyal, a történetírással, stb.; mindebből nem lett nyomban igazgatástudomány.

3. *A közigazgatás-tudomány* – a szakirodalom egyöntetű véleménye szerint – legfeljebb a 18. századtól számítható. Létezésére – némi egyszerűsítéssel – ilyen tárgyú művekből, és a felsőoktatás tematikájából lehet következtetni (s nem abból, hogy hirtelen akkor javult volna a közigazgatás gyakorlata). A felvilágosodás és az ipari forradalom kora újította az ismereteket, s az emberi kapcsolatokat egyaránt. A polgári társadalom közigazgatása lényegesen változott a rendi társadalomhoz képest. Úgy tűnik, egyik tulajdonsága, hogy összetettebbé, sokoldalúbbá vált. Egyre több tényező mutatkozott figyelmet érdemlőnek, relevánsnak – amellyel foglalkozni kell –, mind az irányítóknak, mind az irányítottaknak. A közigazgatás tárgyává lett sok minden, amely a rendiségben egyáltalán nem volt az. Megváltozott a „közügy", ill. „közérdek" jelentése, értelme, miként az is, hogy mi a „jogos", vagy „jogellenes". Hozzávetőlegesen a 18. századtól a tudományos igényű gondolkodás megújult, megismerhetősége tömegek számára vált lehetővé. *A tudományok differenciálódása,* új tudományok keletkezése ekkor, és később szinte szokássá válik. Tudományos ismeretrendszerként önállósul a közigazgatás, a közgazdaság tudománya, majd a 19. században pl. a szociológia. E szellemi folyamatban gyakran szintetikus tudományok keletkeznek, pl. növénytanból és állattanból biológia, vagy (később) biokémia, biofizika, stb. Voltak – ma is vannak – kevésbé sikeres szintézisek, amelyek nem bizonyulnak maradandónak. A közigazgatás eredetileg nem „tiszta" jogtudomány. Előzménye nyilvánvalóan a „*kameralisztika*" – vagy 150 éve egyáltalán nem létező „tudomány" vagy ismeretgyűjtemény – továbbá, a *pénzügytan.* Az előbbi képzelhető általános ős-kezdeménynek a közigazgatás tudományához, ez utóbbi a szakigazgatáshoz, persze némi fantáziával.

A közigazgatás tudományának első megjelenési alakja nálunk és Európában a *közigazgatási jog.* Magyarországon a 19. sz. második felétől önálló egyetemi tantárgy és tanszék műveli. Korábbi pl. a franciáknál, de ott is közigazgatási jog. E tudomány-szakosodás kora nagyjából megegyezik az alkotmányos állam, joguralom és jogállam eszméinek kialakulásával és azok tudományos célú magyarázatával. Különösen a német és a francia változatban alapkövetelmény a közigazgatás (alkotmányos, törvényes) jogi szabályozottsága, s ami ebből következik, a közigazgatás működésének jogszerűsége. A közigazgatási feladatok, problémák minősítése, azonosítása, besorolása a jog szabályai alapján elvégezhető, ezért a „jogállam" felfogása szerint *a jog általános mértéke* a közigazgatásnak. Ennek megfelelő jogalkotás és jogalkalmazás szükséges; a korszerű közigazgatásnak feltétele a számára releváns viszonyok jogi szabályozása, továbbá ügyfelei számára e jogszabályok kifogástalan hatósági alkalmazása. Ez megfelelt a jogállam eszméjének; a jogszerű államban mind az állami működés (intézményes közigazgatás), mind az állampolgárok közszempontból releváns magatartása jogilag szabályozott. A kormányzás irányító döntései jogszabály-alakban kifejezettek, s akikre ez irányadó: jogalanyként kötelezettek, ill. jogosultak. A kormányzás műveletei közigazgatási működésben valósulnak meg, s ezeknek jogi mértékük van. A közigazgatás ebben az értelemben alapvetően jogi (közjogi, ill. alkotmányjogi) kérdés. A közigazgatás tudománya *jogtudomány,* azon belül *önálló tudományszak,* vagy szaktudomány.

A 19. században nemcsak nálunk, de számos európai országban ezt így gondolták. Vagyis, minden társadalmi viszony, amelyet jog szabályoz, jogtudományi vizsgálat *tárgya.* A tényleges viszonyoknak csak a jogi természetű része, összefüggése számít, azaz a vizsgálat *módszere* jogi módszer. Tudományként elismerése megegyezik a gyakorlattal, s az arra felkészítő jogi oktatással. A 19. században itt ez jogi diplomához kötött, irányító, vagy vezetői pozícióban; az egyetem állam- és jogtudományi diplomát adott hallgatóinak (*iuris et utriusque doctor*), amely a klasszikus hivatásrendbe sorolást (bíró, ügyész, ügyvéd, közigazgatási vezető) egyaránt megalapozta. Lényegében a mai jog- és államtudományi karon ugyanezen az alapon áll a képzés, s az megfelel a 19. század végi koncepciónak. A közigazgatási jog tudománya azonos-e a közigazgatás tudománnyal?

4. A 19. században kialakult séma most – bár tradicionális –, nem rossz, és nem is jó. Időközben valami megváltozott, s lényegesen. Kezdete nálunk az 1869. évi IV. tc., amely szerint az igazgatásszolgáltatás a közigazgatástól elkülöníttetik. Értelemszerűen azért, mert ezek egymástól különböző államtevékenység formák. Ezt követően a „közigazgatás" nagyon kiterjedté vált, szabályai elképesztően növekedtek, az alkalmazásukhoz szükséges szaktudás nagyon kibővült; áttörte az egységes, általános jogi ismeretek kereteit. A közigazgatás *„szakosodása"* – a szakigazgatás általánossá válása –, egyben szakjogszabályok alkalmazása, az ismeretek olyan gyűjteményévé vált, amely önmagában általános jogi alapokon szinte követhetetlen.

A közigazgatási jog szabályaiban *rendkívüli gyarapodás* állt be a 19. század végétől. Már a 20. század elején a hazai hatályos jogszabályok nagy része (cca. 70%-a) közigazgatási tárgyú. Jelenleg ez hozzávetőlegesen 75%. A mennyiségi növekedés *a változás gyorsaságával* párosul. Pillanatnyilag ez szinte reménytelen – sziszifuszi – munkává teszi a jogászképzésben pl. a közigazgatási jog részletező, tudományos bemutatását, mondjuk tananyagként. A hazai állam- és jogtudományi karok, legalább 25 éve – esélytelen küzdelmet folytatnak a közigazgatási jog időszerű (naprakész) bemutatása érdekében. Oktatása pusztán emiatt azért nem kilátástalan, de nehezített, s csak bizonyos redukciókkal oldható meg.

A közigazgatás tudományának *jogtudománykénti* értelmezése Magyarországon a 19. század végétől általánossá vált, annak részletező magyarázata azonban elmaradt, miként több más európai ország tudományos életében is. Részben a folyton-folyvást változó jog lehet az oka annak, hogy a közigazgatás-tudomány szakértői többnyire beérték azzal, hogy műveikben, így tankönyveikben is, a mindenkor változó tételes jog ismertetésére szorítkoztak. Részben oka lehet az is, hogy mind német, mind francia szakemberek a közigazgatás működését vizsgálva, kétféle megoldást jelöltek meg abban értelmezési alapegységnek: a közigazgatás működésének alapjaként a közigazgatási cselekményt (*aktust*), ill. a közigazgatási *jogviszonyt*. A közigazgatás jogtudománya jogviszonyel-

Lebegő

méletként inkább lehetőség, mint kidolgozott doktrína volt akkor, amikor jelentősen *más* elméleti (tudományos?) szempontok jelentek meg, a 19. század végén, a 20. század kezdetén. Vagyis, a közigazgatás tudományos magyarázata közigazgatási jogtudományként még nem teljesedett ki, nem vált viszonylag teljes egésszé, amikor *lényegesen más magyarázatok*, értelmezési szempontok térhódítása vált általánossá.

A tényleges jelenségek elemzését a *szociológia* helyezte előtérbe. Új tudomány a 19. században, amely akkor Európában inkább elmélet, mint gyakorlatot meghatározó eljárás. Pl. *Comte, Durkheim, Weber* vagy *Ehrlich* a szociológia elmélet megalapozásában jeleskedtek, s nem a gyakorlati szociológiai eljárások technikai kidolgozásában. A gyakorlatban alkalmazható módszereket, technikát a 20. században, az USA-ban alakították ki, s újabb önálló szociológia elmélet nélkül. Ezek segítségével értelmezhető pl. a közigazgatás működésének *hatása* és *eredményessége* is.

Szinte hasonló logikával teljesen önálló szempont és módszer az, amely *nemzetgazdasági* (*közgazdasági*) alapon értelmezné azt, hogy bármely közérdekűnek tartott intézkedés milyen költségekkel jár: bevétel és kiadás kettős könyvelésében mi bizonyulhat kifizetődőnek, vagy ráfizetésnek. Ez a *gazdálkodási szempont*, amely minden magángazdálkodásnak alapja. A nyilvánvalóan ráfizetéses gazdálkodást ésszerű megszüntetni. Ebből egyáltalán nem következik az, hogy ugyanígy kellene eljárni a közérdekű feladatok teljesítésekor is. Itt nem az számít, hogy kifizetődően megoldható-e a közfeladat, hanem az, hogy lényeges-e a társadalom (az ország, állam) léte szempontjából annak megoldása. Eleve „ráfizetéses" összetevői is vannak. Ezeken az alapokon értelmezhető pl. a közigazgatás működésének *megfizethetősége,* vállalható *gazdaságossága*, elérhető *hasznossága*.

Az említett két fő értelmezési szempont – szociológiai és gazdaságtani – számos változatban, irányzatban jelent meg, azok valaminő egységesítése, szintézise pedig *politikaiként* (policy és politics értelemben), s politika-tudományként. Az USA-ban kialakult felfogás szerint a közigazgatás elvi magyarázatában lényeges a szociológiai és a gazdaságtudományi szempont, s ezeknek tulajdonképpen szintézise lehetne a politika tudománya. Ezekből az elképzelésekből alakultak ki a ma is létező „közigazgatás-tudományi" irányzatok – pl. szervezés-tudományi, szervezet-elméleti, szervezet-szociológiai, politikatudományi stb. – nagy szervezetnek, vagy akár nagyüzemnek értelmezve a közigazgatás működését, *pl.* a nagyüzem szabályosságait kérve számon azon.

A közigazgatás elvi magyarázata jelenleg, a legjobb esetben is, *szintetikus tudomány.* Egységesítése a jelenségek analitikus felbontása (felbomlása) nyomán olyan *szintézist* igényel, amelyben a különböző szociológiai és közgazdaságtani aspektusok együtt kezelhetők. Így lesz belőlük – több amerikai szerző szerint – politika tudomány. Megjegyezhető egyfelől, hogy a 20. század nagy amerikai közigazgatás szakértői végzettségük szerint közgazdászok, szociológusok, politológusok, s csak egy vékony réteg jogász. A jogászok iránti averzió az amerikaiaknál szinte hagyományos. Másfelől, az USA valószínű, hogy többet költött tudományos kutatásra e területen is, mint bármelyik európai állam. Tudományos eredményei erősen befolyásolják az európai kutatókat, különösen az utóbbi 50 évben.

5. A közigazgatás gyakorlati szakemberei és elméleti kutatói nem polihisztorok; egyaránt viszonylag pontosan meghatározható tárgykörben, s ahhoz alkalmas módszerrel dolgoznak. Ténylegesen legalább száz éve a közigazgatás tudományos magyarázata szelvényezett, vagyis *közigazgatástudományok* léteznek, mintegy alaki gyűjtőfogalomként. Magyarországon cca. 80 éve tudatosan különböztetik meg a közigazgatási jogot és a közigazgatástant, mindkettőt tudományként. A két világháború között a budapesti jogi egyetemi oktatásban pl. két önálló tanszék művelte, Tomcsányi Móric és Magyary Zoltán vezetésével, s egyiknek sem jutott eszébe az, hogy a másik kritizálásával próbálja bizonygatni a maga tudomány-művelési módjának megalapozottságát, vagy a másikénál alaposabb voltát.

Túl vagyunk már az ilyen időkön. A kelleténél nagyobb teret hódított magának a tudományokban is a *demokratizmus*, meg a „pluralizmus" – jellegzetesen nem a tudományosság, hanem a politika fogalmai –, azzal a jelszóval, hogy „*beszéljük meg, vitassuk meg*". Ez egyébként a hordószónokok tündöklésének egyik nélkülözhetetlen kelléke, a másik nyilvánvalóan a hordó. A tudományban mindig vannak viták – némelyik egészen elfogult, s korántsem elegáns – de nem ez a lényeges. Hanem, a *bizonyítás* és a *bizonyítottság*. Ennek megítélése nem ugyanaz a társadalomtudományokban, mint a matematikában, vagy a természettudományokban. Bizonyításhoz bizonyítékok szükségesek, s nem feltétlenül vita.
Előfordul, hogy a közigazgatás-tudományokon belül kérdés az, hogy melyik „rész tudomány" alapján érhető el szintézis. A *meghatározó* tényező kiválasztása lenne ez, amelyben, ha döntés keletkezik, okszerűen befolyásolja az összes értelmezési tartományt. Vagyis, ha egy közigazgatási feladat egyértelműen leírható, megoldásának milyen értelmezési szempont lehet általános alapja? Jelenleg ebben látszólag a menedzserizmus fő szempont; közigazgatás *helyett* közmenedzsment. A közigazgatás általános elvárásai jelenleg: a pártatlanság, a célszerűség, a törvényesség, az átláthatóság, a hasznosság, a hatékonyság vagy eredményesség, a szakmaiság, a becsületesség.

Mindegyiknek sajátos, vagy jellegzetes értelmezése van, szociológiai, gazdasági, politikai nézőpontból, meg jogi értelemben is. Tudományos kritériumok ezek a gyakorlati elvárások? Részben bizonyára igen. Ha a társadalom irányítása általánosan *politikai alapon*, de *jogi eszközökkel* oldható meg, úgy annak helyén más csak úgy szerepelhet, ha jogi követelményként *is* kifejezett. Épp emiatt általános és nagyon viszonylagos a mindenkori jogi szabályozottság. Bármely – politikai, szociológiai, gazdasági, stb. – elképzelés értelme, tartalma kifejezhető jogszabályként, s rendszerint az jogként meg is jelenik. A jogi kifejezési mód általános, vagyis alapvetően nem tisztán jogi kérdések is lehetnek jogszabályi tartalmak, s épp a közigazgatási jogban. A jogalkotás nemcsak elvontan jogi szempontokat vesz figyelembe – pl. igazságosságot, törvényességet, pártatlanságot –, hanem valamennyi számításba veendő szempontot is – pl. hasznosságot, átláthatóságot, hatékonyságot, fenntarthatóságot, s megannyi szociológiai, közgazdasági és egyéb tényezőt –, vagyis a közigazgatást vizsgáló tudományterületek jelentős megállapításait is. A mai jogszabályok túlnyomó része társadalom-irányítási szabály, így tartalmazza a szorosan jogi értelmű célokon és elképzeléseken túl valamennyi ésszerűség, aspektus szerinti elvárást. Jól, vagy rosszul. Lehetősége azonban ez: *formáját* adja annak, ami elismerhető vagy elvárható, ám ennek *tartalma* nemcsak jogi elképzelésekből adódik.

Nem véletlen, hogy valamennyi liberális törekvés – amely a legkülönfélébb érveléssel államokat cselekvési lehetőségükben korlátozna gazdaságpolitikájukban, pénzügyi vagy szociális rendszerük kialakításában – ragaszkodik ennek *jogi* kifejezéséhez, a piacok globalizációját lehetővé tevő jogi szabályozáshoz, a hatályos jog deregulációjához, globális pénzpiaci feltételek forszírozásához a közszektorban; *egy egészen új „jogi" alapozottsághoz*. Egy olyan közigazgatáshoz, amely főképp *management,* elfogadhatósága *marketing,* igazsága a *hasznosság* és *kifizetődőség* (valaki számára). S ebben is van ésszerűség, bár főleg azoknak, akik nem kedvelik az önfenntartásra, önellátásra és önvédelemre képes államot, mert a másokra rászoruló és a másoktól függő, a másoktól kölcsönvett pénzt költő – vagyis a terelgethető, kényszeríthető, önállóságáról lemondó – államot tartják céljaiknak megfelelőnek. (*E pluribus unum*.[2] Ebből és így? Bár, – többféleképpen lehet *sokból egy*.)

6. Ehhez képest a jog – legalább alaki – meghatározó szerepe a közigazgatásban nehezen vitatható. Minden helyzetet, amelynek jelentősége van az egységes társadalmi folyamatokban, működésben – a társadalom együttműködésében –, a közigazgatási jog szabályozza. Alkalmazásáról a jogalkalmazó közigazgatási hatóságok dönthetnek. Továbbá, ezek a döntések csak jogszerűségük miatt lehetnek érvényesek. Ha jogszerűtlenek lennének, azokról – a jog alapján – bíróság dönthet. A közigazgatási bíróság legtöbb közigazgatási döntést felülvizsgálhatja. A közigazgatás ezzel általánosan érvényes jogi kontroll alatt áll. Jogszerűsége lényeges tulajdonsága.

Mértékváltással ez azt jelenti, hogy *az elfogadható közigazgatás általános mértéke annak jogszerűsége, törvényessége, alkotmányossága*. Ugyanez a közigazgatás általános közpolitikai alapja is. Témánk szempontjából jelentős az, hogy e jogi aspektus közvetlenül viszonylag keveset mutat meg a közigazgatás részleteiből, tudományos értelemben vett tárgyát illetően. Ezért, a közigazgatás tudománya egyrészt elképzelhetetlen a közigazgatási jog tudománya nélkül, másrészt a közigazgatási jog tudománya elképzelhetetlen sok más tudomány eredményeinek hasznosítása nélkül.

Lábjegyzet

[1] „A tudomány szerepe a hazai közszolgálat fejlesztésében" c. konferencián, 2012. november 7-én elhangzott előadás. A téma tárgyalását időszerűvé tette az NKE Közigazgatás-tudományi Kara önálló doktori iskolájának létesítése, az akkreditációs bizottságban felmerült kérdések, kételyek a közigazgatás-tudomány helyét és szerepét illetően a társadalomtudományokon belül. A magyarázatot nem a szűkebb értelemben vett „szakma" igényelte, hanem mások, akik nem a jogtudománynak, s különösen nem a közigazgatás-tudomány művelői. A tudomány mai elvárásai szerint más tudományterületek művelői is vizsgálhatják – másféle előfeltevések és elképzelések alapján – valamely, tudománynak tartott ismeretrendszer elfogadhatóságát, s az akkreditációs eljárásban ez nyilvánvaló. Egy kérdés tehát mindaddig kérdés, amíg arra nincs elfogadható válasz. Formális, vagy leegyszerűsítő megoldás lenne arra hivatkozni, hogy az NKE-nek létezik közigazgatás-tudományi kara, vagy az MTA IX. Osztályának létezett Közigazgatás-tudományi Bizottsága (ma „albizottságként" szervezett), továbbá épp elég közigazgatási tudományos folyóirat jelenik meg világszerte. Miért ne létezne? A kérdésre kérdéssel válaszolás másféle technika (jogilag a „bizonyítási teher" megfordítása). Különben pedig épp elégszer tárgyalt kérdés ez: sok közigazgatási tankönyv kezdődik azzal, hogy meghatározza tárgyát és módszerét, továbbá a közigazgatás-tudomány helyét és szerepét a társadalomtudományokon belül. Ebben az előadásban tehát garantáltan nem kell újdonságokra számítani.

[2] Az USA címerének szalagmondata: 'sokból egy' (A szerk.)

NAPONKÉNT EGY HAIKU

Bakonyi István

A mai magyar költők kedvelt és gyakorta művelt lírai versformája a haiku, ez a háromsoros, többnyire szabályos (bár nem mindig az) mű. A mesteri tömörítés egyszerre klasszikus és modern megnyilvánulása. Tudunk a japán eredetről, tudjuk, hogy egy sajátos kultúrához és civilizációhoz kötődik, de az is egyértelmű, hogy itt, Európában is meghonosodott. Eredete a 7. századig vezethető vissza, de igazán a 17. századtól, Macuo Basó elmélet-kidolgozása óta virágzik. Nálunk főleg Kosztolányi fordításai óta népszerű, és költők csoportjai művelik. Errefelé az egyéniség kidomborítása erőteljesebb, mint a keletei végeken.

A műfaj legismertebb magyar képviselői közé tartozik Saitos Lajos, aki most haiku-naptárral lepett meg bennünket. Abban mindenképpen a japán hagyomány útját járja ő is, hogy a természethez közeli tematika számára is fontos. Már a naptár-jelleg, az évszakok váltakozásának fontossága is ezt igazolja. Ugyanakkor igaza van Petrőczi Évának, a kötet első méltatójának, aki szerint sajátosan magyar verseskötet a Mire *megvirrad*. „Hajnali órán / februári röppentyű – / cinke a fámon." Ezzel kapcsolatban szól a recenzens arról, hogy ez bizony „magyar táj, magyar ecsettel." S a formafegyelem nem zárja ki a tematikai gazdagságot. A napok, az órák múlásához köthető élmények rögzítését. Nem különálló művek ezek, hanem egy lírai regény vagy napló csírái. Különösen fontos a hangulatok, a miliő szerepe.

Tudjuk a költőről, hogy más formákban is igyekszik a végső tömörítésre. Versekben és aforizmákban egyaránt. A haikuknál a bonyolult képi világ is kizárt. Ugyanakkor jellemzi műveit a gondolatiság elsőbbsége és a meditatív jelleg. Gyakran egy-egy szóval mond igen sokat. Vagy éppen „vendégszavakkal". Adytól („fut veled egy rossz szekér"), Serfőző Simontól („gyerekidő") vagy Tari Istvántól („kiadó a kereszt-út"). Ezek a kölcsönvett szavak minden esetben a mű szerves részét képezik, beleilleszkednek annak belső világába. Idekívánkozik, hogy saját szövegeiben is vannak visszatérő elemek, hangsúlynövelő ismétlések. Pl. a „hajnali órán" ilyen. A hajnal az ébredés, a tisztánlátás napszaka, amikor még minden nyitott. Alkalmas idő az alkotásra is – sugallja a költő. Hajnalban egyre növekszik a várakozás is.

Aztán az is feltűnő, hogy helyenként az egyébként megengedett szabálytalanságra bukkanunk, és nem az 5–7–5 szótagos formáció szerint dolgozik Saitos Lajos. Egyik fanyar játéka (portréja) pl. így szól: „Van Gogh. / Van Gőg. / Van mire." (Hasonló játékot egyébként Németh J. Attila is játszik a Gőg és Demagóg összefüggésében…) Másutt úgy jelöli meg a szabályostól eltérő formát, hogy pl. *etűd* címmel látja el háromsorosát. Legsikerültebb írásaiban a pillanat és az örökkévalóság találkozását rögzíti. Persze ha naptár, akkor a feladatot teljesíteni kell, és így néz szembe az idő múlásával, vagy éppen az elmúlással. Egyik szép haikuja így szól: „Majd csontod törik. / Megéred saját halálod – / feltámadásod." És a madár is azt üzeni, hogy „tanulj repülni". Másutt meg a fagyból jégvirág nyílik. Jégből van, de mégis virág! Ilyen helyeken is belső vizsgálatot végez szerzőnk, szembenéz a lehetőségekkel, a távlatokkal és a korlátokkal. Gyakorolja az önismeretet, s mindeközben egyfajta részösszegzést is véghezvisz. Ugyanakkor a folytatás reményében él, mikét ezt igazolja az *epilógus* is: „Elpergő napok / egy haiku-naptárból – / új évet nyitunk." Követi az évszakok változásait, a januári fagyoktól az eperfán éneklő madarakig és tovább. A madarak persze Tandori-dalt énekelnek… Erősek hát az irodalmi kötődések, rajta kívül pl. Adyhoz vagy éppen Cseh Károlyhoz. Egyébként is mindig fontosak voltak Saitos számára az ilyesfajta érintkezési pontok. A rendezvények állandó látogatója, pályatársaira folyton figyelő költő ő. Nemzedékének hűséges tagja, az irodalmi folytonosság hirdetője. Akkor is, ha a japán kultúra egyik szigetén időzik. Több évszázados irodalmi tradíció ez, magyar ízekkel, Kosztolányi, Weöres és Pilinszky nyomán.

Az ünnepek, az esztendő kiemelt pillanatai is tollhegyére kívánkoznak. Ilyen pl. a karácsony: „Te, fenyőrigó! / Hangod nem vette a fagy: – / szólj karácsonyul!" Hasonlóképpen a fény eljövetele is megihleti *etűd*jében: „Ollók éle közt / eleven testem / a fényre vetem." És többször adózik a haiku őshazájának, valamint nagy mesterének, Basónak, pl. a kötetcímet is magába foglaló háromsorosban: „Testi nyavalyád / levedled majd gúnyáddal – / mire megvirrad. Íme, így lép be a költő néhány szóval a miniatűr létfilozófiába.

Ilyen értékei miatt tarthatjuk a kötetet Saitos Lajos költői pályáján egy fontos állomásnak.

(Saitos Lajos: Mire megvirrad, Vörösmarty Társaság, 2014.)

OLÁH GÁBOR MUSSOLINI-ÓDÁJA

Bakó Endre

1980-ban jelent meg Tóth Endre Oláh Gábor-biográfiája, amelyet húsz recenzió fogadott. A tumultuózus érdeklődés jelezte, hogy Oláh több volt, mint a költői sikertelenség szimbóluma. Szinte minden huszadik századi író-költő monográfiájában szerepelt (Ady, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Szabó Dezső stb.) mint barát vagy pályatárs, de róla magáról alig szóltak. A több évtizedes hallgatást törte meg Tóth Endre könyve, amely – Bata Imre szavaival – „felér egy országos emlékbizottság tevékenységével" Nem meglepő, hogy minden recenzens, köztük e sorok írója is, elismeréssel méltatta a könyvet. Csak most tudatosult bennem a könyvnek egy súlyos hiányossága! Bár Tóth Endre szerényen figyelmeztetett, hogy munkája életrajz és nem tudós monográfia, ám ez sem menti azt a mulasztását, hogy szó nélkül hagyta a költő Mussolini-versét. Pedig tudnia kellett ennek az ódának a létezéséről, hiszen – túl azon, hogy egykor hónapokat töltött Oláh Gábor mellett, mint önkéntes titkára – áttanulmányozta hagyatékát, naplóit, levelezését. Lehetetlen, hogy erre utaló nyom ne került volna elé! Olvashatta (bizonyosan olvasta is!) a verset Oláhnak egy bekötött, kéziratos kötetében, melynek ezt a címert adta: *Rossz versek 1936 szeptemberétől*, egy másik lapon: *Rossz verseim gyűjteménye. Oláh Gábor.* E 751 lap terjedelmű, 433 kisebb-nagyobb kompozíciót tartalmazó anyag, melynek egy része műfordítás, egyként árulkodik Oláh grafomániájáról és az olasz költészet iránti kivételes érdeklődéséről is.

A Mussolini-vers sűrű, sötét ködfoltként gomolyog Oláh eklektikus világnézetének horizontján. A szocialista érában ez akár kizáró oka is lehetett volna az íróhoz való bárminemű közeledésnek, újraélesztésnek! Tóth Endre nyílván ezért hagyta említés nélkül a verset!

Oláh boldogulását – a művészi önmegvalósítás és az érvényesülés terén egyaránt - hátráltatta, hogy nem tisztázta magában a magyar társadalmi kérdésekhez és a szellemi áramlatokhoz való egyértelmű viszonyát. Individualizmus és szubjektivizmus jellemezte világképét. Nem ismerte fel, hogy az emberi lényeg a társadalmiságban rejtőzik, az ember nemcsak természeti jelenség, biológiai organizmus, de társadalmi, történelmi egzisztencia is. Ahogy Sartre fogalmazott: döntő az egyes ember társadalmi kontexusa. Oláh alacsony sorból származott, de számos együtt érző plebejus gesztusa ellenére izolálta magát, bizonyos értelemben lenézte a népet, menekülni akart környezetéből. Költői pályáján „új isteneket keresve" indult, de legközelebbi egyetemi társa és barátja, Juhász Gyula invitálása ellenére sem csatlakozott a nagyváradi *A Holnap* társasághoz, sőt engedte magát kijátszani Ady Endre ellen, akit később barátként ölelt keblére, halála után zsenijét hangoztatva kitartóan ápolta emlékét. Az első világháború kitörését terjedelmes versben ünnepelte. *(Németországhoz*). Ebben a közhelyes, felpuffasztott költeményben szinte fél térdre ereszkedve tett hitet Germánia, „a nibelungi faj" mellett: azok közé tartozunk „mi is, hű magyarok", akik „rajongó lázzal dobolják harcod győzelmi riadóját". Magyarság és büszke germán a vers szerint két testvér, de egy erő. A szolgalelkű költeményből hamis tudat árad, a nemzeti gőg, az oktalan hősködés üres pátosza. (Oláh később, a személyes érintettség hatására elítélte a háborút. Pl. az orosz fogságba esett öccséről írt *Kis káplár* c. költemény már szentimentális hangot penget. Naplójában ekképp fenekedik és mentegetőzik: „Átkozd meg ezt a kort, te eljövendő idők költője! Nekem nem szabad, mert hazaárulást olvas fejemre a gyáván együtt bőgő csorda". A magyarság számára tragikusan végződött, országvesztő militarista kalandért a Habsburgokat tette felelőssé. Versekkel, s egy kis verseskötettel köszöntötte az őszirózsás forradalmat. (Forradalmi versek, 1919) De Károlyi Mihályból hamar kiábrándult, mert „minden jót ígér, de kivinni semmit sem tud.", de sommás történelmi értékelését az utókorra bízta. A Debrecenben mindössze egy hónapig tartó proletárdiktatúrát viszont idegenkedve figyelte.

Megrendült lélekkel fogadta a trianoni békeszerződést, és nem hitte el, hogy a diktátum sokáig érvényben maradhat. Azok közé tartozott, akik a nagynemzet-tudatból sohasem tudtak kigyógyulni, az elvesztett status quo igézetében éltek mindhalálig. Ezért az irredentizmus átfonja költői pályája második korszakát, aminek naplóiban is folyamatosan hangot adott. Egyik reményforrása a magyarbarát angol mágnás, lord Rothermere lett, akit még királynak is el tudott volna képzelni. Ám az évek múlásával egyre világosabbá vált előtte, hogy a magát ellenforradalminak meghatározó rezsim restaurációs igényeit képtelen megvalósítani. Ebből azonban nem reálpolitikai következtetéseket szűrt le, hanem szellemileg azok közé sodródott, akik a sikeres revízió reményében, úgymond, akár az ördöggel is hajlandók szövetkezni. Lám, az általa nagyra becsült Szabó Dezső nem követte el ezt a veszedelmes hibát, politikai érzékét és távlat-szemléletét nem vakította el a körülményekre nem tekintő türelmetlenség! Ő a „becsületes irredenta" nevében óvott mind a „végzetes germán" mind a „smonca-mussolinizmus"-tól. „Azzal a maszlaggal hajlítanak bennünket minden német parancs alá, hogy segítségükkel majd visszakerülnek hozzánk az eltépett magyar részek." Oláh csak 1938-ban, Ausztria beolvasztása után érzékelte a német veszélyt, ekkor saját szóhasználatával: *elképedt*. „Hátha jövőre a Dunántúlt csatolja [ti. Hitler] a Harmadik Birodalomhoz.?" Versben is kifejezi aggodalmát: „A német henger döng nyugat felől: / Összébb szorul hazám. […] Itália? Közömbös, hallgatag. / A nagy nemzetek lapulva fülelnek- / Sirámunkat tán Isten hallja csak. / Ám Isten messze… Berlin oly közel!" De ekkorra már megírta Mussolini c. ódáját! Nem látta, hogy a Duce már Hitler csatlósa, holott Itália abesszin kalandja után – melyet a nyugati hatalmak elleneztek – nem maradt más választása.

Kezdetben Mussolinitől nem volt elragadtatva! Életrajzát olvasva jegyezte fel. „Akaratember, tehát antipodusom, mert én meg gondolatember vagyok. Azt hiszem, az ilyen embertípus fő erénye a kíméletlenség és a bátorság. […] ezek a primitív ember erényei. […] Napóleon is ilyen: nagyban. Mussolini még nem fejezte be a pályáját, nem lehet tudni, hova jut. De amit eddig tudok róla, az nemigen ejt bámulóba, csak érdekesnek találom. Mennyivel nagyobb Romain Rolland, mint Mussolini!" E sorokat még 1927-ben jegyezte naplójába. Az ódát a kéziratos verseskönyv tanúsága szerint 1937 februárjában írta, amely a Debreczen c. napilapban látott napvilágot 1937. október 17-én. Jelenlegi ismereteim szerint sehol máshol nem jelent meg, tehát kötetben sem. (Egyébként ezután a haláláig terjedő időszakban egyetlen verseskötete látott napvilágot). Az újságközlést felvezető szöveg előzi meg, melyet érdemes teljes terjedelmében idézni, mert fontos információkat tartalmaz.

„Oláh Gábor a mai irodalom egyik legkiválóbb poétája, aki hagyományosa szereti Olaszhont és mindazt, ami a klasszikus világra emlékezteti, most olyan csemegével lepte meg tisztelőit és az irodalomért rajongókat, amiről megemlékezni irodalmi esemény. Kilencstrófás gyönyörű verset írt Mussolinihez, a mai élet kétségkívül egyik legnagyobb férfijához. A magyar poéta az olasz vezérhez, akinek szavára egy egész világ felfigyel. Kilenc strófában festi meg márványnál maradandóbb formában Oláh Gábor a Duce lelki arculatát és testi kivételességét. A kiskáplári külső mögött rejlő robosztus erőt, mely új világ arcát teremtette meg. Egészen bizonyos, hogy ez a zengő, harangszavú, mély értékű vers közelesen olasz nyelven is visszhangra talál, és talán éppen a nagy vezér minden olasz élő bálványa és az egész világ fokozott mértékben figyelt államférfija füléhez is eljut… A debreceni magyar poéta nemzete lelkét szólaltatja meg ezeken a sorokon keresztül, és úgy mondja el Mussolini lelki portréját, hogy szavai nyomán bronzba önthetnék…

Az olasz kulturális intézet dr. Renato Fleri igazgató kezdeményezésére művészi köntösbe ültette ezeket a gyönyörű sorokat, egy méteres óriás árkusra lerajzoltatta az egész szöveget, a remek kilenc strófát, és keretbe elhelyezték az Olasz Kulturális Intézet nagytermében. Szalacsi Rácz István festőművész, tanár egyszerű szépségű művészi fejdísze az egyetlen dísz a hatalmas verslapon. Fekete fasces-csomó, a Duce neve kiált nemes egyszerűséggel, és ezt a pompás tervet egyetlen betű, hatalmas A betű, mint római diadalívet ábrázoló iniciálé, a vers első szava vezeti be. Megkapó, fenséges, egyszerűségében is impozáns, méltó a nagyszerű hangú vers komoly értékéhez. A vers alatt Oláh Gábor sajátkezű aláírása. Az Olasz Kulturális Intézet legfrissebb dísze méltán kelt érdeklődést és vált ki elismerést."

De lássuk az ódát:

Mussolini

A háborgó embertenger ott szent Róma szigetén
Kivetett, mint egy vas-szobrot, melyet ezredév takart;
Megmozdultál és megrendült a világ négy szögletén
Minden város, minden lélek. Villant a római kard -
Béke-földek aratója, sarló, ha vemhes a Nyár,
Arany kalászt rendbe vágó, ha nem fújnak vad szelek.
De harcok idején az élő nemzetekbe úgy kaszál,
Hogy az érett emberkalászból agyvelő és vér pereg.

Julius Caesarnak vagy visszatérő mása tán?
Hogy vezéri homlokodról új nap süt hazádra le?
Vagy döbbentő új csillagnak lángolsz föl az éjszakán,
Hogy lobogó hajnali lánggá lesz az éjek éjjele?
A kövek is megszólalnak, merre lépted eldobog,
Márvány koporsójából a Múlt kikél és óriás
Szellemként Rómára hajlik, nézi: mért oly boldogok
A két farkas tápláltjai? Mert rájuk nagy Őr vigyáz.

Angyali üdvözlet

Mussolini! Nemzetednek égbe rémlő őre vagy,

Mert hajóját úgy vezérled a jövendő tengerén,
Hogy nagy lelked sugarában fürdő Róma tőle nagy.
S árbocán szent lobogóul röpköd a fehér remény.
S az acél-hit: kormányrúdja, rajta nyugszik vas kezed.
Egyre tágul fenn is, lenn is az özönlő horizon;
Ha van Boldogok Szigete, néped oda vezeted,
S egy új emberfaj támad ki porából új tavaszon.

Szellemed, e sugárzó Nap, fölkel és zenitre áll,
Le nem nyugszik soha! Véges végtelen a te időd,
Az Etnához láncolod le a csavargó bús Halált,
Századok rozsdája száll rá, fakó,ráncos arca rőt,
S őt ekébe fogod, és a holnapot szántod vele;
Hol mocsarak mérges gőze döngöl átkos szőnyeget:
Most új márvány városoknak tornya kél, hogy verje le
A megrontó tunyaságot, a szent Tiberis megett.

Minden pillanat virágát koszorúba szedve le,
Örök Róma homlokára diadallal tűzöd azt;
Megindul a te szavadra Alpok hegye, erdeje,
S a konok kő, mert parancsod zúg: virágos díszt fakaszt.
Eltemetett romokat hívsz a napfényre, cseng örök
Jövőt üllőn kalapáló kalapácsod. S mint a fény:
Villám-voltod hol itt csap le, hol amoda mennydörög,
Vagy áldó záport fakaszt az ég mogorva fellegén.

Mosolyod mosolyt virágoz, haragod zord haragot:
Együtt zeng a roppant kórus, Itália, teveled.
Régi néped márvány lelkét új szerepre faragod,
S a picike bambinókat karjaidon emeled.
Gondod, mint az örök isten gondja, mindenhova száll,
A lebukót felemeled, a tébolygó célba kap;
Minden szívben nyit az öröm, ez a vérszín rózsaszál,
Nincsen nála boldogítóbb, nincsen nálad boldogabb.

Mikor kis káplár ruhádban, mint fekete vasszobor,
Karod üdvözleni lendül: a néptenger vize reng,
S hullám-árja rád özönlik: rajta úgy uralkodol,
Mint a világ-mindenségen a megfagyott csoda Csend.
Nagy karmester: egy országot, egy világot versz örök
Szent dallamra, s harmóniát szállatsz a bús földre le.
Tengerbe dobott kő: vert műved egyre szétrengőbb körök,
Szuggesztív hatalmad így ring a világom szét vele.

Mussolini! Magyar vagyok s te mondtad, hogy a hazám
Nem örök rabság láncára kárhozott szent csonka föld;
Te mondtad: fölkél napunk is az új népek tavaszán,
Mert halálos mártírságán új életet örökölt.
E szent szódért megölellek, országokon át, Nemes!
Mert csonka reménységünkre te vontál föl lobogót.
Bár ég a világ mögöttünk: visszanézni érdemes.
S nem válunk mi sóbálvánnyá, mint a bibliai Lóth.

Vas szobor vezet bennünket, visszanézni nem halál-
Hadd lássuk, hogy süllyed minden mögöttünk a poklokig.
Azután előre nézünk: Mussolini lelke száll,
Mint arany sas, fenn fölöttünk békó és gát lerogyik,
Mintha szárnyunk nőne, vágjuk a levegőt, rohamot.
Nem látott ilyet a föld még - nem is szabad látnia!
Mert két testvér a nagy Isten trónusáig rohan ott,
Örök létért: Magyarország s a szárnyas Itália.

Nem ismerjük a vers keletkezésének konkrét körülményeit, de bizonyos, hogy külső inspirációk nagymértékben közrejátszottak létrejöttében, főleg publikálásában. Olyan előzményekre gondolok, hogy már 1929-ben *Olasz–magyar baráti társaság* alakult a városban.[10] Oláh környezetében többen elkötelezett hívei voltak az olasz orientációnak a szó politikai értelmében is, például Csobán Endre főlevéltáros, a Csokonai Kör titkára, továbbá számos egyetemi és középiskolai tanár. Többen ösztöndíjjal megjárták Itáliát, köztük a Csokonai Kör elnöke, Pap Károly professzor![11] Egyesek úgy tettek, mintha a pazar kulturális élmények fényében a politikai valóság iránt közömbösek maradtak volna, valójában ezt a tényezőt sem lehetett figyelmen kívül hagyniuk. Az 1935-i magyar-olasz kultúregyezmény értelmében a Debrecenben létrehozott Olasz- Nyelv- és Irodalmi Tanszékre ugyan csak 1939-ben küldött az olasz kormány professzort, de Renato Fleri nevű egyetemi olasz szakelőadó, a debreceni Olasz Kulturális Intézet igazgatója igyekezett jelen lenni a debreceni szellemi-irodalmi életben, ismeretséget kötött minden jelentős helyi értelmiségivel. Oláh Gáborhoz törvényszerűen vezetett útja. Fleri vette rá a költőt, hogy tartson előadást a debreceni Olasz Kulturális Intézet Leopardi-ünnepén, 1937. december 17-én. Oláh az előadásról szóló bejegyzést követően írta: „A kultuszminisztérium most kezdi összeállítani a külföldi és magyar kulturális kapcsolatokat. Engem is felszólítottak, küldjem be magamról szóló jelentésemet, mit csináltam harminc év óta. Összeállítottam: Olasz. 1. Fordítottam Pascoli, Pirandello, Zendrini, G. Deledda kisebb verseiből A Pirandello-versek megjelentek *A pesszimista* c. kötetemben. 2. Lefordítottam D'Annunzio *Jégmadár* c. verseskönyvét egészen. Bizony, még kéziratban hever.[12] 3. Lefordítottam D'Annunzio *Joris leánya* c. drámáját. Előadta a Nemzeti Színház 1937 májusában. 4. Leopardiról felolvastam a debreceni olasz Kulturális Intézetben. Leopardiról nagyobb tanulmányom jelent meg a Budapesti Szemle 1938. februári füzetében. 5. D'Annunzioról felolvastam a Csokonai Körben. 6. Dante című nagy drámai költeményem kéziratban."[13] Fleri maga is vállalt szereplést rendezvényeken: előadást tartott például Ady és Róma kapcsolatáról 1939. december 3-án.[14]

Gabriele D'Annunzio, Oláh Gábor egyik kedvelt írója, Mussolini elkötelezett híve volt, meglehet, ez is hatott Oláhra. Bár az összeállításból kiderül, hogy szellemi kirándulást tett a német, az angol, sőt a román irodalomba is, de egyértelmű az olasz érdeklődés primátusa. Nem tartom kizártnak, hogy ennek ismeretében biztatták és vették rá, tegye fel a koronát tevékenységének erre a vonulatára. Esetleg egy olasz kulturális kitüntetés lehetőségét is megcsillantották előtte. Akárhogy történt, az erkölcsi felelősség a költőé: az óda egy világháborító fasiszta vezért ünnepel, akit végül saját népe büntetett meg kegyetlenül. (Itt emlékeztetek rá, hogy Bartók Béla megtiltotta, hogy utcát nevezzenek el róla Budapesten, amíg a Körönd Mussolini nevét viseli!) Újabban elhangzik, nem mentőkörülményként ugyan, de a parírozás szándékával, hogy Illyés Gyula, Zelk Zoltán, Vas István, Benjámin László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor és még sokan mások pedig verset írtak szocialista vezérekhez, ki Leninhez, Sztálinhoz, ki Rákosi Mátyáshoz. Természetesen nem válik dicsőségükre, de azért nem ugyanaz volt a versgeneráló élet- és alkotói helyzet. Egyesek a zsidótörvények túlélői voltak, mások egzisztenciális fenyegetettségükben cselekedtek.

Oláh előtt már írtak ódát Mussolinihez Debrecenben: a szerző Liszt Nándor, a szélsőjobboldali Debreczeni Újság-Hajdúföld főmunkatársa, Kolosváry-Borcsa Mihály kebelbarátja, később a Nemzeti Színház főtitkára (igazgató helyettese), aki 1945-ben felkerült a magyar háborús bűnösök listájára.[15] Noha az ő költeménye is túlírt, frázisokkal teli, de célirányosabb, alanyilag átéltebb, több érintkezési pontja van a magyar sorssal. Nem arról van szó, hogy Oláh plagizálta a verset, de minden bizonnyal ismerte! Legalább is erre utal a főmotívum: ő is Julius Caesarhoz hasonlítja az olasz politikust. Oláh ódájának zavarosabb a víziója, csapongóbb a térképzete is. (Első kép: Mussolini egy életre kelt vas-szobor. Második kép: Mussolini hajóskapitány. Harmadik kép: Mussolini karmester. A lelke arany sas.) A túlírt költeménynek nincs organikus szerkezete, statikus, nincs benne mozgás, hullámzás, fokozás, csak a hetedik versszak hoz szemléleti fordulatot az egyhangú szóáradatban! Az anyagot adó élmény kevésnek bizonyul a fenségérzet szinten tartásához, a művészi autonómia, az eredetiség illúziójához. Öngerjesztésre volt szükség, hogy az ünnepélyes hangnem látszatát fenntartsa. A képzelet azonban nem tud szárnyra kelni, visszahullik a próza szintjére.
A hetedik versszak világítja meg az alanyi érdekeltséget. Ismeretes, hogy bár Olaszország az első világháború győztes hatalmai közé tartozott, de az antant Kelet-Európa politikája nem volt kedvére való. Ezért már az 1920-as évek elejétől kezdve figyelemre méltatta Magyarország érdekeit, majd az 1927-ben megkötött egyezmény után a Mussolini vezette Itália volt a magyar revíziós külpolitika egyetlen támogatója. Ennek Mussolini az olasz szenátusban és nemzetközi fórumokon egyaránt hangot adott. A római szenátusban 1928. június 5-én kijelentette, hogy a Duna-medence jelenlegi berendezkedése nem tekinthető véglegesnek. „Magyarország számíthat Olaszország barátságára. Meg lehet állapítani, hogy a trianoni szerződés területi meghatározásánál nagyon is az elevenébe vágtak az országnak, s ehhez hozzá kell még tennünk azt, hogy Magyarország a Duna völgyében ezer év óta rendkívüli történelmi hivatást teljesít. A magyar nemzet a maga lángoló hazaszeretetével, erejének tudatában, a békeidőkben való szívós munkássága révén jobb sorsot érdemel. Nemcsak az egyetemes igazság szempontjából, de Olaszország érdekeinek szempontjából is kívánatos, hogy a magyar nemzetnek ez a jobb sorsa bekövetkezzék."[16]

Érdemes megemlíteni Gulyás Pál *Itáliához (1936–1938)* c. 7 részes nagy költeményét, amelyben nem írja le Mussolini nevét, s borzadva jelzi: „Most, mint sötét felleg morajlik / felém negyvenöt millió." A negyedik versben: „Most emeli fel öklét a Vezér! / […] és ökle mily halállal van tele?" Végül az antik Rómához fordul: „Róma, győzd le Rómát!"

A fiumei „Termini" c kulturális és irodalmi folyóirat 1941 őszén magyar–olasz különszámot adott ki, melyet erős itáliai visszhang kísért. Két recenzióból a Debreczeni Újság-Hajdúföld terjedelmes részleteket idéz. Témánkba Aldo Capasso író és kritikus szövege vág, a „Verona e il garda" c. folyóiratból,: „A Ternay Kálmántól és Oláh Gábortól lefordított olasz szövegek közt valóságos kis d'annunzioi anthológia van, amely finom ízléssel van összeállítva. Az illetékesek biztosítanak arról, hogy a fordítások. kitűnőek. […] Az értékes kulturális szemlébe iktatott lírai költemények között leginkább megdobogtatja minden olasz szívét Oláh Gábor – hozzáteszi: aki maga is híres költő – Óda Mussolinihez (Ode a Mussolini) c. szerzeménye, (Francesco Nicosita fordításában). Benne klasszikus fenséggel van kifejezve a Duce elbűvölő ereje és caezári öröksége. Az erre vonatkozó versszakokból 14 sort idéz, majd hozzáteszi: Ez ugyanaz a légkör, amelyet a fascista olaszoktól írt legszebb és leginspiráltabb fascista költeményekben találunk. Testvér hangja. Egyikünknek-másikunknak úgy tűnhetne fel, hogy a saját hangját hallja. Szívünk a távoli költőt keresi a költői megindultság és az emberi hála érzésének édes keverékével… Talán ezek a szavak sohasem jutnak el a magyar költő szeme elé, de ha mégis látni fogja, őket, tudja meg, soha sem hittük volna, hogy egy a határunkon túli nemes költőből kiröppenő dal ennyire olasz hangú legyen. Most, hogy ilyen váratlan csoda tanúi voltunk, mi, akik egyes dolgokról mint költők formálunk véleményt, úgy gondoljuk, hogy új és különleges természetű kötelék kapcsolja össze Olaszországot és Magyarországot s ez a legnagyobb sorközösséget teszi lehetővé."[17]

A nagybeteg Oláh Gábor még olvashatta e sorokat, de naplója tanúsága szerint Ternay Kálmán olasz szakos tanártársa leveléből is értesült róla, hogy „az olaszok is fordítgatják verseimet. (Mussolini, Dolgozatjavítás, Gábor, ne légy bolond.) Bizonyos nevem van az olasz irodalomban".[18] Az is bizonyos, hogy ezt elsősorban Mussolini-ódájának köszönhette, csak másodsorban az olasz líra és D'Annunzio iránti érdeklődésének. Egyébként, mint maga is írja, „nagy magyar parasztköltőnek" aposztrofálták.[19] „Konok szelleme" azonban rövid ideig hódított Itáliában, ha hódított egyáltalán, mert az ország felszabadulása után minden valószínűség szerint indexre tették az ő versét is, mint fasiszta szellemi terméket.

Pedig Oláh Gábor nem volt fasiszta, csak tévelygő, tájékozatlan filozopter a világpolitika dzsungelében.

Bohóc

HIROSIMA ÁRNYÉKAI

Fazekas István

Vajon le tudjuk-e győzni a megrendülésünktől felszabaduló tébolyunkat az öncsalás simogató taktikájának kísértése nélkül, ha arra a kérdésre keressük a tárgyilagos választ: hogyan is lehetnek emberi árnyak emberek nélkül Hirosima kövein? Megtántorodunk, amikor a puszta látványból is kitetszik: az igazi értéket az emberi ámokfutás szolgáltatta itt ki az értéktelennek. A kérdés túlságosan magas feszültségű disszonanciája még idegrendszerünkre is bénítóan hat. Több világutazó, köztük a magyar Réti Ervin is megfigyelte: a legtöbb japánon valami különös, távolságtartó szemérmesség vesz erőt, ha az atombomba és a hirosimai halottak kerülnek szóba. Mi lehet ennek a gondolatok alatti általános zavarodottságnak az oka? Amikor az árnyékokat gyűjtő Nagaoka Szogo geológusprofesszorról néhány felvételt láthattam, kézenfekvő lett a válasz: a kísérleti áldozat szerep. Az atomtámadásban elesettek, az atombetegségben elhunytak ugyanis nemcsak hősök és mártírok, hanem leginkább kísérleti áldozatok voltak.

*

Meidzsi császár uralma alatt Japánban elkezdődött egy feszített tempójú és felülről irányított modernizáció, melynek egyik célja az ország gazdasági és állami berendezkedésének nyugati mintájú átalakítása volt. A parlamentáris rendszer kiépítése mellett a társadalmi fejlődésnek óriási lendületet adott az államigazgatás cudar fejetlenségei helyett bevezetésre kerülő közigazgatási reform, melynek lakonikus üzenete az állampolgárok felé leginkább ez volt: a kötelesség a szépséggel, a tudás pedig a hűséggel azonos. Nem véletlenül hívják az elemzők ezt az időszakot Japán aranykorának. A viharos belső fejlődés indokolttá tette a további szellemi sodrást előidéző földreform megvalósulását és az újszerű hadseregszervezést is. Mindez szinte egyenesen vezetett az 1894–1895-ös japán–kínai háborúhoz, amelynek során tíz hónap alatt Japán fölényes győzelmet aratott. Ezt követően a kontinensen való tekintélyét tovább növelte az orosz expanzió megállítása. Az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban kivívott győzelmével Japán elérte, hogy egyenrangúvá válhatott a nyugati nagyhatalmakkal. A történész Farkas Ildikó így fogalmaz: *„Japán legyőzte az egykori civilizációs mintát, és a helyére lépve Ázsia nagyhatalmává lett”.*

A Meidzsi császár halála utáni, 1912-től 1926-ig tartó *Taiso-kor* a szakirodalomban a „liberális húszas évek” elnevezést kapta. Az ekkor kiterebélyesedő nyugati életstílus egyfajta lelki és szellemi kiábránduláshoz vezet a Felkelő Nap Országában. Az első világháborúban Japán még gyarapodni tud, hiszen – katonai szerepet nem vállalva -, mint Anglia szállítója hatalmas haszonra tesz szert, ám az 1920-as évektől fejlődésében rohamosan visszaesik. Több alkalommal is komoly krízishelyzetek alakulnak ki az ország gazdaságában. Alighogy Hirohito császár trónra lép, a világválság egy hatalmas tájfun erejével csap le a gazdaságra: a külföldi piacokat elsöpri, a belső bankrendszert összeroppantja, a mezőgazdaságot és az ipart letaglózza. A tőkés országok a japán exporttól magas vámokkal kezdik el védeni a belső piacukat. Az összeomlás kellős közepén lefegyverző igazságként jelenik meg a gondolat: a Nyugatra számítani nem lehet. Ám a Keletre sem, hiszen az ismert szocialista modelleket vérfagyasztó zsákutcáknak tekintik. Sokan megfogalmazzák ekkoriban, hogy a *szatori* (ráébredés, feleszmélés) nemcsak a zen-filozófiájában és a természetszemléletben fakaszthat fel nagy erejű forrásokat, hanem a nemzeti öntudatban is. Előtérbe kerülnek a japán értékek, a nemzeti jellegzetességek, a saját fejlődés új képződményű elemei. A kultúra éltetői hirtelen felfrissülnek és megfiatalodnak saját történelmük varázsától. A nemzeti eszmék fölébredésével a japán közgondolkodás peremvidékein megjelenik – kis túlzással talán így is fogalmazhatunk – egy fajta „harmadikutas” szemlélet. A szellemi élet képviselői sorra arra törekednek, hogy az eredeti japán jellegzetességeket úgy helyezzék előtérbe, hogy közben a nyugati kulturális formákkal ötvözzék össze a nemzeti kifejezésmódot. Ma már talán kikezdhetetlen megállapítás, hogy ennek a szándéknak óriási löketet adott egy rendkívüli zenei esemény: 1935-ben az Új Japán Szimfonikus Zenekar előadta Kodály Zoltán Háry Jánosát. Ugyanezen zenekar több Bartók művet is bemutatott: 1935-ben a *Táncszvit*et, 1937-ben a *Két kép*et, 1939-ben pedig a *Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára* című darabot. E két magyar zeneszerző munkája nyomán felbuzdulva kezdi el gyűjteni a japán népdalokat Mamija Micsio, Tojama Júzó és Hajasi Hikaru. Kodály hatására írja meg Ifukube Akira *Japán rapszódia című monumentális zeneművét, Mamija Micsio Hegedű-concertó*ja pedig – Tanimoto Kazujuki szavaival élve – „ugyanazon a keréknyomon halad, mint a Bartóké”. A politika csak különösen szerencsés pillanatokban képes gondolattársításokra a népet nemzetté formáló szellemi áramlatokkal. Japán történelmében voltak ilyen pillanatok, ám voltak végzetes tévedések.

*

A japán csapatok 1932-ben az elfoglalt mandzsúriai területeken létrehozták Mandzsukuo szövetséges bábállamot, ahol (nota bene!) Pu-Ji-t, az utolsó kínai császárt ültették a trónra. A Népszövetség Japánt kizárta a tagjai közül. Japán ekkor nyomasztó nyersanyaghiányának pótlása érdekében az USA-hoz, Nagy-Britanniához és Franciaországhoz fordult, hogy diplomáciai úton rendezze ezt a problémáját. Teljes elutasítás volt a válasz. Lienáris következmény, hogy Japán 1936-ban Németországgal együtt aláírja az antikomintern paktumot. 1937-ben a Japán Birodalom elfoglalta Kína bizonyos részeit, elindítva ezzel a második kínai-japán háborút. Az ország belpolitikai egyensúlya azonban felbomlik, a hatalmi űrt a hadsereg és a militarista propaganda kezdi betölteni. Japán 1940. szeptember 27-én hivatalosan is belépett a második világháborúba. Valójában egyetlen célja van: a haditengerészeti fölény megszerzése az egész csendes-óceáni térségben, a kiemelkedő nyersanyag-lelőhelyek elfoglalása után pedig a legelőnyösebb béke megkötése. Ennek érdekében 1941 áprilisában a Szovjetunióval semlegességi szerződést köt, a francia Vichy-kormánnyal megegyezik az indokínai területekre való bevonulásról. Az Amerika ellenes Hideki Todzso tábornok vezetésével még ebben az évben új kormány alakul. Japán stabilnak látja a helyzetét. Kelet felől katonailag biztosítva van, Nagy-Britannia erőit Németország teljesen leköti, Amerika pedig (a látszat szerint) nincs felkészülve a háborúra.

A jövendő sokszor kísérteties pontossággal megjósolható, ám a múlt feltárása minden esetben újabb és újabb historiográfiai körültekintést igényel. Elérkezik az ideje annak is, hogy az Amerikai Egyesült Államok második világháborús szerepét felülvizsgálják a történészek! Ezt indokolják a Perl Harbourral kapcsolatos legújabb kutatások is. Ezek szerint a látszólag semleges Amerikának szüksége volt egy *casus belli*re a hadba lépéshez. Az amerikaiak a japán katonai jelrendszert már 1939-ben feltörték. Az 1941. december 7-re tervezett (sziget elleni) támadásról szóló jelentés Roosevelt elnök asztalán hevert, Pearl Harbourt azonban szándékosan nem értesítették. Hull külügyminiszter washingtoni idő szerint 13 órára rendelte magához a hadüzenetet vivő Nomura és Kuruszu diplomatákat, ám (Roosevelt és Harry Hopkins utasítására) csak háromnegyed órával később fogadta őket. A japán harci repülőgépek 13 óra 30 perckor mértek csapást a csendes-óceáni támaszpontra. A következményeket ismerjük.

*

Szilárd Leó a láncreakció ötletét 1934-ben szabadalmaztatta, Otto Hahn 1938. december 17-én az uránatom maghasadását idézte elő. A tudósok előtt kinyílt a nukleáris energia felszabadításá-nak félelmetes kapuja. 1939-ben Szilárd és Enrico Fermi együtt tervezték meg a világ első atomreaktorát. Szilárd ekkor veszi rá Einsteint arra, hogy levelet írjon Roosevelt elnöknek, amelyben felhívja a figyelmét az atommag-kutatásban elért német eredményekre és az amerikai lehetőségekre. A levél következménye a Manhattan-program. Az olasz és a magyar fizikus 1942 decemberében a Chicagói Egyetem futballstadionjának tribünje alatt beindította a világ első láncreakcióját. 1943-ban Robert Oppenheimer, Enrico Fermi, Hans Bethe, Teller Ede és még jónéhány kiváló fizikus az új-mexikói Los Alamosban létesített titkos laboratóriumba költözik át, hogy megtervezzék és elkészítsék a világ első atombombáját. A Manhattan-terv katonai parancsnoka, Groves tábornok gyanakodva figyeli a robbanással felszabaduló nukleáris energia veszélyeit egyre gyakrabban hangoztató fizikust. Éppen ezért Szilárd Leót nem viszik magukkal. Erről B.T. Feld ezt nyilatkozta: *„Még el sem készült a chicagói atommáglya, Szilárd már a tenyésztő reaktoron dolgozott. Még el sem készült a bomba, ő már a betiltásán fáradozott.”* A munkák a legszigorúbb titkosítással folynak, még a Kongresszusnak sincs tudomása semmiről. A hadvezetés a kísérleteken fáradozó tudósokat azzal zaklatja, hogy a hírszerzés szerint a németek közel állnak a bomba megvalósításához, ezért fontos annak mielőbbi elkészítése és Németország elleni bevetése. Michiji Konuma professzor a következőket írja Szilárdról: *„1945 elején, amikor várható volt, hogy a németek kapitulálnak, az atombomba pedig rövidesen elkészül, aggódni kezdett, hogy súlyos következményei lehetnek, ha az atombombát Japán ellen bevetik. Előre sejtette, hogy ha az Egyesült Államok demonstrálja az atombomba erejét vagy felhasználja Japán ellen, akkor nemsokára Oroszország is atomhatalommá válik. Szorgalmazta, hogy ne dobják le Japánra az atombombát és újból levelet íratott Albert Einsteinnel Roosevelt elnökhöz. Március 25-én kész volt a levél, Szilárd Leó kapcsolatba akart lépni az elnökkel, de ez Roosevelt váratlan halála miatt nem sikerült.”* Joseph Rorblat a Rudolf Oppenheimer elleni eljárásban elmondta, Groves tábornok a hirosimai bomba után megjegyezte: 1943-tól fogva Japán volt a katonailag kijelölt célpont. Nem volt kizárható, hogy az elsőként ledobott bomba nem robban föl. A német fizikusok azt szétszedve megfejtették volna az előállítás titkát, ettől a japánok esetében nem tartottak.

Szilárd nem adja fel azt a szándékát, hogy meghiúsítsa az elkészülő atombomba emberek ellen történő bevetését. 1945. május 28-án Spartanburgban találkozott James F. Byrnes külügyminiszterrel, s javasolta, a bomba bevetése előtt hozzanak létre egy nemzetközi ellenőrzési rendszert, hogy megelőzzék a fegyverkezési versenyt Oroszországgal. Byrnes szerint Oroszország csak akkor kezelhető, ha ismeri a bomba pusztító hatását. Július 1-jén petíciót írt Truman elnöknek: ebben „morális okokra” hivatkozással sürgeti az atombomba demonstrációs bemutatását, melynek során meghívott vendégek előtt szemléltetnék a maghasadás által felszabaduló energia rettenetes erejét. A petíciót néhány napon belül hatvanheten írják alá, ám a Fehér Házba beérkezett példányon már hetven aláírás szerepel. A javított változatot Oak Ridgeben még nyolcvanöten írják alá, így a Manhattan-terven dolgozó tudósok közül összesen százötvenöten értettek azzal egyet, hogy a bombának japán városokra való ledobása emberiség elleni erkölcsi problémákat vet fel. Szilárd elérte azt is, hogy amikor Groves tábornok a tudósokat megszavaztatta a bevetés lehetőségeiről, a voksot leadó százötven tudós közül százhuszonheten csak a demonstráció lehetőségét szavazták meg.

A július 26-án kiadott Potsdami Deklarációt – mivel az nem tartalmazza a császárság megőrzésének lehetőségét – Japán visszautasítja, s kinyilvánítják, hogy az utolsó csepp vérig kitartanak a császár mellet. Kollektív őrület lenne ez? Nem. Éppen az ellenkezője! Egy nép mitikus józansága. Nem más, mint a megvilágosodás szürreális pillanata: lázadás az apokalipszis ellen. Az amerikai hírszerzés tudomására kerül, hogy Oroszország augusztus közepén hadat üzen majd Japánnak. Rég eldöntött tény már ekkor, hogy mi lesz a japán trón sorsa! Az „Enola Gay” augusztus 6-án reggel Tinian szigetéről mégis elindul. Hirosima fölött csak egy gombnyomás történik, s 8 óra 16 perckor az ember örökre megváltozott. A repülőgép másodpilótája a látványtól elborzadva ezt írja naplójába: *„Uramisten! Mit tettünk?”*

*

Hirosima után az ember örökre megváltozott? Én úgy vélem, mindig is ilyen volt. Csak a technika egyre korszerűbb, az ember romlottsága változatlanul barbár. Sokszor éppen ez a barbarizmus tolakodik a jövő szolgálatába. Illyés Gyula gondolatai nyomán jutott eszembe egy kérdés: *az erdei vadak, az égi madarak, a csúszómászók közt is elképzelhető ehhez hasonló helyzet, efféle hatalmaskodás?* Az ő szavaival válaszolok is rá rögtön: *„De hisz még az illatos virágok közt is.”* Ám ne gondoljuk, hogy ez felmentheti az embert bármiféle törvénytelenség alól is. Hogy miért nem? Pusztán csak azért, mert Isten a saját képére teremtette.

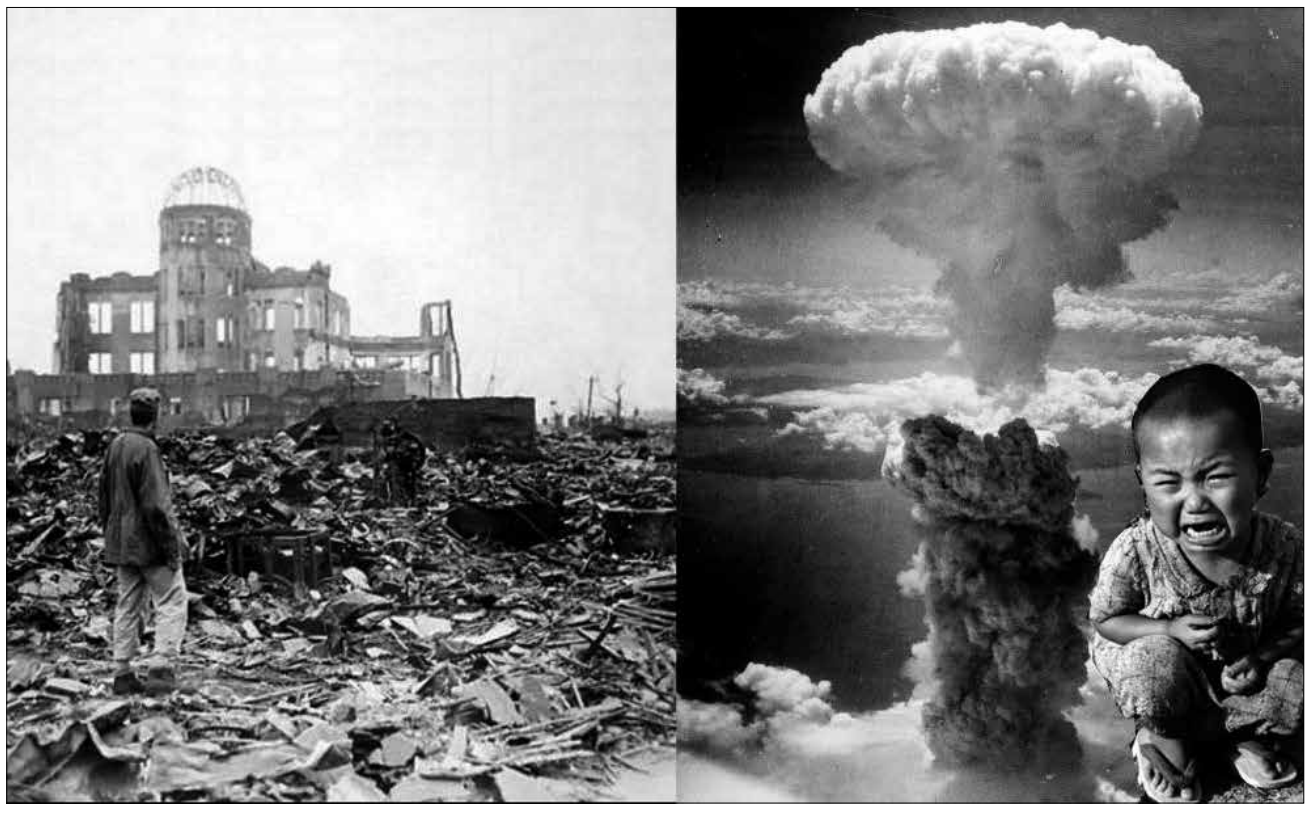

Felhasznált irodalom:

Palló Gábor: A kivülálló: Szilárd Leó, Fizikai Szemle, 1993/8.

Michiji Konuma: Tisztelet Szilárd Leónak, Fizikai Szemle, 1998/4.

Joseph Rotblat: Szilárd Leó, a Pugwash-mozgalom úttörője, Fizikai Szemle, 1998/4.

William Lanouette: Szilárd Leó: fizikus és békecsináló, Fizikai Szemle, 1997/3.

Réti Ervin: Japán a kakas évében, Gondolat, Budapest, 1971

Farkas Ildikó, Szerdahelyi István, Umehura Yuko, Wintermantel Péter: Tanulmányok a magyar– japán kapcsolatok történetéből, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009

Farkas Ildikó: Japán története dióhéjban, História, 2009/7.

Szilárd Leó: Levél Sztálinhoz, Fizikai Szemle, 1998/2.

Nagy Gáspár versei

Valahol örökké

Valahol mindig eltűnik
valahol mindig megtalálják
valahol mindig temetik
valahol mindig exhumálják

és

örökké nekünk szegezik
örökké fényes ellenpélda
örökké rajtunk keresik
örökké mégis bennem él ma!

(1998. március 15.)

„Ősz és tavasz között”
(részletek)

(– Napló, 1984/85 –)

A falvak után
az iskolák után
elnéptelenednek
a szavak is
kiköltözünk belőlük
mert lakhatatlanná váltak
pedig már
összkomfortos bennük
a hazugság
és plafonig ér a gyávaság

*

Nagyon kellemetlen
bizonyos dolgokról beszélni
viszont legalább ilyen kellemetlen
bizonyos dolgokról hallgatni

ha az első felét nézzük a dolognak
akkor: Mondj igazat és betörik a fejed!
(és kitörik még a nyakad is...)
ha pedig a másodikat vesszük:
Ne szólj szám, nem fáj fejem!
(és legjobb tálcán előre fölkínálni...)

*

Le szoktunk mondani rólad
szabadság
hogy nagynéha
nyugtunk és békénk legyen...

*

Amikor egy ország bűzlik
az erkölcsi hullák szagától
akkor és ott
óvatosan kell levegőt venni
mert a lélegzetvétel automatikus

pillanataiban természetessé válhat
ez a levegő...
amikor e szépszámú egyedek
valamelyikével beszélsz
(mert beszélni kényszerülsz)
légy óvatos!

Szeptemberi nap

Nézed amint felhők
színes öklei úsznak a hegylánc
és dombság övezte
víztükör hátán

Mintha csak borotvált arcon
vad szeszek árnyéka
kúszna a két part
fénylő szembogarába

Lám milyen hosszú az eső
suhogó kaszája
amint végigezüstlik
a tó közepén

Csak fojtott dallama lenne
a fülöpi hegy tetején
indián nyiladékból kitörő
révült kiáltás madarának

Látod nyílként röppen
ez a tekintet-sólyom
s délies nyugaton fonyódik lábára
napsárga löszből az este

Vagy éppen szemközt bogláros
ékei közt csillan még utolsót
a legnagyobb csillag
nyugtával dicsérd eztán napodat

Mert ha úszó félszigeted tornyaiból
már vízbe veti magát a harangszó
s pisztrángsebesen tova reszket
majd úgyis a halászok horgára akad

Szél-csend-élet

(koraőszi tihanyló levélrajz)

Ideje semmi sincsen
elfoglalt mint az Isten
ideje ám ha sok van
suhoghat nádasokban
hajában őszi fények
villódznak vizen égen
bámulják parti nyárfák
végtelen zöld szivárvány
kortyolgat fellegjáró
tavából könnyű ráró
hűsíti szomját éppen
harangszó zúg szívében
félsziget kulcsra zárva
csikordul éjszakára
ladiklánc cigaretta
villan a csillagokra

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír
NIncs sehol
a sír a gyilkosok
a test se I T T
NIncs sehol
a test se O T T
a csont a gyilkosok
NIncs sehol
a csont
(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI!

(1983)

Csoóri Sándor versei

Űrszakács

Kormos Laci, ha megnő,
űrszakács lesz mégiscsak.
Van is már egy vágókése,
úgy nevezi: űrbicsak.
Csak még űrkondérja nincs,
miben kását főz majd,
ha egy szegény űrutas
épp űrkását óhajt.

Futottam megint

Futottam megint álmomban.
Hova futottam, nem tudom.
Futott velem egy patak is,
ott szuszogott a jobbomon.

Ő se tudhatta, mért rohan,
de mosolygott és nevetett,
kicsi volt, kicsi s mégis, mégis
vitte hátán az egeket.

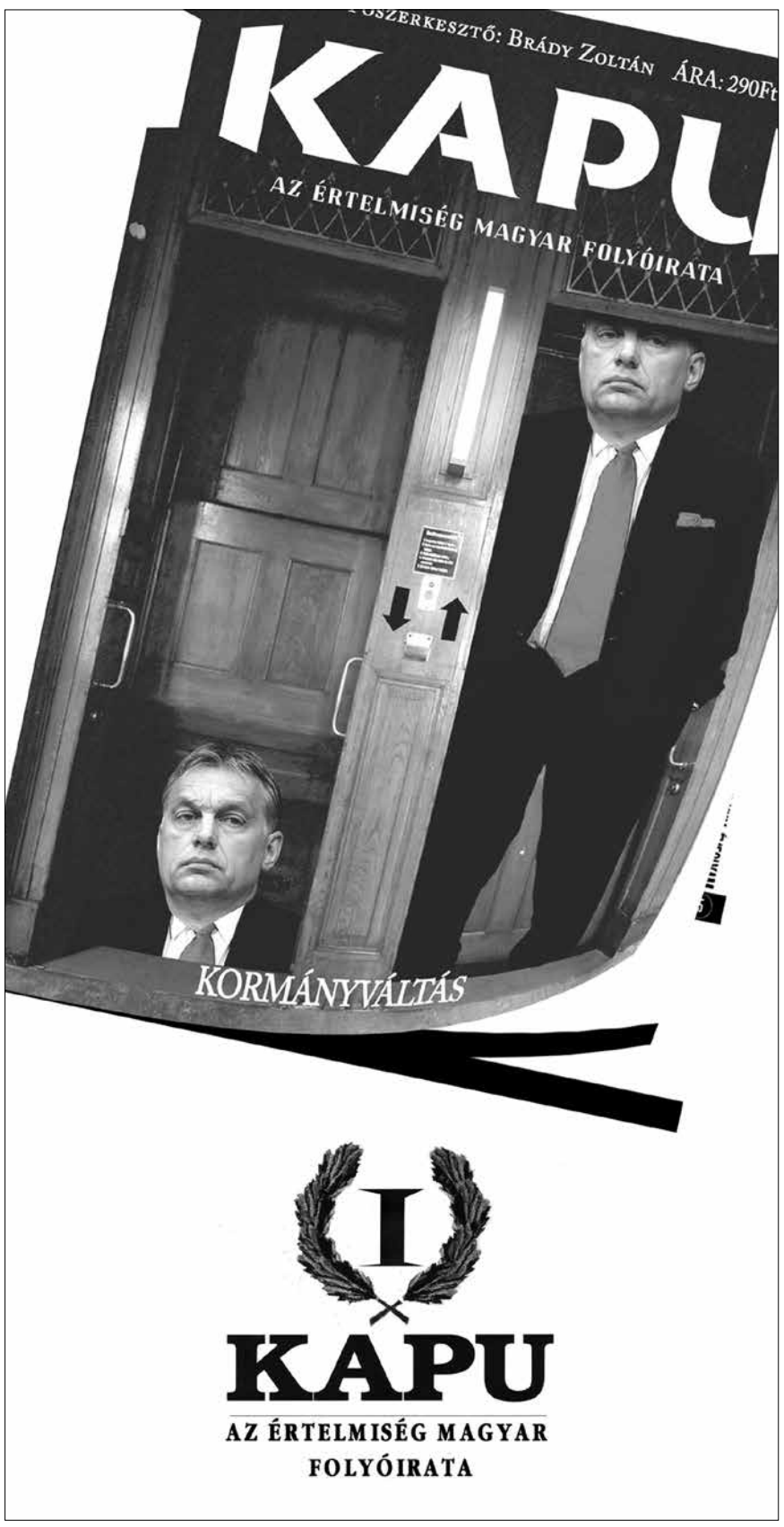

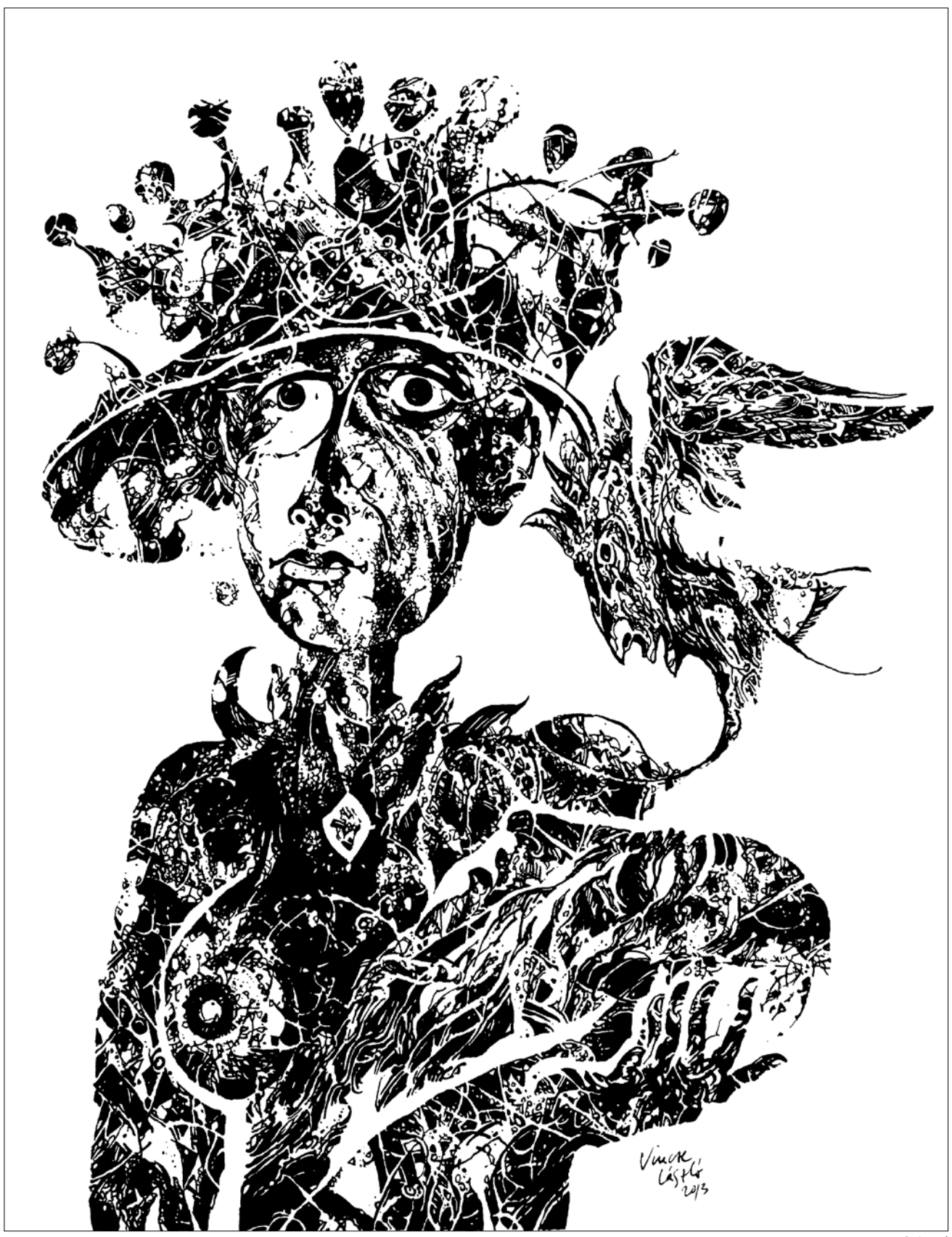

Salomé

„HA VIRÁGZIK, SOKAN LÁSSÁK!"

Csoóri Sándor gyermekverseiről

Véghelyi Balázs

Csoóri Sándornak ez idáig három, gyermekverseket tartalmazó kötete látott napvilágot. Az első *(Lekvárcirkusz bohócai)* 1969-ben, a második *(Lábon járó verőfény)* 1987-ben, a harmadik *(Ördögfióka)* 2066-ban. Az első két kötet a Móra Kiadónál jelent meg a kiváló festőbarát, Orosz János illusztrációival, a harmadikat pedig a debreceni Ibolya Utcai Általános Iskola adta ki, 3., 4. és 5. osztályos tanulók rajzaival. Az első kötetek anyagát viszontláthatjuk a költő 2000-ben megjelent, összegyűjtött verseit tartalmazó, *A jövő szökevénye* című könyvében. Ismerünk továbbá olyan alkotásokat is, amelyek egyik Csoóri-kötetben sem szerepelnek, csak antológiákban hozzáférhetők. Ilyen például egy verses mese, *A kis fáramászó fáraó* vagy a *Csetneki*.

Ritka, de fontos darabok ezek a költemények Csoóri Sándor pályáján. Ö már nem politikai kényszerből, publikációs tilalom miatt fordult a műfaj felé, mint az ötvenes években nem egy pályatársa, hanem belső késztetésből. Néhány alkotása kihagyhatatlan részévé vált az általános iskolai olvasókönyveknek, gyermekvers-antológiáknak, többet meg is zenésítettek közülük. A *Macskapiac*ot például – Bródy János feldolgozásában – Halász Judit énekelte, *A nyenyerés*t Sebő Ferenc zenésítette meg és adta elő zenekarával, a *Dudá*t és a *Teknősbéká*t, Gryllus Vilmos szerzeményeit a Kaláka együttes lemezein hallhattuk, de Szokolay Sándor *Fogócska* című kórusmű-ciklusában is találhatunk Csoóri szerzette gyermekverset.

Csoóri Sándor tehát – Ady Endrével – elmondhatja: *„Ifjú szivekben élek s mindig tovább, / Hiába törnek életemre / Vén huncutok és gonosz ostobák..."*

Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy a folyamatosan gazdagodó Csoóri-szakirodalom alig fordított figyelmet az életműnek erre a szeletére. Valószínűleg ez összefügg azzal, hogy az irodalomtörténet és a kritika még mindig nem veszi eléggé komolyan ezt a műfajt, ami nélkül nehéz lenne versszerető felnőtteket nevelni, és ami önmagában, funkciójától függetlenül is művészet lehet.

Csoóri Sándor esetében a hiány azért is szembetűnő, mert ezekben a versekben tudjuk leginkább kimutatni a szerző népköltészethez való kötődését. Azt a különös viszonyulást, amiről a *Szántottam gyöpöt* vagy a *Tenger és diólevél* című esszékben ír. Ezekben az esszékben Csoóri összekötötte a népköltészetet a modern költészettel, leginkább a szürrealizmussal. Rokonságot vélt fölfedezni például az *Annyi bánat a szívemen...* kezdetű népdal és József Attila *Ódá*ja között. A népdal így szól: *„Annyi bánat a szívemen, / Kétrét hajlott az egeken, / Ha még egyet hajlott volna, / Szívem kettéhasadt volna."* József Attila pedig ezt írja: *„Hallom, amint fölöttem csattog, / ver a szivem."* Ilyen és hasonló rokonságokat Csoóri Sándor gyermekverseit olvasva is fölfedezhetünk. A népi és a modern elemek az ő verseiben nem ötvöződnek, hanem már eleve összetartoznak.

A *Világjáró* egyik sora egyenesen népdal-idézet:

„Csiga-Zsiga elindul –
fúj a szél, fúj a szél.
Komótosan mendegél,
mendegél.
Reménykedik mindenáron,
világgá jut egy fűszálon,
egy fűszálon."

Vagy idézhetjük a *Rikoltások* című versfüzér utolsó négysorosát, ami akár népdal is lehetne:

„Muzsikásom, muzsikásom,
a rosszkedvem én elásom,
ültetek rá tulipánfát,
ha virágzik, sokan lássák!"

És még valamire példákat kaphatunk ezekből a versekből. Arra, amit Csoóri Sándor életművéből sokan hiányolnak: a játékosságról, a humorról. Ez a humor általában inkább a felnőttek számára humor: a gyerekek számára, az ő világról alkotott képüknek, gondolkodásuknak természetes. Nincs benne semmi erőltetettség. Csoóri Sándor jó szóval oktatja, de játszani is engedi fiatal olvasóit.

Mivel a legutolsó gyermekversgyűjteményben, az *Ördögfiók*ában az új versek mellett majdnem hiánytalanul megtaláljuk az előző kötetek anyagát is, ezért elsősorban ezt a kötetet fogom nagyító alá venni.

Bár ebben a gyűjteményben a korábbi megjelenés helyétől és idejétől függetlenül rendeződnek ciklusokba a költemények, így is észrevehetünk jelentős formai és hangvételi különbségeket a *Lekvárcirkusz bohócai* és a *Lábonjáró verőfény* kötetek, valamint az újabb versek között. A *Lekvárcirkusz bohócai*ra a szabadabb formakezelés, a maga korában feltűnően modern, tömör képi szerkesztés jellemző, a benne szereplő versek legfőbb szervezője a költői kép; a *Lábonjáró verőfény*ben megnő a forma szerepe, még Balassi-strófára is találunk példát, és kifejtőbbek, részletezőbbek az itteni versek a korábbiaknál; a legújabb alkotásokban komoly szerepet kap a múlthoz való visszafordulás, az a szándék, hogy a költő paraszti gyermekkorának világát valamiképpen megismertesse a mai gyerekekkel, akiknek ez a világ már távoli és idegen. A hang közvetlenebbé válik, néhány versében a nosztalgia érzése is hangot kap *(Messze, messze boglyák álltak; Egy falusi bolt emléke; A szemem is kikericses).* Mintha egy nagyapa mesélne a múltról az unokáinak, örökségként átnyújtva nekik a régi világot. Az *Aprók bálj*ában ezt olvashatjuk:

„Aki táncos, tudja,
hogy a múlt időket
nem fújja el semmilyen szél,
csak pörgeti őket."

Az Ördögfióka megjelentetése kivételes és örömteli vállalkozás volt. Ahogy a szerkesztő, Sebestyén Mária tanárnő írja az Utószóban: *„Emberi tisztaságon, őszinteségen nyugvó, térbeli és időbeli távolságokat könnyedén átívelő gyönyörű egymásra találás fénye ragyogott, ragyog vers és olvasó, költő és gyermek között. Az igazi gyermeki lelkek eggyé váltak."* A debreceni iskolások rajzokat készítettek a költő régebbi verseihez – ajándékul 75. születésnapjára, rajzokkal gyógyították őt; amikor beteg volt, s egyszer, 2004-ben a nyilvánosság előtt is az ő műveik illusztrálták Csoóri néhány új gyerekversét a Debreceni Disputában.

Az ötlet, hogy összegyűjtött és új gyermekverseinek gyűjteményét is a gyerekek munkái díszítsék, Csoóri Sándorban fogant meg. Ezt abból a – gyerekeknek címzett – levélből tudhatjuk meg, amely a könyv elején is olvasható. Levelében Csoóri Sándor párhuzamot von az őskori barlangrajzok és a gyerekrajzok között. *„A Nap járását figyelve, az ősember úgy gondolta, hogy azt a tüzes égitestet lovak húzzák át az ég egyik feléről a másikra. Talán még a lovakat hajtó kocsist is elképzelte magának. Ezt a szabad és boldog stilizációra hajló gondolkodást és képzeletet már csak a gyermeklélek mélyviIága őrzi"* – írja, majd arra hivatkozva, hogy sem az ősembert nem biztatta és nem tanította senki menekülő bölényeket rajzolni, sem pedig a gyerekeket arra, hogyan kell egy macskapiacot ábrázolni, eljut addig a következtetésig, miszerint: *„a művészet magával az emberrel együtt született meg, a külső és belső világ szükségéből és igényéből."* Hozzáteszi még: *„az ősember nemcsak rajzolt, nemcsak táncolt, de varázsmondókákat és mindenféle verseket is szerzett. Törte az utat előttünk, modern költők előtt is."* Tehát a barlangfestmények és a gyerekrajzok közti párhuzam mellett az ősi varázsmondókák és a modern gyerekversek között is kapcsolatot vél fölfedezni.

Vegyük sorra a gyerekversíró Csoóri Sándor témáit!

Az első, jól elkülöníthető téma: a természet. Ha pontosabban akarunk fogalmazni, akkor ezt a közös címet adhatnánk a tárgyalt verseknek: az ember a természetben. Szinte valamennyi évszak- és természetversében megjelenik a tájban az ember: maga a költő, vagy egy másik személy. Csoóri Sándor a tavaszi szőlőhegyen, virágzó meggyfák között ballag a zöldhomályú mélyúton, bodzabokor zöld barlangjába hív bennünket, ahol nem ér el az eső és a szél, nyári tájképet rajzol elénk az ődöngő kék dongóval, a kisbojtárral, a vízbeli tükörképét ütlegelő kisbikával és a szitakötőkkel; amikor a nyári melegben sárga minden és aranysáv ragyog az ember vállán is, csak a költő jellegzetes hajkoronája szolgál napernyőként, de a nyár is elszáll egyszer hét határon túlra a szalmaszál hegyén, nyári kutakba hullnak a körték, és készülhetünk Medárdkor az esőre, akkorára, mintha csőrepedés volna az űrben, a sötét homlokú viharokra, az álmos, őszi időre, azután pedig a téli hóra, amikor már hókutyát építhetünk, akinek jégcsap lesz a szájában csont helyett, és szánkón csúszhatunk le a János-hegyről, meg sem állva Kenderesig. Ember és természet elválaszthatatlanságát, egymástól való kölcsönös függését érezhetjük ezeket a rövid verseket olvasva.

Külön kategóriába sorolhatjuk az állatokról szóló verseket is. Megismerkedhetünk Csiga-Zsigával, aki világgá akar jutni egy fűszálon, és akinek már a bagolyhuhogás is harangszónak tűnik. Találkozhatunk egy teknősbékával, akinek szerencséje van, mert ha ki akarja mosni az ingét, csak leveszi a hátáról a teknőt, és már moshat is a tengervízben. Szembesülhetünk a rögmászó hangya kudarcával, aki föl szeretne mászni egy rögre, de hiába erőlködik, hiszen a feje is csak akkora, mint egy mákszem, majd egyszer csak hazaérkezik a bátyja egy hatalmas pókcombbal, és hangyanyelven így morran rá bamba öccsére: *„Nyifi öcsi, kotródj, / kivikavakászó, / nem vagy te hegymászó."* Megtanuljuk tehát az arányokat: a hangyának olyan magas a rög, mint nekünk a hegy, és a pókcomb is hatalmas teher számára. Ellátogathatunk a macskapiacra, ahol az árus kedvezőnek tűnő ajánlatokkal kecsegteti a vevőket. Például olyanokkal, mint: *„Egy vak tehén százszor anynyi, / holott nem tud dorombolni."* Ki az, aki ilyen ajánlatnak ellen tudna állni? Csoóri Sándornak gyerekkorától fogva mindig voltak kutyái. A verseiben leggyakrabban szereplő állat így nem véletlenül a kutya. Féltucatnyi gyerekversének is kutya a főszereplője. Sokféle kutyája volt az évek során, erdélyi kopói gyakori szereplők esszéiben is, de a *Csudakutya* című versből megismerhetjük azt a kutyáját is, amelyiknek piros volt az orra, lapulevél nagyságú a füle, aki holdsugáron lovagolt és csillagfejű csikókat terelt gazdája udvarába. A csodálkozó olvasónak végül – későn, de töredelmesen – bevallja a szerző, hogy csak álmában látta azt a kutyát, fénykép sincsen róla. Ez csak néhány példa volt a sokból. Mindegyik vers a szárnyaló fantázia eredménye. Csoóri Sándor állatos versei mögött nincsenek didaktikai szándékok, nem hordoznak különösebb erkölcsi tanulságokat, mint nagyon sok gyerekvers, amelyben állatok szerepelnek. Egyszerűen csak gazdagítani szeretné a gyerekek tapasztalati világát, fejleszteni képzeletüket, és igyekszik nekik szórakozást nyújtani ezekkel a játékosan komoly miniportrékkal.

Ugyanez a szándék áll az olyan versek a hátterében, amelyekben furcsa embereket, különös figurákat ismerhetünk meg. Sokszor felruházza őket egy-egy árulkodó névvel is: Fasuvasztó Péter, Mitugrász, Fejenagy, paprikafaló Lángos János, továbbá megismerteti velünk Kormos Lacit, a leendő Űrszakácsot, a naplopó Bertalant vagy a költőinast, aki gyíkpörköltet eszik, hogy jó verseket tudjon írni. De az ördögfiókának nevezett Csoóri Bendegúzt, a költő unokáját is megismerhetjük, aki föl-alá rohangál kertben, vagy a kolostor udvarán táncoló papokat, akiknek jókedvük lett a kiforrott musttól…

Az is gyakori, hogy növényeket, tárgyakat, égitesteket emberi tulajdonságokkal lát el és emberi szituációban mutatja be őket. Így például a Holdat, amint moziba megy, vagy a bodzát,

aki tavaszra készülve szoknyát varrat magának, éppen olyat, mint amilyet a nagyanyja. Ide sorolhatjuk a – talán – legismertebb és legnépszerűbb alkotást, a *Dióbél bácsi*t is:

Ki lakik a
dióhéjban? –
Nem lakhat ott bárki,
csak Dióbél bácsi.

Ha rácsapsz a dióhéjra,
kinyílik a csontkapuja,
és cammogva előmászik
vén Dióbél bácsi –
csak a szádat
tátsd ki!

Rikoltások, csúfolók, mondókák és imák... Ezeket a verseket kötik a legerősebb szálak a népköltészethez. Az *Ördögfióka* új versei között találunk húsvéti locsolóverset, kiszámoló verset és imádságot is, amelyet a csíksomlyói „árva csibészeknek", az ő közreműködésükkel szerzett a költő: étkezés előttre és utánra is van megfelelő imádság. Az *Étkezés utáni ima* így hangzik:

Édes Jézus, meghallgattál.
Mind megettem, amit adtál.
Még a spenót is lement.
Az volt a zöld szakrament.

A Rikoltások című versfüzérből csak részleteket közöl az Ördögfióka. A teljes művet a *Lábon járó verőfény*ben olvashatjuk. Tartalmilag egymástól független rikoltások sorakoznak egymás után. Közös vonásuk a derű, a fanyar humor, a népi csúfolókra és mondókákra emlékeztető felszabadultság:

Boszorkamák, ördögmák,
bizonyára jó komák,
de kobakjuk kicsike,
mint a tied, öcsike!

A népi csujogatóknak közeli rokonai az ilyen sorok:

Nem figyelek semmire,
csak a teli tepsire,
a tepsiben hurka sül,
nem csimbókos kutyafül,
hujjú, jujjú, hujjujú!

Csoóri Sándor gyerekverseiben nem ritkák az előbbihez hasonló indulatszók, és még gyakoribbak – nemcsak a gyerekversekben – a hangutánzó mondatszók: *„Fölébredek: zümm-zümm-zümm."* (A nyár hangjai félálomban); *„Du, doho, du, / duhog a faodú ..."* (Faodú); *„Zir, zur / zivatar, / a szivárvány mit akar?"* (Zápor-mondóka); *„Ez a duda, dádé, / jobb, mint az apádé…"* (Duda). Ezek hozzájárulnak a könnyebb feldolgozhatósághoz, erős asszociációs teret alakítanak ki maguk körül, játékosak és erősen hatnak az érzékelésünkre.

Végül pedig elkülöníthetjük a múltba tekintő vagy a múltból merítő verseket, és azoknak két típusát. Először azt, amelyikben a költő, magát is gyermekként ábrázolva mutatja be a régi világ szokásait, a múltat jelen idejűvé téve. Ilyen versek például a *Disznópörzsölés*, a *Szekeres* vagy a *Kisvőfény*. (Utóbbi kimaradt az *Ördögfióká*ból: csak a *Lábonjáró verőfény*ben olvasható.)

A másik típusra főleg az új versek között találunk példákat. Ezekben már nem kívánja magát gyermekként reprezentálni a szerző. Nézőpontja egy felnőtt, idősödő emberé, aki a mai gyerekeknek ír – a saját gyermekkoráról. Idesorolhatjuk például a *Messze, messze boglyák álltak*, az *Egy falusi bolt emléke* vagy a különösen szép *Csak a hegyi lovam jön el* című verseket.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy Csoóri Sándor gyermekversei fontos részét jelentik életművének. Többségük alighanem kiállta a maradandóság próbáját, amit bizonyít az, hogy még a hatvanas években született versek is meg tudják szólítani az új évezred gyermekeit –elég, ha csak az *Ördögfióka* kötet ihletett gyerekrajzait végignézzük.

A debreceni diákoknak írt levél így fejeződik be: *„Ma, amikor az ember teremtő ösztönét szorgalmasan sorvasztja ez a korszak, s kínál helyette lityi-fityi és dib-dáb szórakozást és dolgokat, különösen védenünk kell a bennünk lakozó művészi fogékonyságot. Ahol művészet van, ott kultúra is van. Én tudom, hogy ezt a felnőtteknek szóló mondatot értik a gyermekek is, akiknek sok sikert és a mienkénél szerencsésebb jövőt kívánok."*

Úgy legyen!

(Részlet a szerző *A megíratlan és a megírt idők* című könyvéből. Hungarovox Kiadó, 2007.)

Bíró József

Március idusán

– azt ... azt a verset ...
azt ... azt az egyet –
sikoly suhint ketté ...
hideg – éjszakákat
[– lobogtasd arcod'
... lobogtasd a szélben ! –]

– azt ... azt a verset ...
azt ... azt az egyet –
nem szólhatok ... csak ... csak
barbár – csillagokról
[– lobogtasd arcod'
... lobogtasd a szélben ! -]

– azt ... azt a verset ...
azt ... azt az egyet –
mindünket ... sittre ...
MOCKbérenc – tetvek
[– lobogtasd arcod'
... lobogtasd a szélben ! –]

– lobogtasd arcod' ...
lobogtasd a szélben –
[– kokárdás – angyalok
... hites – menetében ! –]

(1972-es meghurcoltatásunk emlékére 1973-ban)

Véghelyi Balázs

Csoóri Sándorról

„Nemcsak a világirodalom újdonságaira fogékony, a világ apró rezdüléseire is figyelő költő, nemcsak a búcsúzó paraszti társadalom krónikása voltál, nemcsak remek filmforgatókönyveket, esszéket, közéleti írásokat adtál közre, hanem évtizedeken át szinte egyszemélyes intézménnyé, a szellemi függetlenség és a magyarság összetartozásának jelképévé válhattál." Ezekkel a szavakkal köszöntötte levelében Mádl Ferenc köztársasági elnök a 75 éves Csoóri Sándort. Az idézett mondat Csoóri életének és művészetének tömör és pontos foglalata.

Csoóri Sándor neve ma már alighanem kitörölhetetlen a magyar irodalom klasszikusainak névsorából. A népköltészet világától a szürrealizmuson át a beatköltészetig befogadta a legkülönbözőbb ösztönző hatásokat, és ezek segítségével összetéveszthetetlenül egyéni hangú költészetet teremtett. Legjobb verseiben – ahogyan Illyés Gyula írta – *„már a jelzői is metaforák"*. Költészetének legfőbb ismérvei: a képekből áradó metafizikai sugárzás, a váratlan és meglepő asszociációk sora, a mindenkor személyes hangvétel mint hitelesítő jegy és az, hogy ennek a költészetnek még tétje van: a verset és az irodalmat Csoóri Sándor nem pusztán önmagáért létező művészetnek tekinti, hanem az egyéni és társadalmi közérzet lenyomatának, a közösségformálás, illetve a közösségteremtés eszközének is. Számára a vers: forma, tartalom és üzenet egysége. Szakolczay Lajos érzékletes megfogalmazását kölcsönvéve: *„Zrínyi kezéből vette ki a kardot, s Kosztolányi selyemsálát csavarta a nyakára."*

Verseivel egyenértékűek a hatvanas évektől napjainkig sorakozó esszéi. Csoóri-esszéket olvasni egyszerre esztétikai és intellektuális élmény. Egy-egy képével és gondolatával néha egész történelmi korszakok és írói életművek megértéséhez segít hozzá. Csak egyetlen szemléltető példa – Csokonairól: *„Mintha az édenben tanult volna beszélni – gondolkodni pedig a kiűzetés után."* Görömbei András Csoóriról szóló, kiváló monográfiájában megkísérli összefoglalni azokat az élményeket, amelyek az esszéíró Csoóri Sándor legfontosabb ösztönzői voltak. Csak érzékeltetésül, néhányat kiemelve: *„a zsoltáros paraszti gyermekkor a maga nyomorával és bensőségességével; a világháború tüzében tizenhétszer gazdát cserélt, földig lerombolt szülőfalu a sok-sok halottal; a második világháború kétszázezer magyar áldozata a Donnál; a pusztulásra ítélt sokszázados népi kultúra félelmetes és gyönyörű szépségei; a határon túlra rekesztett magyarság pusztulása a magára hagyatottságban; a magyar nemzeti tudat és önismeret szétzilálása egy idegen diktatúra érdekeinek szolgálatában; […] a rendszerváltás felemássága..."* A sort még hosszan folytathatnánk.

Az életmű szerves részét képezik a Kósa Ferenc és Sára Sándor filmjeihez alapul szolgáló forgatókönyvek, a falusi szövetkezetesítés idejéből hírt adó szociográfia: a *Tudósítás a toronyból*, az *Iszapeső* című kisregény, melynek 1965-ös közzététele után a hatalom egy évre eltiltotta a publikálástól, és kétkötetnyi gyermekverse is, melyek ma már szervesen beépültek az óvodai és az általános iskolai oktatásba.

Csoóri Sándor munkássága azonban túlnő az irodalom körén. A betűk rácsai és a cenzúra korlátjai mögül előlépve – valóban jelképpé válhatott. A hetvenes évektől kezdve mindig megteltek a termek, ha ő tartott bennük előadást. Olyan kérdésekről is szólt ilyenkor, amelyekről nyilvánosan rajta kívül senki nem beszélt, de szűkebb körökben is csak kevesen. Lakásában egymásnak adták a kilincset a határon túlról érkező magyarok: *„négy égtáj menekültjei"*. Faragó Laurának adott interjújában megemlíti, hogy bár ezek az emberek rendszerint pénz nélkül érkeztek, de hoztak magukkal *„eladni való varrottasokat, törülközőket, hímzett ingvállakat, tarisznyákat, kozsokot, burkát, csergét, bokályt, kalotaszegi viseletet, gyöngyöket"*. Ezeket neki kellett eladnia. És mi volt ebből a haszna? *„Szinte minden törülköző, bokály eladása után megismertem egy-egy felejthetetlen élettörténetet, egy-egy mondatot, új szót, fogalmat, népdalt, balladát, igazságot, sóhajt, amely szemem láttára hajlott szét az egeken."*

Csoóri Sándor munkásságához elválaszthatatlanul hozzátartozik mindaz, amit az irodalom világán kívül létrehozott – vagy részt vett a létrehozásában: a táncházmozgalomtól a Duna Televízióig. Ugyancsak maradandónak tűnik folyóirat-szerkesztői tevékenysége is. S bár a rendszerváltás időszakától az ezredfordulóig jelentős közéleti szerepet vállalt, ő mégis költő akart és tudott is maradni.

E sorok szerzője 200l-ben ismerkedett össze az addig csak könyvekből, újságokból és televízióból „ismerős" költővel. Ritka találkozásaink közül hadd emeljek ki kettőt, azzal a szándékkal, hogy néhány tollvonással Csoóri Sándor emberi arcképét is fölvázolhassam – természetesen csak a magam szemszögéből. Az egyik nagy Csoóri-élményem 2003-ban, Szécsi Margit születésének 75. évfordulója után két nappal történt. Csoórit Szécsi Margittal több évtizedes barátság fűzte össze. Azon a napon mégis egy Szécsi Margit-emlékesten való részvételt mondott le azért, hogy az én könyvbemutatómra eljöhessen. Köszönet érte. A következő emlékezetes találkozásunk 2004 áprilisában történt, ekkor azonban már ő volt a főszereplő. Fazekas István barátommal meghívtuk Csoóri Sándort Százhalombattára. A közönség a két helyi középiskola diákjaiból állt. Ahogyan egy évvel korábban a Szécsi Margit-ünnepséget, 2004-ben a betegségét tette félre azért, hogy a jelenlévő fiataloknak az életéről és azon keresztül a népi kultúráról beszélhessen. Hogy mennyire komolyan vette az összegyűlt lányokat és fiúkat, arról sokat elárulnak ezek az – előadás végén elhangzott – mondatok: *„Maguk lesznek a jövő értelmisége. Muszáj, hogy valamivel kitűnjenek. Nem lehet belebékülni abba, hogy Magyarország másodrangú, harmadrangú ország legyen."* Csoóri Sándor nagyon komolyan veszi minden hallgatóját és minden olvasóját. Mi is felnézünk rá.

Jó egészséget és töretlen alkotóerőt kívánunk a 75 éves költőnek.

Isten éltesse nagyon sokáig!

(Megjelent az Irodalomismeret 2005/1. számában.)

Európa násza

A LEGNAGYOBB MAGYAR MA IS PÉLDAKÉP

Interjú dr. Horváth Bélával, a Széchenyi-középiskola igazgatójával

Fazekas István

Az Önök tanintézménye, a Széchenyi István Szakközépiskola és Gimnázium *az utóbbi években igen jelentős eredményeket ért el. Van-e ennek különösebb titka? Melyek azok a sajátosságok, amelyek a SZISZKI-t lényegesen megkülönböztetik a régió középiskoláitól?*

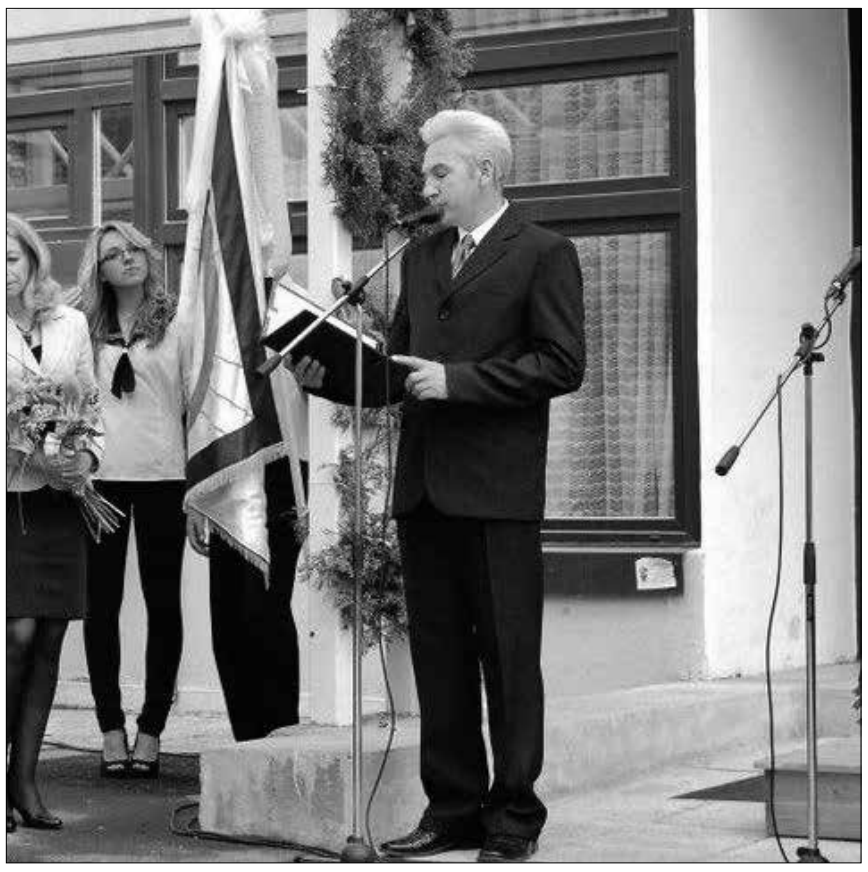

A korábbi esztendők felméréseinek az eredményei azt jelzik, hogy az elmúlt huszonöt év alatt megszilárdult az iskola oktatási és nevelési struktúrája. Annak ellenére igaz ez, hogy a közvélekedés szerint az általános iskolát végzettek egyre romló teljesítménnyel kerülnek be a középiskolákba. Amikor a diákok két tanévet az iskolánkban már eltöltöttek, ez a tendencia megfordul. Tanulóink képességszintek szerinti teljesítménye minden kategóriában és minden vizsgált évben meghaladja az országos átlagot, egyes esetekben – főként a szakközépiskolai diákok körében – jelentős mértékű a kedvező eltérés. Ennek nincs különösebb titka: a kollégák végzik a munkájukat, tiszta lelkiismerettel. Az itt tanuló diákok szinte kivétel nélkül továbbtanulnak: tizennyolc éves korukban a mi tanulóinknak legnagyobb része nem gondolja úgy, hogy mindent tud a világról… Elenyésző részében állnak munkába közvetlenül érettségi után. Mi két lényeges szakterületen kínálunk nekik további tanulmányokat, elmélyülést. Ezek javarészt a szakközépiskolai tanulóinknak szólnak, tehát ha a diák érettségi után még egy évig marad, ügyintéző-titkár oklevelet fog kap tőlünk, ha két évet tölt még nálunk – és ambicionálja is ezt –, akkor vegyipari gépész válhat belőle. Az ügyintézők is maradhatnak egyébként két évig, akkor idegen nyelvű ügyintézői képesítést szerezhetnek – német vagy angol nyelvből.

Iskolánk tehát nemcsak általános érettségire készít fel, hanem az érettségi utáni képzésnek köszönhetően konvertálható tudást nyújtó szakképzést is ad. Olyasfélét, amivel azonnal munkát vállalhat a fiatal. Ha az alatt az idő alatt, amit itt tölt (négy vagy öt év: a nyelvi előkészítő öt esztendős) él azzal a lehetősséggel, hogy a házon belül angol és német nyelvből akár két felsőfokú nyelvvizsgát is tesz, akkor azt hiszem, ez a kínálat nem lebecsülendő.

A négy évvel ezelőtti kormányváltással kötelezővé vált, hogy a szakmákhoz kapcsolódó gyakorlati ismetretanyagot attól a pillanattól tanítjuk, amint a gyerek belép az iskolába. Tehát nemcsak elméletben, gyakorlatban is, és ez okoz némi nehézséget. Kötelező a nyári gyakorlat már a kezdő évtől, aminek a kivitelezése nem egyszerű feladat. A fúrás, forgácsolás, esztergálás az osztályteremben nem megy. Tanműhelyünk egyre kevésbé elégíti ki a növekvő igényeket. Ezért a legfontosabb gyakorlati tennivalók ügyében megkerestük a Mol felelős munkatársait, akik a szakoktatásban régi partnereink, hogy próbáljuk meg együttesen megoldani ezt a problémát, egyedül erre nem volnánk képesek.

Köztudomású, hogy az iskola számos külföldi intézménnyel jó kapcsolatot alakított ki a közelmúltban. Beszéljen egy kicsit ezekről! Mely nemzetközi projekteket értékeli a leginkább sikereseknek, s miért?

Az Unió által finanszírozott széles együttműködési folyamatba kapcsolódtunk be mi is. Olyannyira, hogy nemrég összeszámoltam: az elmúlt hat évben csaknem 41 millió forintot nyertünk el, amit csak erre lehetett fordítani. 2014-től ez a pályázati rendszer jelentős mértékben megváltozik. Már ebben az új struktúrában is nyújtottunk be egyébként pályázatot, és nyertünk. Nyolc pedagógusunk megy külföldre, és ott intézmények sorát látogatva gyűjtenek adatokat és tapasztalatokat arra vonatkozóan, hogy a jelenlegi szakképzésben mely metódusok a leghatékonyabbak. Melyek adoptálhatók, s milyen mértékben? Ezenfelül zajlik a diákcsere-program, ez ügyben is benyújtottunk három pályázatot (még nem született eredmény). Ez általában komplett osztályokat érint, a projekt időtartama két-három év. Ez nagyon népszerű program, hiszen a tanulók megismerhetik a külföldi intézményeket, megtapasztalhatják az ottani diákság mindennapjait. A gyerekek családoknál laknak, s ez a nyelvtanulás szempontjából is előnyös.

Hogyan tekintenek a mai diákok az iskola névadójára? Példakép tud-e még lenni a fiataloknak a „legnagyobb magyar”?

Minden évben megrendezzük a Széchenyi-napokat. Ez általában szeptember 20-a körül kezdődik (Széchenyi 21-én született), és három-négy napig tart. Nemcsak emlékbeszédek hangzanak el ilyenkor, hanem játékos vetélkedők, színielőadások, sportversenyek és író-olvasó találkozók formájában is emlékezünk a „legnagyobb magyarra”, aki – meggyőződésem szerint – könnyen a gyerekek példaképévé tud válni. Az iskola falán található jelmondatát szerintem a legtöbb diákunk komolyan veszi. Nagycenkre is ellátogatunk a gyerekekkel egyébként, s különösen sokat tűnődünk együtt a kiművelt emberfők örök-aktuális kérdésén. Gondoljunk csak bele! Finnország a tudása, a műveltsége révén hová ért el! Vagy Dél-Korea, amely szintén a tudásával érvényesült! De említhetném Japán példáját is. Mi, magyarok is lényegesen jobb sorsra vagyunk hivatottak. Talán a mi iskolánk is tehet ezért a jobb sorsért valamit.

Baka Györgyi
Fák árnya

A fák
a teremtés előtti
sötétből
bontakoznak éppen
a homályból
kezdenek formát
ölteni

egy facsoport árnya
rebben a kertben
mintha a szem
még nem látna
vibrál

finom remegő
körvonalak
alig vonalak
ágak pőrésége
leng a rét tükrén

fák sötétlő tömbje
lombok csendje
lélegzik halkan
a létesülésben
az anyag szövetében
bennem - az időtől
megfosztott
szemlélőben

maga a facsoport
lép elém vagy a közte
benne körülötte
tátongó űr, ami
már-már szinte fény
már-már szinte forma
kiszakított hiány
amit még vagy már
megláthatok

Saitos Lajos
Európa

Amerigo Tot emlékének

Vijjognak a gumiabroncskutyák
a nemzetközi országutakon
száguldanak a keselyű-karosszériák
húzzák köteleiket keresztbe-kasba –
- rabolják Rómát s el- Európát.

Bobory Zoltán
Lábnyomok a parti homokban

Kubik Annának Fehérvárról

Az elcsendesedett hullámok után, a parti
fövenyen nem látszanak lábnyomaink.

Nincsenek nádtorzsák, kisodort ágak sem,
a tómeder békessége húzódik ki a fűzfáig;

alóla nézem a túlpart vörös drapériáját,
s a felettem szétrebbenő szürke felhőket.

Az ágak között elhagyott, csepegő fészek
úgy várja a tavaszi fiókák melegét, ahogy

kiüresedetten, márványos kezünkbe temetett
arccal várjuk, hogy a föveny kagylói között

újra lábnyomok vezessenek le a vízig,
két sor egymás mellett haladó lábnyom.

2010.december 10.

Angyal János
Haikuk

(Köszönet a gyémántszekér írójának,
Borisz Akunyinnak)

Minden létező
sárba ragadt szekér, az
idő lepkeszárny.

*

Bármerre indulsz,
vándor, az utad végén
titkok kapuja.

*

Balaton tükrén
Hold fátyola - ezüsthíd;
út a semmibe.

Borkóstoló

A vers születése*

Nagy Gáspár

Leírom…

most leveszem a képet a versről
(mint tejszínt a tejről)
leveszem a kezemet róla
aztán leveszem a tollat
a vers alól kiveszem a papírt
(mintha csöpp gyerek alól
a pelenkát ha fölsírt)
letakarom az utolsó sort is
betakarom pokróccal az asszonyt
beeresztem kis berregéssel a hajnalt
kieresztem az ajtónálló macskát
bekapcsolom a 4,30- as himnuszt
(nekem hajnalban se indulót
játsszanak mert különben ha
indulót… nem engedném el
az első huszonöt buszt)
kikapcsolom aztán az éjjelt
ne fogyasszon több setétet
erre fölébred a feleségem
kérdezgeti álmos-szépen
verset írtál vagy most jöttél meg
és én gyanútlanul bevallom
meg se jöttem itt se vagyok
csak ezt a képet kinagyítom
verssé bedobom a forró teavízbe
és mindent a nappalra hagyok

(1975)

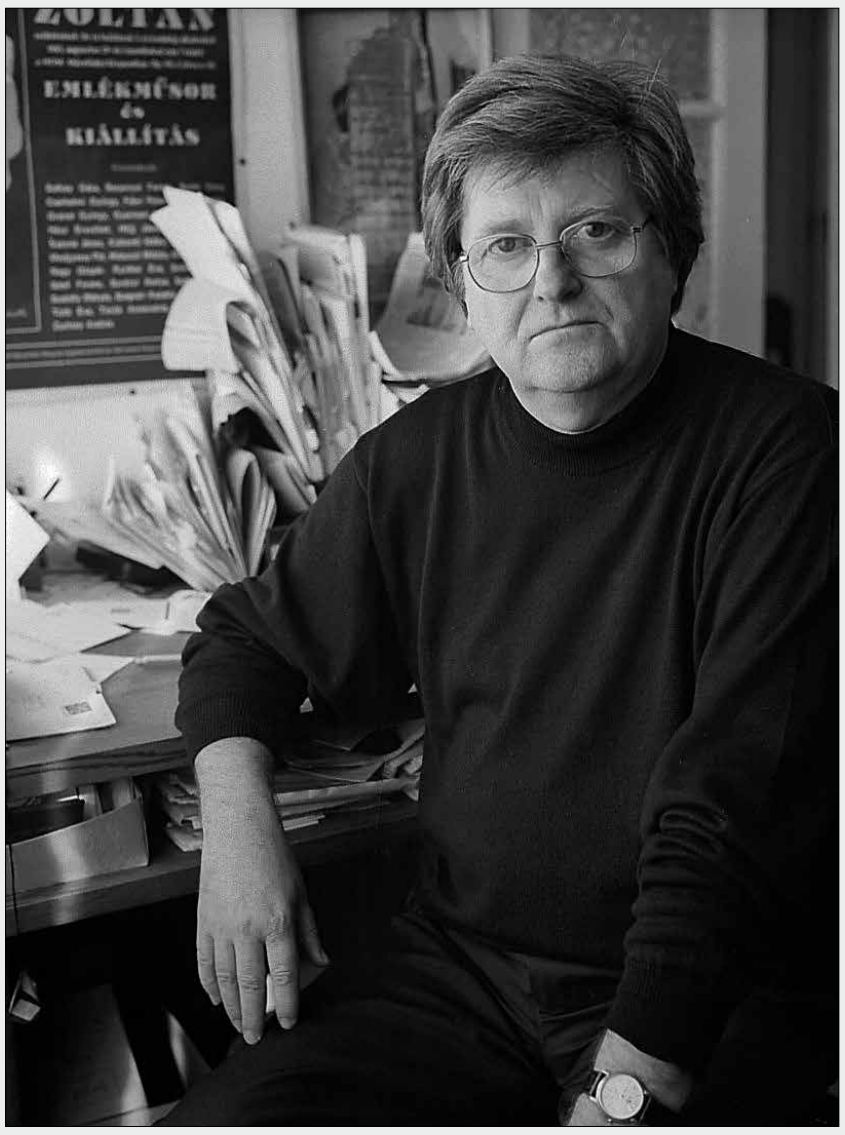

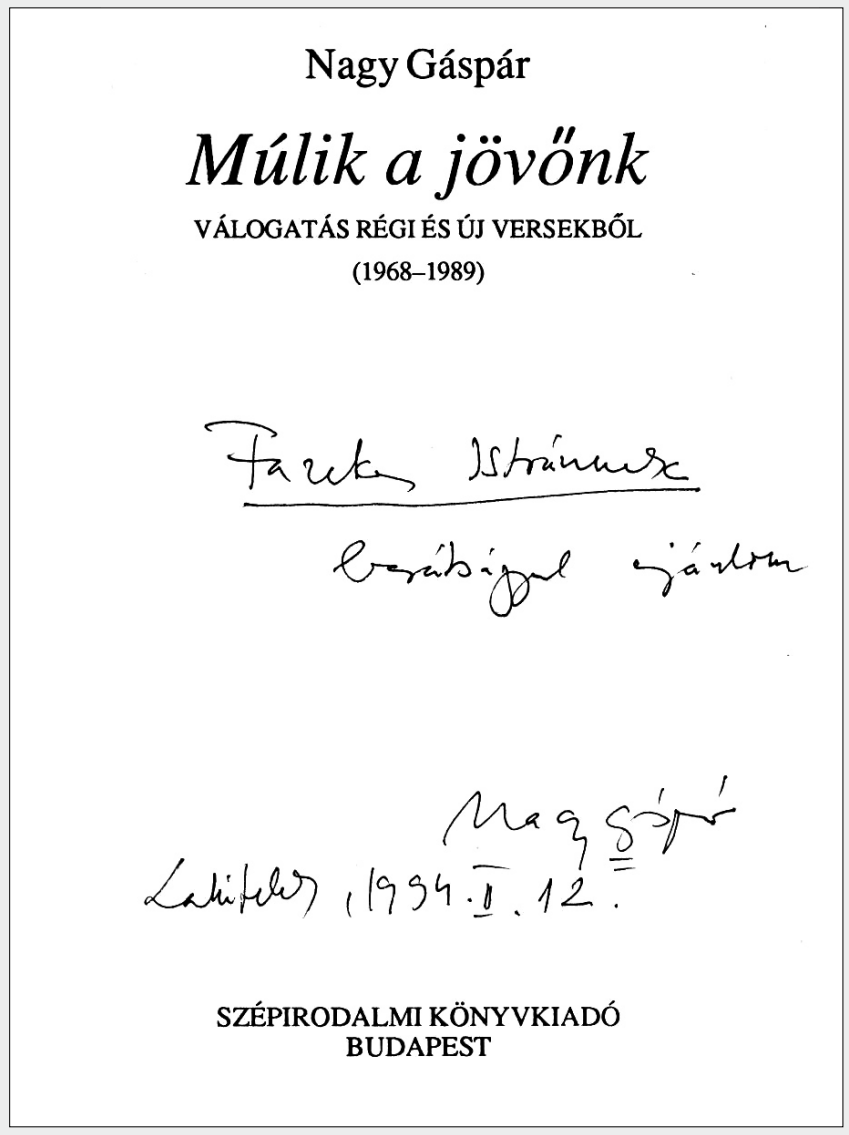

„… az ihletnek annyi köze az érzelemhez, mint az érzelemnek a kapáláshoz.” (József Attila)

Leírom… kezdeném így, s megint új verset kellene leírnom; átvilágítani egy mindenre képes (versre is!) éjszakát. Csakhogy ezt – az akkor papírosra tévedt verset – most nem lehet ismételni; az állapotot és helyzetet nem lehet újra föltámasztani, mert menthetetlenül halott és nagyon mélyen nyugszik. (Nyugodjék békében!) Mert a többi verset többé nem szabad megírnom, s nem is tudnám megírni, leírni. A körülírás is bajos, kivált, ha a szülés és születés okát, célját és lefolyását maga a megszületett létével, minden sejtjével magyarázza. Azaz: a vers csaknem „keletkezéstörténetét” mondja föl; az újszülött „emlékezik” arra, miképp is született.

„ihletett automataként” húzott a vers, sorról sorra, ahogy észrevett, fölismert, megsejtett valamit a sötétség reflektoraitól pásztázott, reá leselkedő valóságból.

„Kikapcsolom aztán az éjjelt
ne fogyasszon több setétet”

Itt – bevallható most már – e két nekem tetsző sornál (képnél) kaptam föl a fejem először; innen lett „világos” minden, az is, hogyan fut tovább a versíró kéz, az is, mit írt eddig „nélkülem”. Lehetne beszélni hosszasan az intuíció és az ihlet párhuzamos és egymást szabdaló útjairól. (Nem véletlenül írtam mottóként József Attila sorait, aki lényegi megállapításokat tett e tárgyban.)

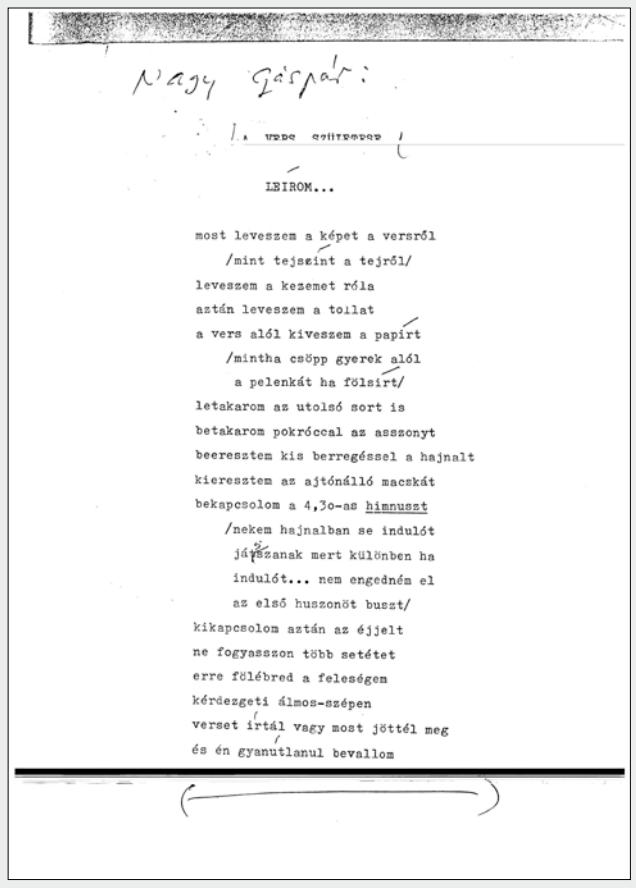
Nagy Gáspár:

1. VERS SZÜLETÉSE

LEÍROM...

most leveszem a képet a versről
/mint tejszínt a tejről/
leveszem a kezemet róla
aztán leveszem a tollat
a vers alól kiveszem a papírt
/mintha csöpp gyerek alól
a pelenkát ha fölsírt/
letakarom az utolsó sort is
betakarom pokróccal az asszonyt
beeresztem kis berregéssel a hajnalt
kieresztem az ajtónálló macskát
bekapcsolom a 4,3o-as himnuszt
/nekem hajnalban se indulót
játsszanak mert különben ha
indulót... nem engedném el
az első huszonöt buszt/
kikapcsolom aztán az éjjelt
ne fogyasszon több setétet
erre fölébred a feleségem
kérdezgeti álmos-szépen
verset írtál vagy most jöttél meg
és én gyanutlanul bevallom

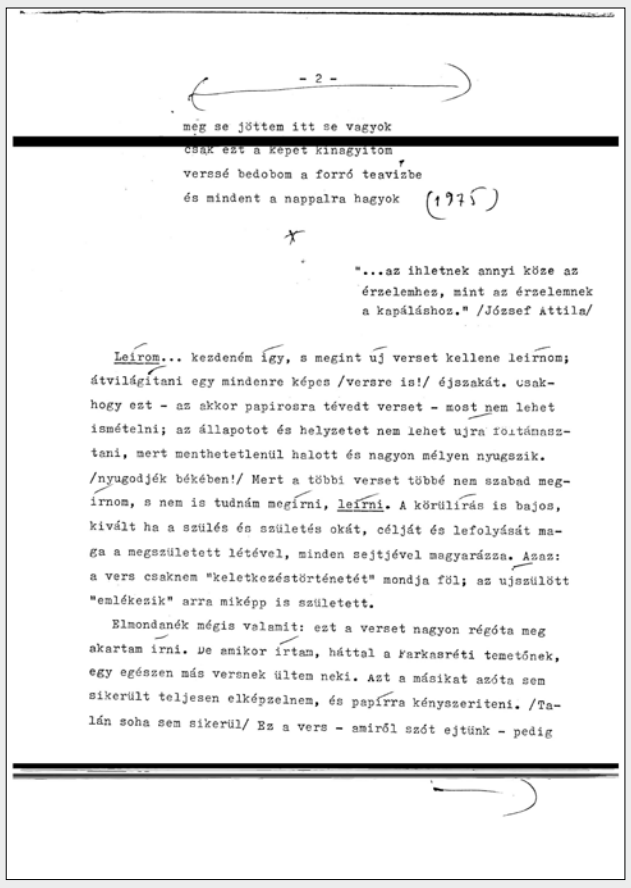
- 2 -

meg se jöttem itt se vagyok
csak ezt a képet kinagyitom
verssé bedobom a forró teavízbe
és mindent a nappalra hagyok (1975)

"...az ihletnek annyi köze az
érzelemhez, mint az érzelemnek
a kapáláshoz." /József Attila/

Leírom... kezdeném így, s megint uj verset kellene leírnom; átvilágítani egy mindenre képes /versre is!/ éjszakát. Csakhogy ezt - az akkor papirosra tévedt verset - most nem lehet ismételni; az állapotot és helyzetet nem lehet ujra föltámasztani, mert menthetetlenül halott és nagyon mélyen nyugszik. /nyugodjék békében!/ Mert a többi verset többé nem szabad megírnom, s nem is tudnám megírni, leírni. A körülírás is bajos, kivált ha a szülés és születés okát, célját és lefolyását maga a megszületett létével, minden sejtjével magyarázza. Azaz: a vers csaknem "keletkezéstörténetét" mondja föl; az ujszülött "emlékezik" arra miképp is született.

Elmondanék mégis valamit: ezt a verset nagyon régóta meg akartam irni. De amikor irtam, háttal a Farkasréti temetőnek, egy egészen más versnek ültem neki. Azt a másikat azóta sem sikerült teljesen elképzelnem, és papírra kényszeriteni. /Talán soha sem sikerül/ Ez a vers - amiről szót ejtünk - pedig

Elmondanék mégis valamit: ezt a verset nagyon régóta meg akartam írni. De amikor írtam, háttal a Farkasréti temetőnek, egy egészen más versnek ültem neki. Azt a másikat azóta sem sikerült teljesen elképzelnem, és papírra kényszeríteni. (Talán soha sem sikerül.) Ez a vers – amiről szót ejtünk – pedig szembeszállva velem és más, tán fontosabb gondokkal és gondolatokkal, leírta önmagát, s amit észrevett az éjszaka csöndjéből, minden hangot, neszt, szuszogást; egy albérleti szoba virradatig nyúló árnyékából. Ezért nehéz körülírni, beszélni róla. Meg azért is, mert benne a versíró kéz, melyet

A vers a felkelő Napot, s a mai vagy holnapi napot várja, hogy elmondja születését, és könnyedén félretolja a világra segítő kezet. Bűntudattal nézek most erre a kézre, hiszen az igazi ihlet múltával érzelmes lett: fecsegett a körülményekről.

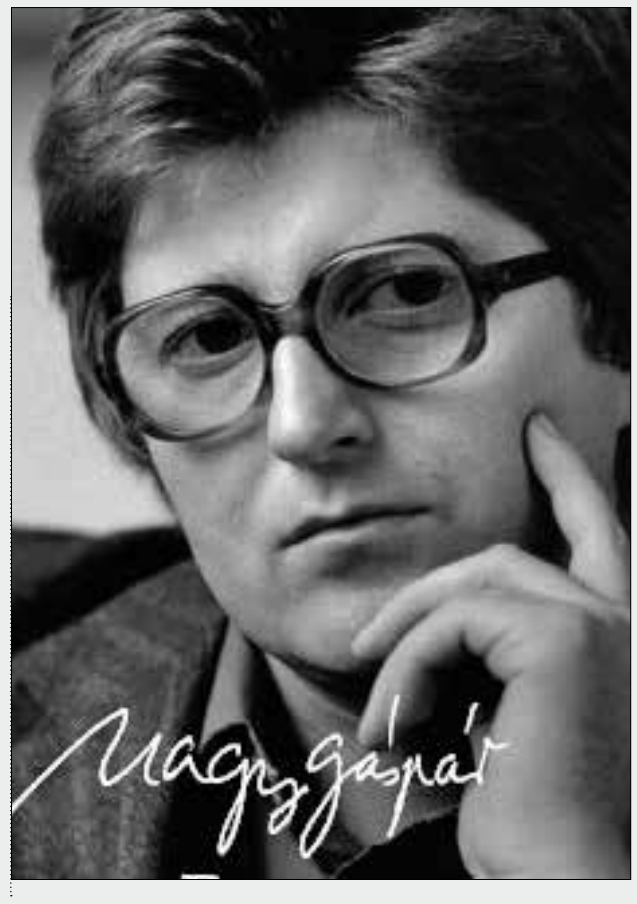

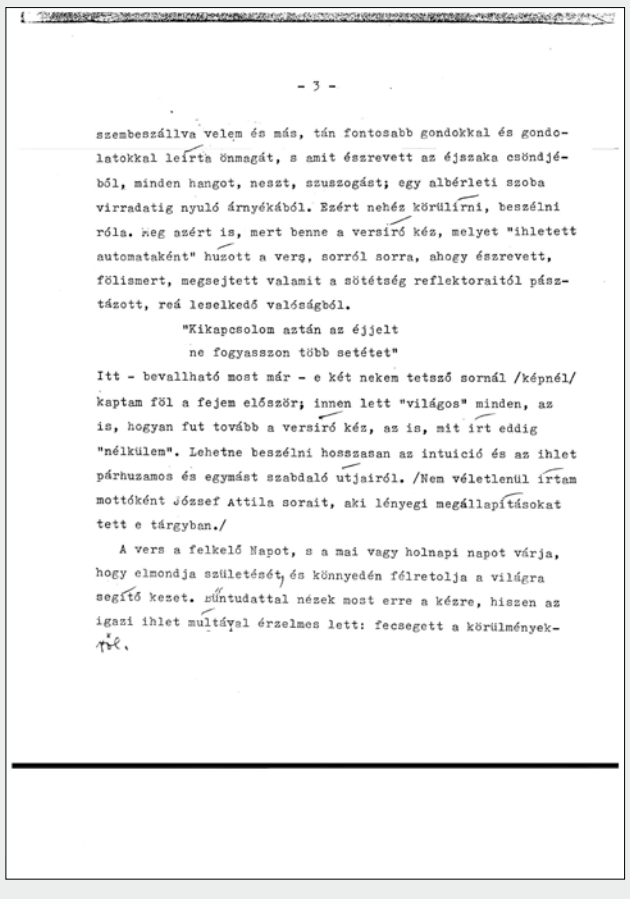
- 3 -

szembeszállva velem és más, tán fontosabb gondokkal és gondolatokkal leírta önmagát, s amit észrevett az éjszaka csöndjéből, minden hangot, neszt, szuszogást; egy albérleti szoba virradatig nyuló árnyékából. Ezért nehéz körülírni, beszélni róla. Meg azért is, mert benne a versíró kéz, melyet "ihletett automataként" huzott a verg, sorról sorra, ahogy észrevett, fölismert, megsejtett valamit a sötétség reflektoraitól pásztázott, reá leselkedő valóságból.

"Kikapcsolom aztán az éjjelt
ne fogyasszon több setétet"

Itt - bevallható most már - e két nekem tetsző sornál /képnél/ kaptam föl a fejem először; innen lett "világos" minden, az is, hogyan fut tovább a versíró kéz, az is, mit irt eddig "nélkülem". Lehetne beszélni hosszasan az intuició és az ihlet párhuzamos és egymást szabdaló utjairól. /Nem véletlenül irtam mottóként József Attila sorait, aki lényegi megállapitásokat tett e tárgyban./

A vers a felkelő Napot, s a mai vagy holnapi napot várja, hogy elmondja születését, és könnyedén félretolja a világra segítő kezet. Bűntudattal nézek most erre a kézre, hiszen az igazi ihlet multával érzelmes lett: fecsegett a körülményekről.

** A fenti címmel Angyal János irodalomtörténész, kritikus indított el egy vallomásos sorozatot a hetvenes években. Az által összegyűjtött rendhagyó írásokat lapunk folyamatosan közölni fogja.*

STÁDIUM
Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:
Pozsgay Imre

KIADJA:
Editio Librorum Kft., Százhalombatta

FELELŐS KIADÓ:
az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

FELELŐS SZERKESZTŐ:
Fazekas István

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:
Arany Lajos (anyanyelvi lektor)
Bertha Zoltán (esszé),
Bordás Mária (tanulmány),
Czifrik Katalin (közéleti hírek),
Deák Mór (szépirodalom),
Szigetvári József (kulturális hírek)
Szabó István (weboldal szerkesztő)
Terjeszti a Lapker Zrt.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:
egész évre 2600 Ft

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:
2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.
Telefon-fax: 06/23-354-447
Honlap: www.stadiumlap.hu

9 772063 538004 14003

Ára: 300 Ft

ISSN 2063-5389

Sajtónyelvőr

Ökölrázó randevú és megcélzott elnök

Újabban igen gyakran „szervez” *randevú*t a média, *találkozó, összejövetel, gyűlés* helyett is: „Fej- és állásvadászok adnak egymásnak *randevú*t szerdán”; Az olvasás éjszakáján „több mint nyolcvan magyar szerző ad *randevút* olvasóinak”. A szó eredeti jelentésének elhomályosulásával, hovatovább az elvesztésével fenyegetnek az idézettekhez hasonló mondatok. A következő már mulatságos: „Mintegy *egymillióan* adtak *randevút* egymásnak Berlin központjában, a brandenburgi kapu tövében, hogy a nagy hideg ellenére is a szabadban, együtt ünnepeljék” az érkező esztendőt. E találkozó aligha őrizhette meg a *randevú* intimitását… Szabatosan tehát: *(egy)milliónyian sereglettek össze.* Az alábbi közlés olvastán nem tudjuk, sírjunk-e vagy nevessünk: „A községházán adtak egymásnak *randevút* a részvénytársaság károsultjai.” A megkárosított emberek – keserűségükre gyógyírt, gondjaikra megoldást keresve – sorstársakként, mérgükben esetleg még öklüket is rázva – érdekeiket védve összegyülekeznek, egybegyűlnek, (össze) csoportosulnak, esetleg összecsődülnek, verbuválódnak, aligha van kedvük *randevúzni*…

Furcsa fogalmaik vannak e szó jelentéséről azoknak az újságíróknak is, akik a következő mondatokat kreálták: „Kell egy kis áramszünet, időnként mindenkinek – a polgárőröknek és a rendőröknek is, akik május 12-én, majálison *adtak randevút* egymásnak.” Továbbá: „Serdülő ökölvívóink a patinás városban *adtak randevút* egymásnak.” Precíz szóhasználattal: rendőrök és a polgárőrök *szabadidős programon találkoztak, gyűltek össze,* illetve *cseréltek tapasztalatot*; a patinás városban rendezték a bokszolók *találkozóját* (’összejövetel’-ét, egyszersmind ’összecsapás’-át!), ott *találkoztak*, *mérkőztek meg* egymással.

Immár a tárgyak sem maradnak ki a jóból: „Rakéták és harcjárművek, veterán haditechnikai eszközök és korunk csúcsfegyverei *adtak egymásnak randevút* ezen az augusztusi hétvégén.” Helyesen: *egyaránt felvonultak*.

Végül – kommentár nélkül –: az egyik lap cikke szerint „visszaeső *bűnözők* adtak *randevút* a titkosszolgáknak”.

„A »lassú« turistákat *célozzák meg*” a fürdőhelyen – írja az újság. Mielőtt félreértenénk a mondatot, s a gyengébb idegzetűek tán meg is ijednének, megnyugtatásul ideírjuk: senki sem tekinti célpontnak a vendégeket, ellenkezőleg: *szívesen látják* a turistákat, e programot pedig azoknak *címezik, szervezik*, akik szelíd, békés, nyugodt estékre vágynak, a tájat, a helyi embereket, kulturális értékeket, ízeket ráérősen szeretnék megismerni.

Egy címes hír – „A tanárokat *célozzák meg*” – ijesztően szenzációvadász jellegével szintén alkalmat adhatna riadalomra olyan világokban és korokban, amelyek agresszivitásra hajlamosak, ám a cím után következő szöveg, a hírtest megnyugvással tölti el az olvasó lelkét: arról van benne szó: megállapodást kötöttek az egyik felsőoktatási intézmény és egy tehetségsegítő program vezetői arról, hogy *tehetségsegítő képzések az egyetemi oktatás részévé válnak*.

„Diana után Clintonékat *célozza meg* Tina Brown” – olvasom a címet egy internetes portálon. Mit mondjunk? Több szempontból sem szerencsés címadás. Az információ tartalma: az újságírónő a hajdani hercegnéről szóló kötete után a volt amerikai elnökről és feleségéről *tervez* könyvet *írni*.

„Nem volt kérdés, hogy az egyetemet *célzom meg*.” A nyilatkozó nem terrorista, nem is sportlövő, hanem középiskolás, aki *egyetemre jelentkezik*, *egyetemen akar továbbtanulni*, *egyetemen szeretné folytatni a tanulmányait*. Mi lett volna, ha az újságíró ezek közül írja valamelyiket, korrigálva az élőbeszéd esetlegességét, szótévesztését?

„Néhány biztosító kifejezetten azokat az autósokat *célozza meg*, akik eddig hűségesek voltak.” Éppen őket? Itt sem kell rosszra gondolni, ellenkezőleg: a biztosítók a hozzájuk hű autósoknak *címezik engedményes akciójukat*, őket *kecsegtetik kedvezményekkel,* ők az akció *kedvezményezettjei* (a *kifejezetten* elhagyható ebben a szövegösszefüggésben).

Az efféle, elkódorgott szavak helyett a szóban forgó mondatokba illőket kellene tehát keresni, bátran merítve a magyar szóóceánból. Kiváló szakkönyvek állnak rendelkezésünkre e halászat segítésére. Köztük a *Magyar szókincstár.* Kiss Gábor nyelvész és munkacsoportja alkotta, s több mint 80 ezer (!!!) szót tartalmaz. E hatalmas kincsből a média – nem elhanyagolható hányada – mennyit csillant meg? A fenti mondatok és a hozzájuk hasonlók tanúsága szerint bizony, ködös szürkeség uralja ott a tájat fényként ragyogó – tartalmas – szavak helyett.

Arany Lajos

A cikk teljes terjedelmében a Szókimondó c. hajdúszoboszlói folyóirat 2013. októberi számában látott napvilágot.